SAYI: 38 FİYATI: 3000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ OCAK 1990

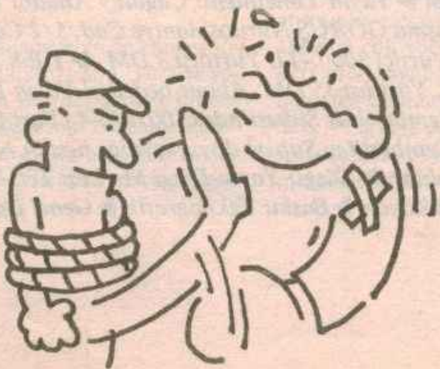

İnsanlık dünyanın kaderini kendi ellerine almak istiyor. SSCB ısrarlı girişimleriyle böyle bir dünyanın hazırlığı içinde. Bu hedefe ulaşmak ABD'yi geriletecek barış inisiyatiflerine bağlı.

PATRON BOKSÖR EPEY HIRPALANDI
Yıldırım Koç

"İDEOLOJİK BİRLİK" FETİŞİZMİ
Gencay Gürsoy

"CUMHURBAŞKANLIĞI" YILI
Yavuz Sabuncu

Belli bir ortak geçmişi ve geleceği paylaşan, az çok ortak bir kimliğe sahip olan toplulukların da, tıpkı bireyler gibi vicdanı, bilinci, belleği vardır ama üyelerinin özdeşlik duygularının gücü oranında, bu kolektif kategoriler, bireysel karşılıklarını kuşatarak onları uzun süre işlemez hale getirebilir ve felce uğratabilir. Fanatik dinsel topluluklarda olduğu gibi, bazen bireysel vicdan, bilinç, irade, bellek bu ortak kimlik içinde silinir.

İÇİNDEKİLER

BİNDOKUZYÜZDOKSAN

Miladi takvime göre bu bin yılın son on yılını yaşamaya başladık. İnsanlığın bu on yıla dair beklentileri, hayli yoğun, ilginç ve bir çağ dönümü sayılacak nitelikte. Ancak bu beklentiler, kendiliğinden veya raslantısal bir gelişmeyle gerçekleşmeyecekler, belki her zamankinden daha çok insana, onun iradesine bağlı olacaklar.

Sosyalizmin, ülkelerin içine girdiği başdöndürücü devinim önümüzdeki on yılda belirgin bir yola girmiş, insanın sömürüden kurtulduğu, insanca edinimlerle geliştiği bir düzen kurmaya muktedir olup olmadığı açığa çıkmış olacak. Süreçler insanı başa ve amaçların merkezine koyan bir tarzda gelişecekse, insanlık yeni tarz bir uygarlığa sosyalizm aracılığıyla ilerleyecektir.

Sosyalizmi başarmak, insanın yüzelli yıldan bu yana kendisi için kestirebildiği en mükemmel gelecektir. Ne ki, sosyalizme uzanan tarihsel yolu insan, her gün üstüne daha iyisini koyduğu bir birikim aracılığıyla aşacaktır. O halde insan, her günkü eylemini, ister bilincinde olsun ister olmasın, insanlaşmak için yürütmektedir.

Bugünkü dünyanın pek çok veçhesi gayri insanidir. Gayri insani olan en başta kapitalizm, umut kırıcı olan da onun hâlâ daha aşılamamış olmasıdır. İnsanlaşmak için gösterdiğimiz çaba, bu bakımdan önümüzdeki on yılda kapitalizme karşı mücadele düzleminde yoğunlaşacaktır. Bu tek boyutlu bir mücadele olmayacak, günübirlik yeni açılımlar gerektiren bir perspektiften gelişecektir. Bu çabanın bir yanı, on yıl sonrasına nükleer silahlardan kurtulmuş ve savaşa karşı kesin güvencelere kavuşmuş olarak girmektir.

İnsanın kendini kurtarmak için doğayı kurtarmak, doğayı kendi faaliyetinin belli bir tarzından kurtarmak gibi bir zorunlulukla yüzyüze bulunduğu ilginç bir dönem yaşanacaktır. Gelecek on yılda insan, mücadelesinin önemli bir kesitini bu varsayım üzerinde geliştirecektir. Doğayı kurtarmak için verilecek mücadele, sözcüğün hiç de dolaylı olmayan anlamında, kapitalizmden kurtulmak için verilen mücadeleyle bağlanacaktır.

Gelecek on yılın evrensel boyutları böyle olacak olsa bile, bu on yıl her bir ülke için ortaya başka başka sorular koyacaktır. Türkiye, hâlâ daha insan hak ve özgürlüklerini tartışan, bireye ve demokrasiye ilişkin en temel normlarla buluşmanın yollarını arayan bir ülke olarak bir hayli soruyu cevaplandırmak, yığınla sorunu çözmek zorunda olan bir ülkedir. Öyleyse Türkiye, kendi gelişmesinin bütün dinamiklerini tasarruf etmek, ayakbağı ne varsa ondan kurtulmak ve gelecek on yılı bu açıdan tam bir başarıyla geçirmek zorunda olan bir ülkedir.

Bu on yıla insanlarımız şiddetle duydukları özlemlerle giriyor. Devletin şiddetli baskısını, devletli bir düzende olabilecek minimum seviyeye indirmek, insan haklarına saygıyı toplumsal yaşamın en başına koymak, insan haklarının en temel yanı olan geçim araçlarından yararlanabilmek, bu araçlara oburcasına el koyan sömürücü sınıfları geriletmek, Türk ve Kürt olarak eşit olmak, kadın ve erkek olarak eşitliğe doğru yol almak bu özlemlerin en yakıcıları oluşturuyor.

Yurdumuzda sosyalistler, kendi belirleyicilikleri olmaksızın bu hedeflere doğru yol alınamayacağını biliyor. Ama böylesine dağınık, böylesine ben-merkezci, böylesine kitabi ve böylesine hayattan, emekçi halktan kopuk durumdayken belirleyici olma vasfı ile taçlanamayacağını yeterince biliyor mu? Bilip bilmediğini yakın bir zamanda göreceğiz. Toplum uzun zaman çözümsüz kalamayacağına göre bilmeyenleri süpürüp önünden atacak dinamiklere de sahip olmak zorunda.

Yeni yıl için iyi dilekler, dilek olmanın ötesinde bir anlam taşımazlar. İyi dileklerle istenenlere toplumsal olarak kavuşmak yine toplumsal bir mücadelenin başarısına bağlı. Bu parantezin farkında olarak hepinize iyi, mutlu bir yıl, sağlık ve başarı diliyoruz.

Yeni yılınız kutlu olsun!

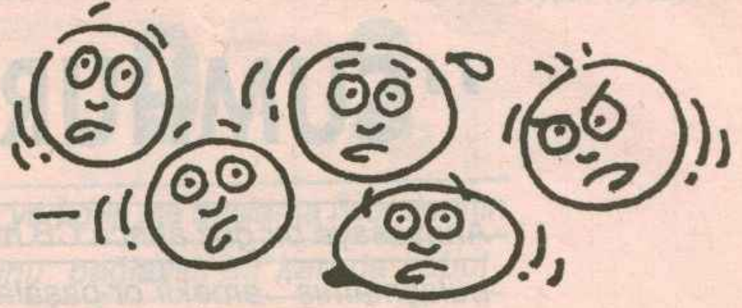
İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş AYLIK DERGİ

▶Sahibi: Şükrü Çelikyapı ▶ Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ▶ Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ▶ Yazışma GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40 ▶Fiyatı: Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM. ▶ Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ▶ Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ▶ Ofset Hazırlık: Gümüş Reprodüksiyon ▶Baskı: Teknografik ▶Genel Dağıtım GAMEDA

M.Semih Gemalmaz

HÂLÂ ŞAŞIRIP TEPKİ GÖSTERMEK

Türkiye'deki temel insan hakları standartlarına aykırılık, yönetimin başına düşen taşlarla bir anda keşfedildi; ne ki bu keşfi gölgede bırakacak çözümler üretmekte Türkiye yönetimi gecikmedi.

1989 Türkiyesi insan haklarına saygıya dayalı bir rejimin işaretlerini vermekten uzak olgular gerçeğini kimlemektedir. Bu temel saptamayı, 1986'dan bu yana yıllık kısa durum raporları biçimindeki makalelerimde* yinelediğimi şaşkınlıkla gözledim. Bu şaşkınlık, siyasal erkin, hızla ve radikal biçimde değişmekte olan ulusal ve uluslararası dengeler karşısında, deyim abartılı sayılmayacaksa, biraz "intikal kısırlığı" ile eli yavaş kalmasından doğmaktadır. Sorun bu biçimde konmak gerekir; zira yeni dengelerin oluşumu ilkel, kaba baskıcı yöntemlerin iflasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu tasfiyeden en az zararla kurtulmanın biricik yolu da, değişen koşullara uyumlu adımların atılmasıdır.

Türkiye'de 1989'da yönetim, kör gözün bile duyumsadığı bu temel gerçekleri değerlendirip ona uyarlı siyasa üretebilmek yetisini gösterememiştir. Örnek olsun, düşünce suçu kategorisinin temel insan hakları standartlarına aykırılığı, yönetimin başına düşen "yeniden yapılanma", "silahsızlanma", "soğuk savaşın sona ermesi", "yumuşama ve işbirliği" taşlarıyla bir anda keşfedilmiştir. Ne ki, bu keşfi de gölgede bırakacak çözümler üretmekte Türkiye yönetimi gecikmemiştir: Bu suçlar kalsın ama, yaptırımı para cezasına dönüştürülsün. Bu basit bir kara mizah sorunu değildir. Türk insanının halen cezalandırıldığı, binlerce mahkûm ve tutuklunun bu suçun mağduru olduğu 1989 Türkiyesi'nde resmi açıklama şu olmuştur: Düşünce açıklamasına evet ama, devletin korunmasına da özen göstermeliyiz. Bu açıklama Türkiye'de cumhuriyet savcılarını harekete geçirmemiştir. Geçirmesi gerekirdi. Çünkü şu anlama gelmektedir: 1989 Türkiyesi'nde devlet, bir düşüncenin açıklanmasıyla yıkılacak kadar entipüftendir. Oysa, bilindiği gibi, tarihsel geleneklerimize ve 1982 Anayasası'nın başlangıç bölümündeki vurgulara göre devlet kutsaldır ve her kutsal "şey" gibi dokunulmaz, yıkılmaz, sarsılmaz olsa gerektir.

□

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi sorunu 1989'da halledilmiştir! Zira, Türkiye yönetimi, 1988 yılında BM ile Avrupa Konseyi'nin hazırladığı İşkencenin Önlenmesi Sözleşmeleri'ni onaylamıştı. Bu onay sihiri ile işkence ve kötü muamelelerin kökü kazındığından, 1989 Türkiyesi'nde gazete sütunlarını işgal eden vak'alar, mahkeme kararları, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na şikayetler, uluslararası örgütlerin (Helsinki Watch, Af Örgütü) raporları hep kökü dışarıda mihrakların bir oyunu olup, tümü "hilafı hakikat"-tirler.

Ülkeye girme ve ülkeden çıkma hakkının ihlali sorunu da 1989'da aşılmıştır. Çünkü bir önceki yıl ve bu yıl başlarında bazı siyasal göçmenlerin ülkeye girme girişimi, Atatürk Havaalanı'nda kurulan müdafaa hattı ile önlenmişti. Bunun üzerine göçmenlerin büyük bölümü zaten girişimlerini ertelediler. Dönüp de kabul edilme lütfuna kavuşanlar ise, 1989 Türkiyesi'ne, dünyanın en yaşlı siyasal tutuklusuna sahip olma onurunu kazandırmıştır. Ülkeden çıkamayanlar üzerinde durmaya gerek kalmamıştır. Çünkü, 1989 Türkiyesi'nde her ne kadar yönetim döviz alım-satım sınırlarını biraz daha genişleterek kitlelerin kronikleşen bu temel sorununu hafifletmişse de, garip bir paradoksla, çok ısrarlı olmanın haklarında hayırlı olmayacağı uyarısıyla pasaport polisi önünden geri dönen kimi vatandaşlar, "zaten yurtdışına çıkmanın pek doğru bir davranış olmadığını, memleketin döviz kaybına yol açtığını, bu nedenle kararlarını değiştirdiklerini" açıklamışlardır. Bu arada yurtiçinde bazı kendini bilmez vatandaşlar türemiş, olağanüstü rejim uygulanan yörelerdeki idari ajanlar derhal bunların hakkından gelerek onları, ülkemizin daha kalkınmış, ılıman iklime sahip yörelerinde oturmaya ikna etmişlerdir. Gerçi bu sürgünler, dil problemi gibi bir ayrıntı sorunla konuk edildikleri yerlerde karşılaşmışlarsa da, esasen bu onların problemidir ve hiçbir şekilde esasa taalluk etmemektedir.

Sözü düşürmüşken eklenmelidir ki, ana muhalefet partisi 1989'da güzel ve nazik muhalefetini sürdürmüş; bu ayrıntı dil sorunu ile de bağlantılı olarak değerli liderinin canını sıkan bazı tarihsel misyonunu bilmez kişiler türemiş, ama bunlar derhal ayıklanarak DGM için hedef kılınmışlardır. Ama genel olarak ana muhalefet tosuncuk muhalefetle birlikte 1989'da çok yorulmuştur. ANAP liderinin, defalarca bağlılığını beyan ede ede MGK liderinden cumhurbaşkanlığını alması biçimindeki "Türkiye'de demokrasinin zaferi" sürecinde bazı boykot girişimlerinde bulunan muhalefetimiz, törenlere katılmamak ve el sıkmamak şeklindeki muhatabının karalar bağlayıp başını taştan taşa vuracağı siyasaları üretmiştir. Bu arada, Çankaya Köşkü'nün sularının kesilmesi gizli taktiği, muhalefetin iddiasına göre odalarına yerleştirilmiş dinleme aygıtlarıyla deşifre olmuş; bunun üzerine karşı taraf bir tedbir olarak suları akmaya devam eden başbakanlık köşkü ile mecliste bulunmayı uygulamaya koymuştur. Bu temel nedeni görmekten aciz kimi yazarlar ise, herhalde memleketi bölmek için, uygulamanın sistemde başkanlık rejiminin dejenere formu olan başkancı hale dönüştüğü yorumunu yapmışlardır.

Yazarların durumu iyileştirilmiş, sansür kaldırılmıştır 1989'da. İki gazeteci her ne kadar öldürülmüşse de, bu tamamen kaza olup, aşiret reislerimizin "erkek" ve "silahlı" tasarruflarıyla oluşan öz kişilik menziline yanlışlıkla girilmesinden doğmuştur. Her hafta ya da ay başlarında sırada bir haber konusu olan dergi toplatma ise tamamen yanıltıcı biçimde halka sunulmuştur. İşin esası şuydu: Bu kararın verilmesine yol açan saik, sadece ve sadece, bu yayınların daha nitelikli, renkli, cafcaflı çıkarılmasıdır.

1989'da insan haklarının kurumsallaştırılmasında dev adım, ölüm cezasının kaldırılması olmuştur. Yönetim, uygulanma oranı yüzde biri aşmasa da bu cezayı öngören kimi suçlardan bu yaptırımın ayıklanması girişiminde bulunmuştur. Aslında bu, olsa olsa ek bir jest sayılabilir. Zira, ölüm cezası infaz edilmemektedir nasılsa. Bu arada 200 civarında mahkûmun dosyasının Meclis'te bekliyor olmasının önemi yoktur. Devlet de, biraz insaf sahibi herkes teslim edecektir ki daha fazla yüce gönüllülük yapamaz: Bu kimseleri asmamakta ve fakat beslemektedir.

Çevre hakkı tam anlamıyla korunmuştur. Radyasyonlu çaydan etkilenmeyen bu millet, tabii ki, su ve hava kirliliğini aşmıştır. İlim irfan sahiplerinin açıklamalarına göre, ozon tabakası deliği ise, zaten Türkiye üzerinde değildir. Allahın hikmetiyle deliklerin duracağı yeri bildiği açıklamasıyla gönüllere su serpilmiştir.

□

1989 Türkiye insan hakları gerçeği, belki biraz da, soluklaşmayan bir şaşırma gücüyle gösterilecek tepki sayesinde umutlu bir 1990'ın öğretici birikimi olacaktır. ■

** "1986 Türkiyesi'nde İnsan Hakları" **Öğretmen Dünyası**, s.87, Ankara 1987, sf.21-22*
*"1987 Türkiyesi'nde İnsan Hakları" **Bilim ve Sanat**, s.85, Ankara 1988, sf.8-9*
*"1988 Türkiyesi'nde İnsan Hakları" **Görüş**, s.26, İstanbul 1989, sf.7-8*

"CUMHURBAŞKANLIĞI YILI"

Anayasaya bir göz atınca CB makamının "tarafsız, partisiz, daha önce günlük siyasete bulaşmamış" emekli or-paşalara göre "dizayn" edilmiş olduğu görülür. Bu nedenle, cumhurbaşkanlığına bir parti liderinin seçilmesinden hınzırca bir keyif duyuluyor.

1989 yılını adlandırmak gerekirse, "Cumhurbaşkanlığı yılı" demek doğru olur. öyle ya, 1989 yılının gazetelerini karıştırınca çok sayıda cumhurbaşkanı adayı ve ondan da fazla "CB Senaryosu" karşımıza çıkıveriyor. Bu alanda tüketilen mürekkep ve "zihni çaba" başka bir alanda harcansaydı, çağ atlamamıza bir nebze katkısı olurdu diye düşünmemek mümkün değil. Başbakan Turgut Özal'ın CB olmak istediği ve olacağı pekala belliyken, anlı şanlı köşe yazarlarının ve istihbarat şeflerinin imal yeri "meçhul" senaryoları ciddiye alıp piyasa sürmelerine başka ne demeli?

Cumhurbaşkanlığı meselesi özellikle 26 Mart yerel seçimlerinden sonra ağırlıklı bir gündem maddesi haline geldi Türkiye'de. Hem seçim zamanı yaklaşıyordu, hem de ANAP'ın bu seçimlerde % 21,8'e düşmesi, meclisin toplumu temsil yeteneği konusunda yaygın bir tartışmaya yol açmıştı. Kuşkusuz bir yerel seçimin genel seçimden çıkan bir parlamentonun temsil yeteneği konusunda tartışmalara yol açması başka ülkelerde çokça görülen bir husus değil. Her şeyden evvel demokratik ülkelerde iktidar parti ya da partilerinin böyle "plebisit" niteliği kazanmış bir seçimde böylesine bir yenilgi ile karşılaşması zaten çok kez bir erken parlamento seçimi ile sonuçlanır ki, bu durumda temsil yeteneği tartışması daha başlatılmadan çözülmüş olur. "Kazanan hepsini alır" kuralının geçerli olmadığı bu ülkelerde parlamento seçimlerini kaybetmek Türkiye'deki ölçüde "yaşamsal" olmadığı için, seçimleri yenileyip kaybetmek de bir sorun oluşturmuyor doğal olarak. Dahası biraz da bu nedenle dünyada "ulusal egemenlik" fiksiyonuna dayalı demokrasi anlayışı yerini geniş ölçüde pragmatik anlayışlara, "pluralist" demokrasi teorilerine terketmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki, seçimlerdeki ANAP fiyaskosu, gerek İnönü ve Demirel gerekse basında "bu işin uzun sürmeyeceği" kanısını kesin olarak uyandırmıştı. Ne var ki yerel seçimlerin hemen ertesinde "ulusal irade" adına erken seçimin kaçınılmazlığını savunmaya başlamak, onu gerçekleştirmeye yetmiyordu. Ecevit ve CHP'nin prestijlerinin en üst döneminde, üstelik parlamentoda hiçbir partinin hükümet kurmaya yeterli çoğunluğa sahip olmadığı bir sırada, açmış oldukları erken seçim kampanyasının "Milliyetçi Cephe"-nin kurulmasından öteye bir sonuç vermediğini hatırlamamak mümkün mü? Anayasanın öngördüğü koşullar mevcut olmadan bir erken seçime yalnızca TBMM karar verebileceğine göre, bu işin tek "olur"u ANAP'-tan -70 kişilik filan- büyük bir grubun -kendi milletvekilliklerinin sona ermesi lehinde- oy kullanmalarına bağlıydı. Bunu -maazallah-parlamento dışı eylemlerle zorlamak ise -burası D.Almanya, Çekoslovakya ya da Macaristan değil ki- milli ve manevi değerlerimizle bağdaşmıyordu. Zaten buna yasalar da izin vermediği gibi, sabah-akşam iktidara küfreden halkımızın böyle kendiliğinden bir hareketi de görülmüyordu. Bu nedenle "bu böyle sürmez, mutlaka bir erken seçim olur" diyenler, bunun nasıl olacağına cevap verememekteydiler. Türkiye Şili, Güney Kore, Polonya ya da Bulgaristan da olmadığına göre, geride TBMM'yi buna zorlayabilecek tek güç olarak Türk Silahlı Kuvvetleri kalıyordu. "Milletin bağrından çıkan" TSK'ya başvurmak arzu edilmeyeceği için, muhalefetin elinde tek koz olarak "milletin bağrına dönmek" kalmaktaydı.

Muhalefetin TBMM'yi istifa yoluyla terketmesi bir erken seçimin yolunu belki de açardı, ama bu bunalımı tırmandırarak çözüm aramak anlamına da gelmekteydi. Gerçi DYP genel başkanı bunalım politikalarından korkmayan bir kişiydi ama, muhalefetin "ana" kanadının lideri oturaklı "devlet adamı raconu"nu iyi bilen bir kişi olarak bilcümle bunalımlardan "demokrasimiz adına" kaçınılmasının gerekliliğine inanıyordu. 1987 seçimlerinin boykot edilmesine de aynı gerekçeyle karşı çıkmış olan SHP genel başkanı, ANAP'ın meclise salt çoğunluğun çok üstünde milletvekili sokmasına imkan vererek, 1989'da "bunalım çıkarma" hak ve olanağını zaten yitirmiş durumdaydı.

Bu nedenle olsa gerek, DYP "sine-i millet"ten söz ederken, SHP sihirli "uzlaşma" tezine sarılmak durumunda kaldı. TBMM'de CB seçmek için gerekli oy sayısından 65 fazlasına sahip olan bir parti, kendi genel başkanını CB seçmek için kiminle ve niçin uzlaşsın. ANAP "uzlaşma" sözcüğünün dayanılmaz çekiciliğine ısrarla karşı koymayı başardı ve başbakan Özal "gül gibi hakkı" olan "makam"a kolayca seçildi. Doğrusu yerel seçimlerden sonra hemen hiç kimse ANAP genel başkanının "her şeyi" birden elde etmek isteyeceğine pek ihtimal vermiyordu. Yani hem CB olmak, hem de kendi istediği kişiyi başbakan ve parti lideri olarak empoze etmek. Ama sonunda olan da işte tam bu oldu. Muhalefete de uygulaması bir hayli zor olan "CB ile selamı-sabahı kesme" dışında bir alternatif kalmadı. DYP'nin "lütfen gidiniz", SHP'-nin ise "İktidara Yürüyüş" mitingleri bir üç sene daha sürecek gibi geliyor insana.

Sorulması gereken sorulardan biri, pek çok ANAP ve "devlet" büyüğü -ABD Büyükelçisi dahil- "başbakanlığı bırakmama" öğüdü verir ve bazıları da aba altından sopa gösterirken, Özal niye CB oldu sorusudur. Daha doğrusu en azından 1987 seçimlerinden itibaren planladığı bu hamleden yerel seçimler tüm planları bozmasına rağmen niye vazgeçmedi? Tabii bir kere cumhurbaşkanlığı daha "hoş" ve "keyifli" bir makam . Ama belki de daha önemli neden 1982 Anayasası'nın 1961 Anayasası'ndan farklı olarak bu makama önemli yetkiler veriyor olması. Sabık devlet başkanı K.Evren 1980'den itibaren her iki konuşmasının birinde cumhurbaşkanlarına daha çok yetki verilmesi gerektiğini söylemişti ya, anayasa da işte bu "felsefe"yle yapılmıştı. Bunun dışında 1982 Anayasası'na bir göz atınca, anayasada CB makamının "tarafsız,

partisiz, daha önce günlük siyasete bulaşmamış" emekli or-paşalara göre "dizayn" edilmiş olduğu da hemen görülecektir. Neden denirse, çünkü anayasa "devleti güçlendirip, vatandaşı hizaya getirirken" yürütme organının sorumlu -yani partili- kanadından kıskandığı -yargı, TRT, üniversiteler gibi- alanlarda birçok yetkiyi CB'ye vermekte bir beis görmemiştir. Çünkü o "partinin adamı" değil "devletin adamı" olacaktır. Bu nedenle cumhurbaşkanlığına bir parti liderinin seçilmesinden hınzırca bir keyif duymamak da doğrusu mümkün değil.

Önce "tarafsız" CB K.Evren'in, sonra da "tarafsız" CB Konseyi üyelerinin görev sürelerinin sona ermesi ile birlikte Türkiye'de bir "tarafsızlık" tartışması başladı. Türkiye'de 1960'dan bu yana "partili ve sivil" bir CB görülmediği için tarafsızlık anlayışı da bu dönemin "asker" CB anlayışı çerçevesinde yerleşmiş görünüyor. Bir parti liderinin CB olması halinde, partisiyle hukuki ilişkisi kesilse bile, fiili etkisinin birdenbire yok olacağını -yok olması gerektiğini- savunmak ne ölçüde gerçekçi olabilir? Bu eğer gerçekten isteniyorsa, yapılacak şey hiç kuşkusuz bir parti liderinin CB olmak yerine başbakan olarak kalmayı yeğlemesi sonucunu verecek anayasa değişikliklerini gerçekleştirmektir; başka bir deyişle CB'nin tarafsız olmasının yolu onun yetkisiz ve sembolik bir devlet başkanı konumuna getirilmesinden geçecektir.

Tabii CB Yılı'nda her şey bundan ibaret değil. Galatasaray'ın yarı finale kalması -"uzat alnını öpeyim GS" **(Milliyet)**- , Bulgaristan'dan Türklerin gelmesi -sonra kısmen gitmesi-, TRT'nin başına "milliyetçi, muhafazakar, ilerici, çağdaş" bir yöneticinin atanması, -muhtelif aşamalarıyla- "türbancılar-laikçiler" çatışması, işçilerin "türlü-çeşitli" eylemleri, İnönü'nün 100 metrelik 1 Mayıs yürüyüşü, "sistemli ve yaygın olarak uygulanmayan" işkence olayları, ANAP'taki "veliaht" tartışması, Doğu'daki "iki yönlü" operasyonlar, 1989'un önemli-önemsiz olaylarından sadece bir bölümü. Bunların dışında Türkiye'nin siyasal yaşamını önümüzdeki yıllarda derinden etkileyecek olan ve yıl sonlarına denk düşen bazı başka olaylara da değinmeden olmaz. Bunlardan bir tanesi "D.Baykal'ın Estetik ameliyatı" **(Milliyet)** olsa gerek. Belki de yanlış olmayan "partiyi merkeze doğru açmak" politikasının, Hürriyet gazetesinin kıymetli köşe yazarlarının ve bazı kaşarlanmış cuntacıların tavsiyeleri doğrultusunda yürütülen bir tasfiye programına dönüştürüleceği belli oluyor. Bunun "müeddep" muhalefet partisi olarak kabul görme dışında SHP'ye yarar sağlayıp, sağlamayacağı bir yana, Türkiye için vereceği sonuçlar da tartışmaya açık. Öyle görünüyor ki, üç zaman içinde ülkemizde yeni bir radikal sol parti ve belki de bir "Doğu" partisi kurulmuş olacak.

Bir diğer önemli gelişme "düşünce özgürlüğü"nün sağlanması gerektiği konusunda kamuoyunda ve partiler arasında -hiç değilse görünürde- sağlanmış olan uzlaşma olarak kendini gösteriyor. Ünlü TCK maddelerinin kaldırılması, Türkiye'de bir türlü oturtulamayan dengelerin yeniden düşünülmesine imkan verecek ilk adımın atılması anlamına gelebilir. İnşallah. ■

Prof.Dr.
Aydın Aybay

1 4 0 2

Danıştay Daireleri Kurulu, yeniden işe başlama istemlerinin "hukuka uygun" olduğunu, bağlayıcı bir kararla kabul ve tescil etti. Sorun çözüldü mü?

I. "1402'likler Sorunu" olarak bilinen sorun, "1980 Eylülist Rejimi"nin kamu kesiminde çalışanlar için uyguladığı kıyımdan doğan bir sorundur. Dışardan planlanmış ve desteklenmiş olduğu artık iyice gün ışığına çıkmış bulunan bu rejimin baş hedeflerinden biri, ülkedeki düşünce üreten tüm odakları imha etmek veya etkisizleştirmekti. Bunun planının çok önceden yapılmış olduğu da bugün iyice anlaşılmıştır. İşte, 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası değişikliği de bu planın uygulanması için icadedilmiş bir mekanizmadır. Siyasal partilerin, işçi sendikalarının, meslek odalarının ve ilerici basınla, işçi hareketinin "icabına bakıldıktan" sonra, sıra, kamu kesiminde çalışan ve haklarında herhangi bir suç isnadı bile yapılamayan kişilerin "bertaraf edilmesine" gelmiştir. Bunun için icadedilen mekanizmanın şeması şöyledir: Sıkıyönetim komutanları, kendi bölgelerindeki kamu kurum ve kuruluşlarında görevli kişilerden, düşünce üretme ve yayma niteliklerine sahip bulunanlar hakkında, "bir daha kamu görevinde çalışamama" sonucunu da içeren "**işten çıkarma**" cezası vermek yetkisi ile donatılmışlardır. Bu cezanın verilmesi hiçbir koşula bağlı değildir. Komutan, istediği kişiyi, istediği zaman ve hiç kimseye hesap vermeksizin, o kişinin kurumuna yolladığı iki satırlık bir "emir"le işinden atabilmektedir.

Bu yetki binlerce kez kullanılmış ve sıkıyönetim komutanları, iktidarlarını semavi güçlerden aldıkları iddiasındaki ortaçağ kralları gibi, binlerce kişiyi, sorgusuz sualsiz işlerinden, mesleklerinden etmişlerdir.

Bu (sözde) işlemlere karşı, hiçbir denetim yolu kabul edilmemiştir. Bununla ilgili olarak, basının, iki satırlık kuru bir haber dışında, herhangi bir şey yazması da yasaklanmıştır. Böylece, 1983 yılı dolduğunda, Eylülist rejimin bu "kara icraatı", binlerce kamu görevlisinin işinden gücünden ayrılması ve bunların büyük bir kısmının da, sefalete ve yoksulluğa terkedilmesi ile sonuçlanmıştır.

II. Bu "icraatın", kendi kendilerine "yasa koyucu" sıfatını takınan beş generalin "yasa" adını verdikleri birtakım kurallardan başka dayanağı yoktur. Bunların aslında, "hukuk" sayılamayacağı ve bu bakımdan böyle bir dayanağa dayalı icraatın da "hukuka uygun" addedilemeyeceği tabiidir. Ne ki, o zaman ülkede sadece kaba güce dayanan bir iktidar egemen olduğundan bu icraatın "hukuka uygun sayılması" buyruğu geçerli olmuştur. Ama hukuka uygunluk ya da aykırılık sorunundan önce asıl üzerinde durulması gereken nokta şudur: Bu yetki, dış kaynaklı "programlama ve şartlandırma" planı uyarınca, yukarda değindiğimiz gibi, düşünce üretme ve yayma gibi "çok tehlikeli" (!) bir konumda olan kişilerin ve odakların etkisizleştirilmesi için tanınmıştır. Bununla uyumlu olarak, "icraat" da, yine dış kaynaklarca yönlendirilen bazı "iç birimlerin" verdikleri yalan yanlış bilgilere ve düzmece raporlara dayandırılmıştır. Ayrıca, ilerici kişiler için "ölüm listeleri" hazırlayan ve bunları pervasızca yayan siyaset gericilerinin bu "emek ürünleri" de değerlendirilmiş, bunlardan da geniş ölçüde yararlanılmıştır.

Bu özet-tablo'ya göre, 1402'likler sorununu doğuran icraatın, dış kaynaklı ve dayanaklı olmak gibi yüz kızartıcı ayıbı yanı sıra, sırf "hukuk" kavramına saygı yönünden de iler-tutar bir yanı yoktur.

III. Sıkıyönetimin kalkmasından sonra, 1402'likler, hukukla bağlı devlet fikrinin en alt düzeydeki "harcıalem" kurallarına göre, bu "hukuk dışı" tasarrufların ortadan kaldırılması için yönetime başvurmuşlar ve haklarında hiçbir yargı işlemi yapılmadığına göre, önceki işlerine geri döneceklerini bildirmişlerdir. Bu istemler "yasaya aykırı" görülerek geri çevrilmiştir. Bu durum karşısında 1402'liklerin çoğu, idare yargısına başvurarak, istemlerinin geri çevrilmesi hakkındaki yönetim kararlarının iptalini dava etmişler ve yerel düzeydeki idare yargısından olumlu kararlar almışlardır. Bunlara karşı yönetim, üst yargı yeri olan Danıştay'a başvurarak kararların bozulmasını talep etmiştir. Danıştay'ın ilgili dairesinin verdiği öncekilere aykırı bir karar dolayısıyla, sorun Danıştay Daireleri Kurulu'na intikal etmiş ve burada, yeniden işe başlama istemlerinin "hukuka uygun" olduğu bağlayıcı bir kararla kabul ve tescil edilmiştir.

IV. Sorun çözülmüş müdür? Önce şunu belirtmek gerekir: Sıkıyönetimce verilmiş "işten çıkarma" buyrukları, ne buyruğun verildiği zaman ne de sonraki dönemde hiçbir şekil ve surette "hukuka uygun" sayılamaz. Bu bakımdan sözkonusu buyruklarla meydana gelen "durum", "hukuksal" değil, sadece "fiili" bir durumdur. Böyle olunca, sorunu, sadece "yasa" kavramına göre değerlendirmek de yanlış olur. Burada sözkonusu olan bir yasanın nasıl "yorumlanacağı" değil, nasıl "yoksanacağı" dır. Henüz yayımlanmamış olan Danıştay İçtihatı Birleştirme Kararı'nda bunun doğrudan dile getirildiğini sanmıyoruz. Ama, bu konudaki gerçek budur. Buna göre, gerekçeleri nasıl yazılmış olursa olsun, Danıştay'ın kararını da, bu "anlayış'la değerlendirmek ve Türkiye'de yargının, gecikerek de olsa, yasaya değil "hukuk"a üstünlük tanıdığını ve sorunu da bu anlayışla çözdüğünü kabul etmek yerinde olur. Bundan doğacak sonuç ise şudur: İdare hukuka bağlı ise, 12 Eylül baskı yönetiminin bu yüzkızartıcı ayıbını, yargı kararı yönünde ve doğurmuş olduğu bütün olumsuz sonuçlarıyla birlikte, hiç gecikmeden ülke gündeminden silmeli ve bu hukuk dışı işleme uğrayanların haklarını da tastamam kendilerine iade etmelidir. ■

İdare, hukuka bağlı ise, bu ayıbı hiç gecikmeden ülke gündeminden silmeli, bu hukuk dışı işleme uğrayanların haklarını da tastamam kendilerine iade etmelidir.

Öztin Akgüç

Ekonomik gelişme yönünden

1990'DA DA UMUT YOK!

Varılan nokta: Yavaşlayan büyüme hızı, kişi başına artmayan gelir, artan işsizlik, bozulan gelir dağılımı, 31 trilyonu aşkın iç borç, 40 milyar dolarlık dış borç, % 70'lerde kronikleşen ve kurumsallaşan enflasyon...

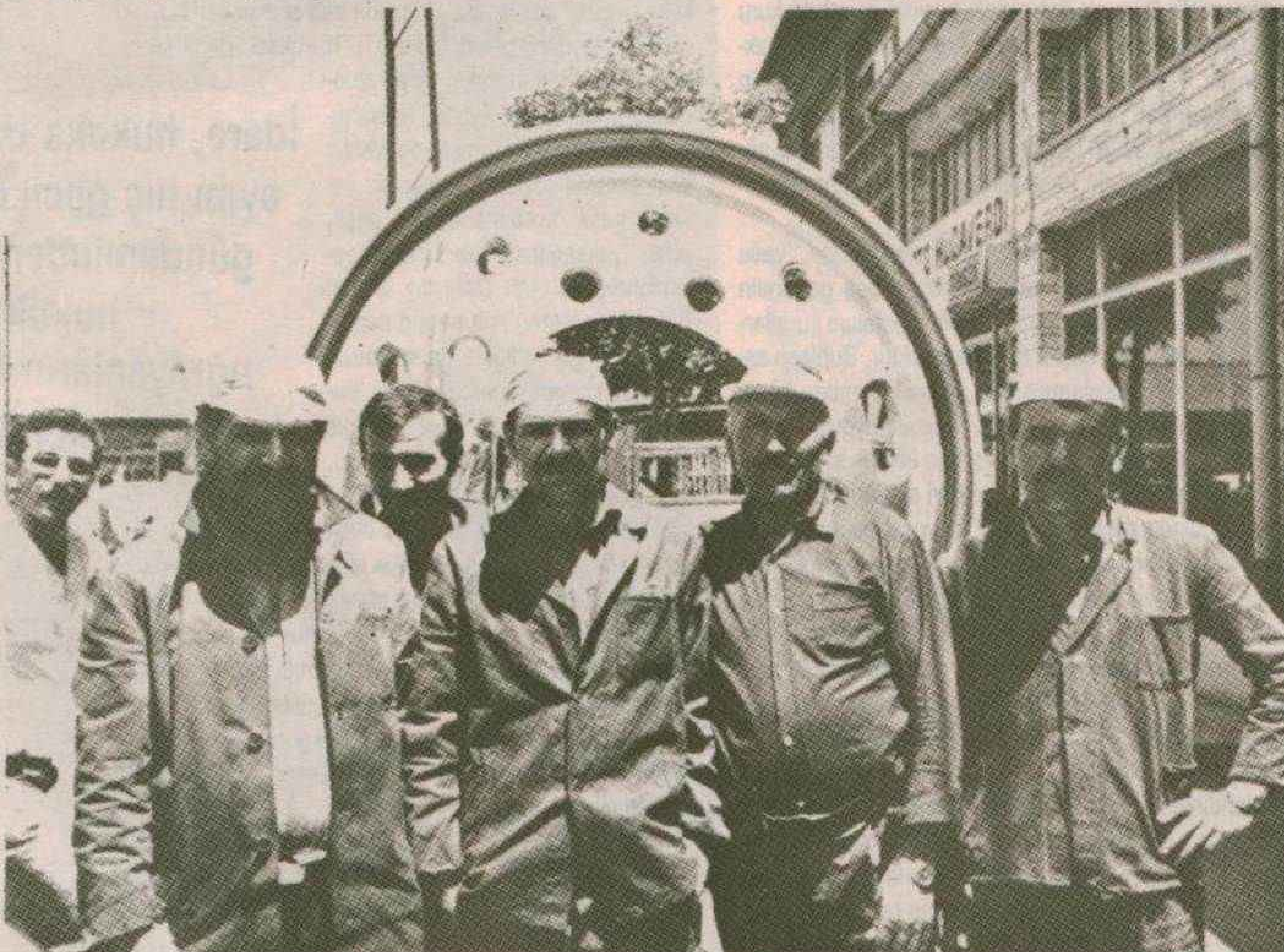
Program hedefleri

1990 Programı, Türkiye için hızlı bir büyüme, yavaşlayan enflasyon, artan yatırımlar, genişleyen dış ticaret hacmi ve 1988 yılına göre azalsa da bir cari işlemler fazlası öngörmektedir. Buna faizlerdeki düşüş, yavaş artan döviz kurları gibi beklentiler de eklenebilir. 1990 Program hedefleri de, önceki yıllarda olduğu gibi iyimser, ulaşılması zor hedefler olarak görülmektedir. Geleceğe ilişkin pembe tablolar çizilerek, kamuoyu oyalanmak, izlenen politikaların başarılı olduğu izlenimi verilmek istenmektedir. 1990 yılına ilişkin hedefler gerçekçi mi? Bunu Türk ekonomisinin geçmiş yıllardaki performansına da bakarak irdelemeye çalışalım.

Büyüme hızı

Program, 1990 yılı için % 5,7 oranında bir büyüme hızı hedeflemektedir. Programa göre 1990 yılında tarım sektöründe büyüme hızı % 4,7, sanayi sektöründe de % 6,9 olacaktır. Program hedefi, Türk ekonomisinin 1986 yılından bu yana ekonomik büyüme konusunda gösterdiği başarımla (Performansla) uyumlu değildir. Türk ekonomisinde son yıllarda büyüme hızı sürekli düşmektedir. 1986 yılında % 8.0 olan büyüme hızı 1987 yılında % 7.4'e ve 1988 yılında % 3,4'e ve nihayet 1989 yılındada DİE'nin Aralık 1989 da yaptığı tahmine göre % 1.1'e düşmüştür. Kaldı ki 1989 yılında büyüme hızı tümüyle devlet hizmetlerinden kaynaklanmakta, üretken sektörler itibariyle ekonominin büyüme hızı negatif olmaktadır. Büyüme hızı sürekli düşen bir ekonominin 1990 yılında büyük bir atılım yaparak % 5,7 lik bir büyüme hızına ulaşmasını sağlayacak ciddi hiçbir ekonomik neden yoktur.

1990 yılında tarım kesiminde yeniden büyümenin başlayacağı kabul edilse dahi, ekonominin genelde büyüme hızının % 3,5 - % 4.0'larda kalması daha gerçekçi bir beklentidir.

▼ *Nasıl umut etsinler ki! Gelir dağılımı bozuldu, işsizlik arttı, iç-dış borçlar trilyonlara varıyor.*

Yatırımlar

Türkiye'de sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı son yıllarda düşüş göstermekte, 1989 yılına ilişkin kaba tahminlere göre % 22,0'a değin inmiş bulunmaktadır. 1990 programı, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının % 22,4'e yükseleceğini öngörmektedir. Sabit sermaye yatırımları oransal olarak bu düzeye yükselse dahi, sabit sermaye yatırımları GSMH oranı, yine de 1980 öncesinde ulaşılan düzeyin altında kalacaktır.

Kamu kesimi yatırımları bilinçli bir şekilde göreli olarak azaltıldığından, yatırım hedeflerine ulaşmak büyük ölçüde özel kesimin performansına bağlı kalmaktadır. Ekonomide büyüme hızının düştüğü, kapasite kullanımının azaldığı, siyasal ve ekonomik kararsızlığın arttığı bir dönemde özel kesimin yatırımlarını iddialı bir şekilde artırması beklentisini haklı kılacak hiçbir neden bulunmamaktadır.

Büyüme hızı değişen, iç tasarrufları artmayan, dış borç faiz ödemeleri nedeniyle dışarıya net kaynak transfer etmek zorunda kalan Türk ekonomisinde yatırımların artacağı savının veya hedefinin bir dayanağı yoktur.

Yurtiçi tasarruflar

Ekonominin hızlı büyüme gösterdiği dönemlerde yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı % 26,0'ya kadar yükselmiş iken, bu oranın 1989 yılında yeniden % 22,6'ya indiği hesaplanmaktadır. 1990 yılında yurtiçi tasarruflar GSMH oranının % 23,7'ye yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için, 1990 yılında ekonominin büyüme hızının % 5,7 ye ulaşmasının yanı sıra, kamu tüketim harcamalarındaki artışın % 4,9, özel tüketim harcamalarındaki artışın da % 4,0 dolayında tutulması gerekmektedir. Ekonomisinin büyüme hızının % 5,7'ye ulaşması olasılığı çok zayıf olduğu gibi, özel ve kamu tüketim harcamalarındaki artış oranının da % 4,0 düzeyinde tutulabilmesi oldukça zordur. Gerçekte % 23,7'lik bir yurtiçi tasarruflar/GSMH oranı düşüktür. Ancak Türk ekonomisinin 1990 yılında bu başarımı dahi göstermesi kuşkuludur.

Bütçe

1990 yılı konsolide bütçesi TBMM'ye 63,3 trilyon TL olarak sunulmuş, Bütçe ve Plân Komisyonu'nda yapılan ilâvelerle başlangıç ödenekleri 64,0 trilyon TL yi aşmıştır.

1990 konsolide bütçesi, başlangıç ödenekleri itibariyle 1989 yılı bütçesinden % 92,0

oranında daha büyük bir bütçedir. 1990 bütçesinin % 31,6'sı personel ödenekleri, % 11,5'i diğer cari harcama ödenekleri olarak % 43,6'sı cari harcama, %14,4'ü yatırım harcaması, %42,5'i de transfer harcaması niteliğindedir. Transfer harcamalarının büyük bir bölümünü iç ve dış borç faiz ödemeleri oluşturmaktadır. 1990 yılı için öngörülen borç faiz ödemeleri 14,6 trilyon TL olup, konsolide bütçe harcamalarının % 25'ine yaklaşmaktadır. Bu denli bir faiz ödemesi, ayrı ayrı, yatırım harcamalarından, eğitim harcamalarından, milli savunma harcamalarından daha yüksek düzeyde olmaktadır. Bütçenin önemli bir bölümünün faiz ödemelerine ayrılması, devleti temel görevlerini yapamaz duruma düşürmektedir. Devletin cari hizmetlerinin ve yatırımlarının GSMH'ya payı sürekli düşmektedir. Konsolide bütçe ve fonlar toplamını GSMH'ya oranlayarak, bütçenin, kamu kesiminin büyüdüğüne ilişkin savlar gerçeği yansıtmamaktadır. Bütçe ve fon harcamalarının önemli bir bölümünü transfer harcamaları oluşturduğundan, transfer harcamaları dikkate alınmadan yapılan bir oranlama yanıltıcı olmaktadır. Bütçe harcamalarını transfer harcamalarından, özellikle faiz ödemelerinden arındırılarak yapılan karşılaştırma, reel olarak kamu kesiminin küçüldüğünü ortaya koymaktadır.

1990 yılına ilişkin konsolide bütçe gelir tahmini 53,9 trilyon TL'dir. Bu gelirlerin % 81'ini vergi gelirleri, % 13,2'sini vergi dışı normal gelirler, % 4,9'unu özel gelir ve fonlar ve binde 9'unu da katma bütçe gelirleri oluşturmaktadır.

Konsolide bütçe gelir tahminlerinin aynen gerçekleşeceği kabul edilse dahi, 1990 bütçesi TBMM'ye sunulan şekli ile 9,5 trilyon TL açık vermektedir. Bütçe ve Plan komisyonundaki ödenek artışları da dikkate alındığında, 1990 yılı bütçesinin resmi açığı 10,5 trilyon TL ye ulaşmaktadır.

Geçmiş yıl uygulamalar, bütçelerin ilk tahminlere göre daha büyük boyutlarda açık verdiğini göstermektedir. Aynı eğilimin 1990 yılında da sürmesi halinde konsalide bütçenin 15-20 trilyon TL oranında açık vermesi beklenebilir.

Fiyatlar

1990 yılına ilişkin resmi enflasyon hedefi, Aralık/1990 Aralık/1989 sonu itibariyle % 42, yıl ortalaması olarak da % 54.0'tür. Enflasyonun son iki yıldır % 70 dolayında kronikleştiği dikkate alındığında, 1990 yılı için ciddi bir fiyat artışı yavaşlaması öngörüsü söz konusudur. Ancak 1990 yılı için fiyat artış hızında yavaşlamaya yol açacak hiçbir ekonomik neden mevcut değildir. 1989 yılında her açıdan hızlı olan parasal gelişme, % 100'e varan emisyon artışı etkilerini bir zaman aralığı ile ekonomi üzerinde gösterebileceği gibi, 1990 yılında bütçe açığı da enflasyonu körükleyecektir. 1989 yılına göre, gerek başlangıç ödenekleri gerek açığı ikiye katlanan bütçenin % 42 veya % 54 enflasyon hedefi ile bağdaşır yönü yoktur. Resmi enflasyon hedefi, gerek iyimserlik yaratmak, gerek başarılı gözükmek ve özellikle ücret artışlarını sınırlı tutabilmek için çok düşük açıklanırken, bütçenin harcama ve gelir tahminleri en az % 70 enflasyon beklentisine göre yapılmaktadır. ANAP hükümetleri, enflasyon hedefleri konusunda çifte standart uygulamaktadır. 1990 yılında da yıllık fiyat artışlarının ortalama olarak % 70 dolayında olması daha gerçekçi bir beklentidir.

Dış ekonomik ilişkiler

1990 yılı için 18,5 milyar dolar dışalım, 12,9 milyar dolar da dışsatım hedeflenmektedir. 1989 yılı için dışalım hedefinin 16,7 milyar dolar, dışsatım hedefinin de 11,6 milyar dolar olduğu hesaba katıldığında, 1990 yılı için dışalımda % 10,8 oranında, dışsatımda da % 11,2 oranında bir artış öngörülmektedir. 1990 yılında gerek dışalımımız gerek dışsatımımız bu boyutta artmasa dahi, doların değer yitirmesi halinde bu öngörülen rakamlara ulaşılabilir. Hedefler gerçekleşse dahi dışticaret açığımız 5,6 milyar dolara ulaşacaktır ki, bu boyut, 1980 yılındaki rekor düzeydeki dış ticaret açığımızı da aşacaktır.

Gelecek yıl için dış ticaret açığında önemli bir artış beklenmesine karşın, cari işlemler dengesinde bir açık öngörülmemektedir. Artan turizm ve diğer hizmet gelirleri ile işçi dövizlerinin, bu açığı kapatabileceği tahmin edilmektedir.

1989 yılında turizm gelirleri, yılın ilk 9 ayında ciddi bir yavaşlama göstermiş, hatta net olarak azalmıştır. Döviz dengesi açısından 1989 yılını kurtaran, işçi dövizlerindeki % 80'e varan artış olmuştur. Turizm gelirlerindeki duraklama sürerse ve işçi dövizleri 1989 yılında gösterdiği sıçramayı 1990'da yineleyemezse, büyüyen dış ticaret açığına ek olarak 3 milyar doları aşkın dış borç faiz ödemesi, cari işlemlerde açığa yol açabilir. 1990, cari işlemler dengesi açısından da kaygı vermektedir.

Sonuç

Son on yıldır izlenen ekonomi politikasının Türkiye'yi getirdiği nokta, yavaşlayan büyüme hızı, kişi başına artmayan gelir, artan işsizlik, bozulan gelir dağılımı, 31 trilyonu aşkın iç borç, 40 milyar dolar dolayında dış borç, % 70'lerde kronikleşen ve kurumsallaşan enflasyondur. Bunlara göreli olarak azalan yatırımlar, büyüyen bütçe açıkları, sınaileşmenin arka plânlarına itilmesi de eklenebilir.

1990 yılı da izlenen ve izleneceği açıklanan politikalar karşısında umut vermemektedir. Başlangıçta çizilen pembe tablolar, yıl ilerleyip fiili sonuçlar alınmaya başlanınca kararmaktadır.

Türkiye'nin ekonomi politikasında ciddi bir değişikliğe gereksinme vardır. On yıldır izlenen politikaların Türkiye'yi getirdiği noktalar artık bellidir. İMF kaynaklı reçetelerle Türkiye'nin bir yere varamayacağı artık görülmelidir. ■

 Yıldırım Koç

1989 yılında Türkiye işçi sınıfı

PATRON BOKSÖR EPEY HIRPALANDI

Durum bir boks maçına benzetilirse 12 Eylül'den sonra ringe iki eli bağlı çıkan işçi boksör epey dayak yedi ama 1989'da tekme atmaya başladı.

İskenderun Demir-Çelik'te greve katılan bir işçi, grev sonrasında şunları söylüyordu: "Ben 5 yıllık ilkokulu 7 yılda bitirdim. Ama şu 137 günlük grevde ortaokulu, liseyi ve üniversiteyi bitirdim." Türkiye işçi sınıfı açısından 1989 yılını yaşamak, yüzlerce kitaba ve eğitim seminerine eşdeğerdir.

Tarihsel gelişim içinde öyle dönemler vardır ki, yılların nicel birikimleri nitel değişikliklere dönüşür. Türkiye işçi sınıfı açısından 1989 böylesine bir yıldır. Türkiye işçi sınıfı çağ atlamıştır.

Sendikalaşma

1989 yılında işçilerin sendikalaşma düzeyinde oransal olarak önemli bir değişiklik olmadı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı istatistiklerine göre, 1989 yılı Ocak ayında sendikaların toplam üye sayısı 2 milyon 278 bindi. Temmuz ayı istatistiklerinde ise bu sayı 1 milyon 835 bine düştü.

Bakanlık verilerindeki bu değişiklik, sendikaların üye sayısındaki gerçek bir gerilemenin ürünü değildir. 1988 yılında 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nda yapılan bir değişiklikle, 1983 öncesinde sendikalara üye olduğu bildirilen işçilerin üyeliklerinin yenilenmesi koşulu getirilmişti. Bakanlık verilerinde görülen bu azalma, bir taraftan Ocak ayındaki abartılı sayının indirilmesidir. Diğer taraftan, bazı işçilerin üyelikleri zamanında yenilenmediğinden, bunlar verilerde gözükmemiştir.

1989 yılının önemli gelişmelerinden biri, memurların sendikalaşma hakkının kullanılması doğrultusunda önemli önçalışmaların başlatılmasıydı.

1982 Anayasası'nda, 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'nda ve diğer mevzuatta, memur statüsünde istihdam edilenlerin sendikalaşmasını yasaklayan hiçbir hüküm yoktur. Diğer taraftan, Türkiye'nin onayladığı bazı uluslararası belgeler, tüm çalışanlara sendikalaşma hakkını tanımaktadır.

Öğretmenler ve ücretli hekimler, memurların var olan sendikalaşma hakkının kullanılabilmesi doğrultusunda girişimlerde bulundular. EĞİT-DER'in Ankara'da düzenlediği Sendikal Haklar Kurultayı, bu konunun kamuoyuna yansıtılmasında önemli bir rol oynadı. EĞİT-DER, Eğitimciler Sendikası EĞİT-SEN'i kurmak için yoğun bir çaba içine girdi.

Hekimler ise Tabip Odaları yapısı içinde sendikalaşma komiteleri kurdular ve İstanbul Tabip Odası bu amaçla bir yayın çıkartma hazırlıklarını tamamladı.

Memurların sendikalaşma konusunda 1989 yılında ekilen tohumların ürünleri 1990 yılında toplanacaktır.

Sendikal haklar

Türkiye'de sendikal haklar üzerindeki kısıtlama ve yasaklamalar 1989 yılında da sürdü. Bu dönemde sendikal haklar konusundaki tek olumlu gelişme, emekli sendikacıların yeniden seçilebilecekleri dönem sayısına ilişkindi.

2821 sayılı Sendikalar Yasası'nda yapılan bir değişiklikle, emekli sendikacılara iki genel kurul dönemi (6 yıl) daha seçilebilme hakkı tanındı.

Sendikal birlik

1989 yılında sendikal birlik konusunda önemli anlayış değişiklikleri yaşandı. 1986 ve 1987 yıllarında sendikal alanda en yaygın tartışma, yeni bir konfederasyonun kurulması veya bağımsız sendikaların oluşturulmasıydı.

1989 yılında **işçi sınıfının işyerlerinde mücadele içinde sağlanan birliğinin sendikal harekete yansıtılması konusunda genel bir görüş birliği doğdu.** Yeni bir konfederasyon kurma tartışmaları hemen hemen sona erdi. Otomobil-İş ve Çelik-İş genel kurullarında Türk-İş'e katılma eğilimi ortaya çıktı.

MİSK'in (adının Yurt-İş'e dönüştürülmesine karşın) 1988 sonlarında fiilen tükenmiş olması da, bu eğilimin bir sonucudur. Bakanlık istatistiklerine göre Hak-İş'e bağlı sendikaların 167 bin dolayında üyesi vardı.

Sendikalarda yapı değişikliği

Sendikaların yapıları ve işleyişleri ile sendikacıların tutum ve davranışları, içinde yaşanılan sorunların ve işçi sınıfının durumunun bir sonucudur.

Türkiye işçi sınıfı 1986 yılından 1989 yılına kadar bilinç, deneyim ve mücadele kararlılığı açılarından çok önemli değişiklikler yaşadı. Sendikaların yapıları ve işleyişleri ise 1986 yılında yapılan genel kurullarda belirlenmiş, yöneticiler bu genel kurullarda seçilmişti.

Günün değişen koşullarına koşut olarak sendikacıların tutum ve davranışlarında önemli değişiklikler yaşandı. İşçi sınıfının değişen tutumu karşısında yıllardır devletin güdümünde sendikacılık yapmış olan bazı sendikacılar bile yerlerini koruyabilmek amacıyla işçilere hoş gözükme çabası içine girdiler.

İşçi sınıfının hareketlenen yapısı ve yükselen meşru kitle mücadelesi, eski sendikal yapıların merkezileştirilmesini, yatay örgütlenmelerin güçlendirilmesini ve işçi komitelerinin doğmasını sağladı.

Sermayedar sınıfın işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine açtığı topyekün savaş, birlikte mücadeleyi zorunlu kıldı. Bu da Türk-İş'in daha merkezileşmesine neden oldu. Türk-İş'in geleneksel ademi merkeziyetçi işleyişi bir ölçüde değişti.

Eylemlerin gündeme gelmesiyle birlikte, her yöredeki sendika şubeleri ve sendika temsilcilikleri arasında işbirliğinin önemi daha iyi anlaşıldı. Sendikal dokuyu güçlendiren yatay örgütlenmeler güçlendi.

Birçok işyerinde sendika şubeleri ve işyeri sendika temsilcileri, işyerlerinde yükselen mücadelede sendika-içi demokrasiyi ve sendika-içi disiplini uygulamada yetersiz kaldılar. Birçok işyerinde işçiler işyeri komiteleri kurdular. Çeşitli nedenlerle ve amaçlarla ve değişik biçimlerde kurulan işyeri komiteleri, içinde yaşanılan yeni mücadele şartlarında eski sendikal yapıların eksikliklerini bir ölçüde doldurdu.

Bu konudaki ilginç gelişmelerden biri, Hak-İş üyesi Öz Ağaç-İş 'in de bu anlayışı savunmasıydı. Öz Ağaç-İş'in 21-22 Ekim 1989 gün-

Şu 1989 yılı

leri Ankara'da toplanan 4. olağan genel kuruluna sunulan çalışma raporunda şöyle deniliyordu (s. 160): "İşyerlerinde işyeri komiteleri oluşturularak temsilcilerin de içinde bulunduğu daha geniş sorumlular ekibi hazırlanarak kolektif mücadelenin daha güçlü verilmesi sağlanacaktır."

Birçok işyerinde işyeri komiteleri, düzenli ordunun yokluğunda ortaya çıkan milisler veya gerilla kuvvetleri gibi çalıştı. Ancak görülebildiği kadadıyla, işyeri komiteleri sendikacılığın bir alternatifi olmaktan çok, sendikaların eksikliklerini giderecek, sendikal demokrasi ve disiplini daha geliştirecek ve kitleyi yönetime ve mücadeleye daha etkin bir biçimde katacak organlar olma eğilimindedir.

İşçi sınıfının yapısında ve tavrında meydana gelen değişikliklerin sendikal yapılara yansıtılması süreci, ülkemizde ve sendikalarda demokrasinin tam olarak işlememesi nedeniyle bazı aksaklıklarla yürüdü. Bazı sendikalardaki anti-demokratik uygulamalar, sınıfın taleplerinin örgütlülüğe yansıtılmasını engelledi.

Toplu iş sözleşmeleri

1989 yılının en önemli gelişmelerinden biri, kamu kesiminde 600 bin dolayında işçiyi kapsayan toplu iş sözleşmelerinde yıllardır ilk kez enflasyonun üzerinde zam alınabilmesiydi.

Grev-dışı eylemlerle desteklenen toplu pazarlık sonucunda, kamu kesimindeki 600 bin dolayındaki işçinin ücretlerinin satınalma gücü 1984-1985 yıllarındaki düzeyine çıkarıldı. Ayrıca enflasyonun beklentinin üstünde gerçekleşmesi durumunda ücretlerin bu fazlalık oranında artırılması da kabul ettirildi.

1989 yılında toplu sözleşme düzeninin getirdiği kısıtlamalardan biri de aşıldı. Birçok işyerindeki işçiler, meşru eylemlerle toplu iş sözleşmesinin yürürlük süresi içinde ek zam aldılar.

Grevler

1989 yılı önemli bir grevle başladı. Selüloz-İş Sendikası üyesi 10 bin dolayında işçi, SEKA işyerlerinde 1988 yılı Eylül ayında başladıkları grevi, 1989 yılı Ocak ayına kadar sürdürdüler.

Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü işyerlerinde çalışan işçiler adına toplu iş sözleşmesi görüşmelerini yürüten Çelik-İş Sendikası ise Mart ayında grev uygulama kararı aldı. Grev, Bakanlar Kurulu tarafından ertelendi. Daha sonra da grevin başlamasına yeniden izin verildi ve Mayıs ayında grev uygulamasına geçildi. Grev 137 gün sürdü.

SEKA grevi, kamu kesiminde 600 bin dolayında işçiyi kapsayan toplu iş sözleşmelerine örnek olması açısından son derece önemliydi. Demir-Çelik grevi ise, sermayedar sınıfın ve ANAP'ın işçi sınıfından hınç alma ve grevle hak alınamayacağı inancını yayma çabalarını yenilgiye uğrattı.

Her iki grevde de grev-dışı eylemler yaygın olarak kullanıldı. Her iki grevde de diğer işkollarındaki işçilerin ve sendikaların önemli dayanışma kampanyaları gerçekleşti.

1986 yılında 8 bin işçi grevlere katılmışken, 1989 yılının ilk dokuz ayında bu sayı 38 bin oldu. Grevde geçen işgünü sayısı ise 1986 yılında 235 bin iken, 1989 yılının ilk dokuz ayında 2 milyon 704 bine çıktı.

ÇİZELGE

Yıl	Grev	Greve Katılan İşçi	Grevde Geçen İşgünü
1984	4	561	4.947
1985	21	2.410	194.296
1986	21	7.926	234.940
1987	307	29.734	1.961.940
1988	156	30.057	1.892.655
1989 (9 ay)	162	37.865	2.704.209

Çizelgede grev, greve katılan işçi ve grevde geçen işgünü sayıları sunuluyor.

1989 yılındaki grevler genellikle grev-dışı eylemlerle desteklendi. Grev-dışı eylemler nedeniyle kaybolan işgününün hesaplanması mümkün değildir. Ancak işyerinde üretimde meydana gelen kayıp küçümsenmeyecek düzeydedir.

1989 yılındaki her grev, bir bütün olarak işçi sınıfı ile, bir bütün olarak sermayedar sınıf arasında birer çatışma niteliğindeydi. Grevler sırasında işçiler ve sendikalar arasında dayanışma alışkanlığı yaygınlaştı.

Grevler diğer emekçi sınıf ve tabakalardan önemli bir destek gördü. 1989 yılında grevler diğer insanların gözünde son derece "meşru" eylemlerdi. Buna bağlı olarak da, grevlere özellikle esnafın önemli desteği oldu.

Grev-dışı eylemler

1961 Anayasası geniş bir grev hakkı tanıdı. 1963 yılında da bu haklar kısıtlandı. Ancak bu kısıtlanmış haliyle bile oldukça etkiliydi. Bu durum bir boks maçına benzetilebilir. 1963 yılında işçi ve patron boksörler ringe çıktılar. İşçi boksörün bir eli bağlıydı. Ama ona rağmen patron boksörü epey hırpaladı.

12 Eylül'den sonra birileri işçi boksörü yere yatırdı, sırtında tepindi. Sonra, 1982 Anayasası ve 2822 sayılı yasayla, iki elini birden arkadan bağladı. 1984 yılında da yeniden ringe itti.

İşçi boksör birkaç yıl sürekli dayak yedi. Ancak 1987 yılında hafiften tekme atmaya başladı. 1989 yılında ise attığı son derece etkili tekmelerle patron boksörü epey hırpaladı.

Grev-dışı eylemler, iki eli arkadan bağlanmış işçi boksörün attığı etkili ve sonuç getirici tekmelerdir. Patronlar, "bu eylemler kanundışıdır" diye bağırdığında, işçilerin ve sendikaların cevabı şu oldu: "Bizim elimizi kolumuzu bağlayan oyun kuralları gayrimeşrudur; bu şartlarda attığımız tekmeler meşrudur."

Bu eylemlerde işçi sınıfının heterojen yapısından doğan farklılıklar kenara itildi. Hangi siyasal görüşten, mezhepten, meslekten, işyerinden, işkolundan, bölgeden, cinsiyetten ve yaştan olursa olsun, bütün işçiler meşru kitle mücadelesi çizgisinde biraraya geldiler.

Bu eylemlerin bir bölümü sendikalara rağmen, bir bölümü sendikaların dışında, bir bölümü ise sendikaların öncülüğünde yapıldı. Türk-İş merkez yönetimi eylemleri dikkatle izledi ve onayladı. Türk-İş'in eylemlere önderlik etmesi, eylemlerin daha da güçlenmesini ve yayılmasını sağlayabilirdi. Ancak eylemleri kabullenmek zorunda kalmasının bile yararı oldu. Bazı işyerlerindeki kararsız işçiler böylece mücadeleye çekildi.

Grev-dışı eylemler, uyuyan devin uyanması, dipten gelen dalganın gücünün nelere yettiğinin dosta düşmana gösterilmesiydi. Bu eylemlerde işçi sınıfının kolektif yaratıcılığının harikaları sergilendi. Hükümet ve sermayedar sınıf ancak bu eylemler sonrasında geriledi ve yukarıda belirtilen toplu iş sözleşmelerini imzaladı. Demir-Çelik işçileri ise bu eylemlerin yanı sıra yasal grev haklarını da 137 gün süreyle kullandıklarından, daha başarılı bir toplu iş sözleşmesi imzaladılar.

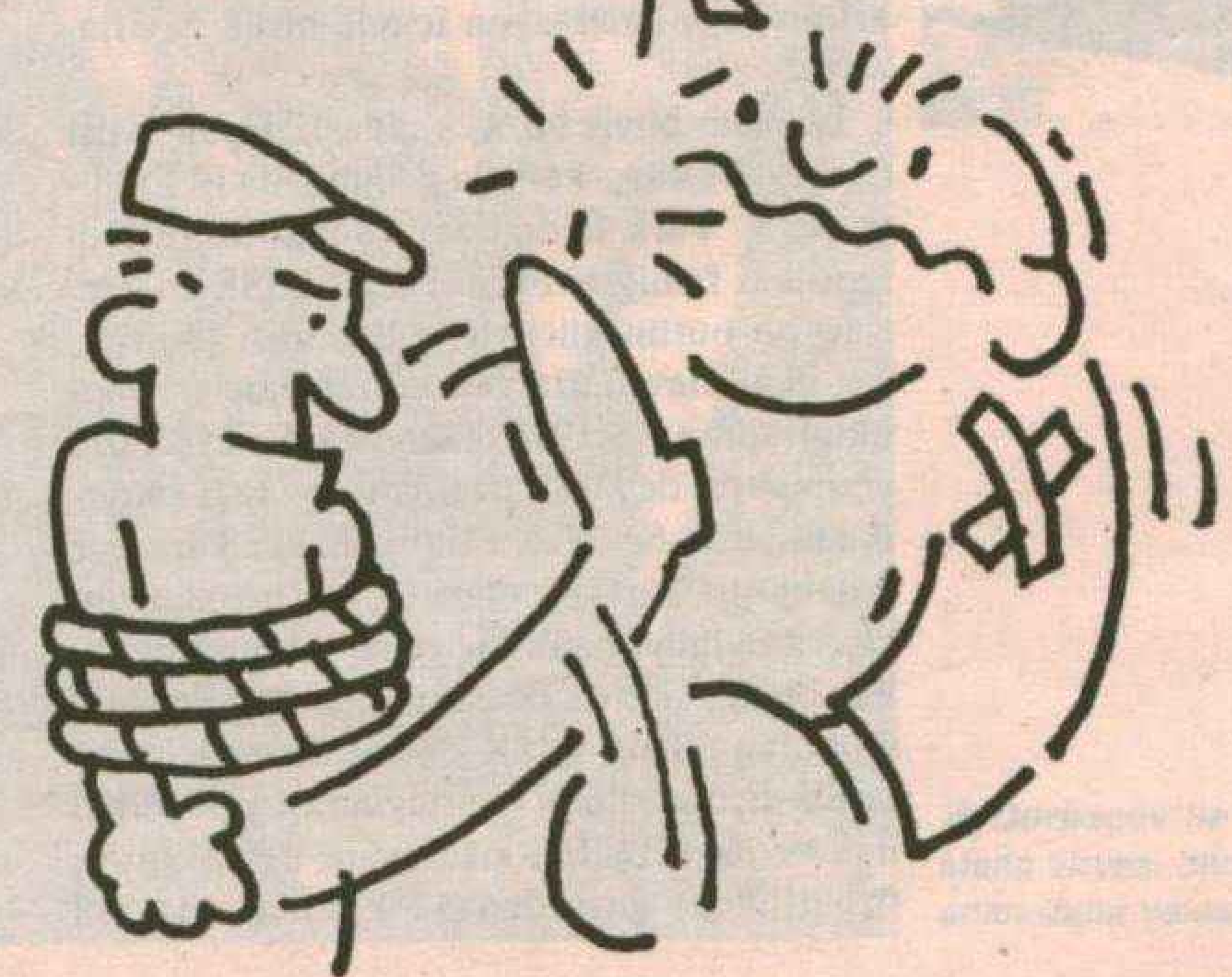
Sendika yönetimlerinde değişiklikler

İşçi sınıfının yapısında ve anlayışında meydana gelen değişme, sendikaların yöneticilerinin tutumlarını önemli ölçüde değiştirdi. Tutumunu gerektiği kadar değiştiremeyen sendikacılar ise değiştirildi. İşyerlerinde yaratılan birlik anlayışı ve mücadele ruhu sendikal örgütlülükte dalga dalga yukarılara doğru yansıtıldı.

En büyük değişiklik şube düzeyinde oldu. Yapılacak bir araştırma, şubelerin yönetim kadrolarının yarıya yakın bir bölümünün değiştiğini gösterecektir.

Sendikaların genel merkezlerinde de önemli değişiklikler yaşandı. Bu yazı Türk-İş'in 15. genel kurulunun toplanmasının arifesinde yazılırken, Türk-iş'te de değişiklik olasılıkları vardı. Ancak Türk-İş merkez yönetimine kim gelirse gelsin, önemli olan işyerlerinde, tabanda, sendika temsilcilerinde ve şube yöneticilerinde yaşanan gelişmedir.

12 Eylül sonrasında sermayedar sınıf tarafından ekilen rüzgar tohumları 1989 yılında olgunlaşmaya başladı. İlk önemli hasat 1989 yılında yapıldı. Hasat 1990 yılında da daha yoğun bir biçimde devam edeceğe benziyor. Hepimize kolay gele! ■

Türk-İş 15. Olağan Genel Kurulu'nun ardından

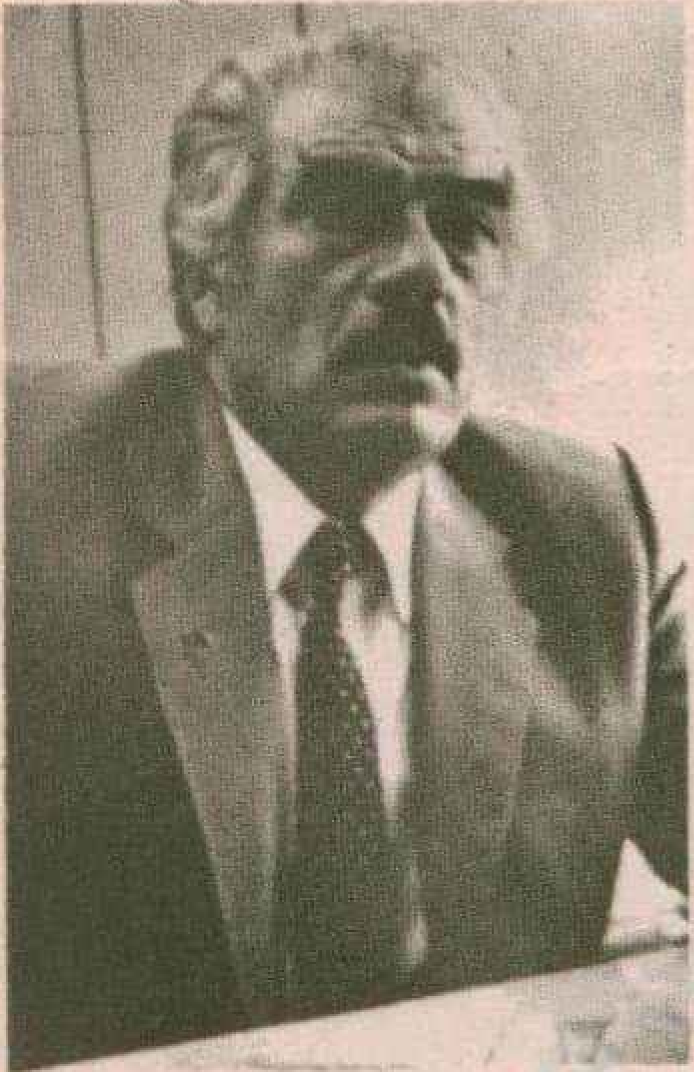
ŞEVKET YILMAZ YİNE KAZANDI AMA...

Sınıf mücadelesi temelinde yükselen çağdaş sendikal anlayış, yapılanma ve işleyişin Türk-İş'te egemen olması en somut hedef olarak bu kongrede ortaya çıkmıştır.

Türk-İş'in 15. Olağan Genel Kurulu 11-17 Aralık günlerinde toplandı. Yoğun tartışmalarla geçen Genel Kurul'da önemli kararlar alındı. Yapılan seçimlerde yine Şevket Yılmaz ve onun hazırladığı ekip sandıktan çıktı. Kamuoyuna yansıdığı biçimiyle ifade edersek "sağ kanat" kazandı, "sol kanat" kaybetti. Özcesi, "değişim ve yenilenmeden yana olanlar kaybetti, eskiyi, mevcut yapı ve anlayışı savunanlar kazandı."

Olan biteni bu denli kısa ve öz olarak ifade etmek, sendikal hareketteki gelişmeleri, Türk-İş Kongresi'ndeki dinamikleri ve sonucu yeterince açıklayıcı olmayacaktır.

Türk-İş'te gelinen noktayı ve sendikal hareketteki gelişmeleri yerli yerine oturtup geleceğe yönelik politikalar saptamak için geçmişi de kısaca irdelemekte yarar var.

▼ Şevket Yılmaz. En düşük oyu aldı.

Bilindiği gibi 12 Eylül faşist darbesinden önce, sendikal hareket DİSK ve Türk-İş olmak üzere ikiye bölünmüştü. DİSK, Türk-İş ve bağlı sendikalarının üst yönetimlerinin temsil ettikleri uzlaşmacı, devletçi ve sarı sendikal anlayışa karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış ve ivme kazanmıştı. Ama ne var ki sendikal hareketin bölünmesini de beraberinde getirmişti. Bu bölünmenin doğal sonucu olarak Türk-İş, tamamen gerici, tutucu, uzlaşmacı sendikacıların yönetimine terkedilmişti. Buna karşılık DİSK, giderek CHP'li (sosyal demokrat) sendikacıların etkinliği altına girmişti. Aynı zamanda sendika içi demokrasinin işletilmemesi, katılımcılığın geliştirilememesi nedeniyle de sendika içi sorunlar artmış, konfederasyon içinde birlik zayıflamıştı.

İşte tam böyle bir aşamada 12 Eylül faşist darbesi ile karşı karşıya gelinmişti. 12 Eylülcüler Türk-İş de dahil olmak üzere tüm sendikal faaliyeti durdurmuş, DİSK'in üzerine ise bütün gücüyle çullanmıştı. Ancak, sendikal mevzuatta yeni düzenlemeleri yaptıktan sonra 7.5.1983'te sendikal faaliyete izin vermişlerse de DİSK üzerindeki yasağı kaldırmamışlardı. Sendikal çalışma hakkı Türk-İş'e tanınmıştı. Türk-İş yönetimi, bu süreç boyunca, 12 Eylül yönetimine genel sekreterini bakan olarak vermek de dahil, her türlü yardımda bulunmuştu. DİSK'e yöneltilen suçlamalara aynen katılmış ve onaylamıştı. Sendikal hak ve özgürlükleri kısıtlayan, demokratik, özgürlükleri gasbeden 12 Eylülcü anayasa başta olmak üzere tüm yasalara "evet" demişti. 1983 yılının sonunda toplanan Türk-İş Genel Kurulu, bu koşullar altında yapılmış ve Türk-İş yöneticilerinin uzlaşmacılıklarının, teslimiyetçiliklerinin tanığı olmuştur.

1984 sonrasında her türlü baskı, kısıtlama ve devlet terörü altında toparlanmaya başlayan sendikal hareket, merkezi siyasi ve sendikal öncülükten yoksun olarak bu toparlanmayı gerçekleştirmeye çalışmıştır. Siyasi hareketin bölünmüşlüğü, dağınıklığı ve 12 Eylül faşizminden kaynaklanan güç koşullar nedeniyle, sendikal kadrolara yeterince yol gösterici olamamıştır.

Bu nedenledir ki, sendikal hareketin önüne birbiriyle ters düşen farklı hedefler konulmuştur. Biz, sendikal hareketin birliği ve kitleselliği ilkesinden hareketle, işçilerin örgütlü ve bilinçli bir şekilde Türk-İş'e yönelmelerini, katılmalarını, demokratik sınıf ve kitle sendikacılığının ilkelerine sahip çıkarak, ve Türk-İş'in değiştirileceğine inanarak mücadele etmelerini savunurken; kimileri, bağımsız sendikal örgütlenmeleri, kimileri de Türk-İş'ten de bazı sendikaları kopararak, yeni bir konfederasyon örgütlemeyi, kimileri ise beklemeyi savunmuşlardır.

İşte böyle bir süreç yaşanırken ve tartışmalar bu alanlarda yoğunlaşırken Türk-İş'in 1986 sonundaki 14. Olağan Genel Kurulu gelip dayatmıştır.

Pek çokları anımsayacaktır. Türk-İş tarihinde ilk kez o genel kurulda sendikal harekete ilişkin yoğun tartışmalar yaşanmış ve 3 ayrı listeyle seçimlere gidilmiştir. Tek merkezli, organize bir çalışma yapılmamasına rağmen, eski sendikal anlayış çok az bir farkla seçilmiştir.

Ne var ki, bu uzlaşmacı, devletçi ve sarı sendikal anlayış Türk-İş üst yönetimi olarak ve de bağlı sendikaların yönetimleri olarak, işçi sınıfının sendikal hareketine eskisi gibi hükmedemez olmuşlardır.

1987 ve 88 yıllarında kabarmaya başlayan sendikal hareket yenilenme ve değişme isteklerini işyerlerinden başlayarak, sendika merkezlerine değin dayatmaya başlamıştır.

Bunda siyasi iktidarın izlediği emekçileri yoksullaştırma politikasının elbette ki büyük ölçüde payı olmuştur ve olmaktadır. Ancak 1988 yılında sürdürülen miting ve gösteriler 1989 baharında kitlesel işçi eylemlerine dönüşmüşse ve sendika yönetimlerine karşı protestolar yoğunlaşmışsa, burada sendikal anlayışta yenilenme, sendikal yapıda ve işleyişte yenilenme ve değişim talepleri ağır basmıştır. Sendikal hareket artık "salon zabitleri"nin süslü laflarını yeterli bulmamaktadır. Sendika yönetimlerini özgürce belirlemek ve seçtiği yöneticilerle sendikal mücadelenin her alanında birlikte olmak istemektedir.

Türk-İş'in 15. Olağan Genel Kurulu yenilenme ve değişim taleplerinin giderek güç kazanmaya başladığı ancak bu taleplerini henüz merkezi ve kitlesel olarak örgütleyemediği bir aşamada toplanmıştır.

Sendikal hareket 1984 başlarında önüne dikilen ve gündemini büyük ölçüde işgal eden sendikal örgütlenme hedefi konusunu çözmüş ve aşmıştır. Türk-İş değiştirilecektir diyenlere ve bu hedefi sendikal hareketin önüne koyanları hayat doğrulamıştır. Bugün sendikalı işçilerin büyük çoğunluğu Türk-İş çatısı altında yer almıştır. Sendikal hareket, Türk-İş'i değiştirmeye başlamıştır.

Sendikal hareket, sendikal birlik konusunda gösterdiği titizliği ve duyarlılığı, işçilerin bilincine çıkartmıştır. Bundan böyle hiçbir güç, sendikal hareketi yeniden bölmeye cesaret edemeyecektir. Etse bile sonuç alamayacaktır. Bunun yanı sıra artık hiçbir siyasi ve sendikal eğilim, Türk-İş'in değiştirilemeyeceğini ileri sürememekte, tam aksine nasıl değiştirileceği üzerinde tartışmaktadır.

İşte bu nedenlerledir ki, önümüzdeki dönem "Nasıl Bir Sendika - Nasıl Bir Türk-İş" sorusunun tartışıldığı bir dönem olacaktır.

Türk-İş'in 15. Genel Kurulu bu söyledikIerimizi doğrulayan bir platform olmuştur.

İlk kez bu genel kurulda demokratik sendikal hak ve özgürlükler üzerine saatlerce süren tartışmalar yapılmış, çözüm yolları önerilmiştir.

İlk kez bu genel kurulda Türk-İş, 1 Mayıs'ı işçi sınıfının birlik, mücadele ve dayanışma günü olarak kutlamayı, 141-142 vb. antidemokratik yasakların kaldırılmasını karar altına almıştır.

İlk kez bu genel kurulda 12 Eylülcüler'in uzantısı ANAP iktidarının resmi temsilcileri söz alıp konuşma fırsatı dahi bulamamışlardır. Başbakanın mesajı dahi okunamamıştır.

Genel kurul, büyük ölçüde 12 Eylülcüler'e ve onun uzantısı siyasi iktidara karşı siyasi tavır koymuştur.

İlk kez bu genel kurulda sendika içi demok-

rasi, sendikal anlayış ve yapılanmanın değişmesi yoğun tartışma konusu olmuştur.

Türk-İş yöneticileri başta olmak üzere bir tek delege dahi Türk-İş yönetimlerinin izlediği sendikal anlayışı ve işleyişi savunmamıştır.

Bütün bu yönleriyle Türk-İş Genel Kurulu Türk-İş'teki değişmenin göstergesi olmuştur. Değişim süreci başlamıştır ve giderek daha da hızlanacaktır.

Sınıf mücadelesi temelinde yükselen çağdaş sendikal anlayış, yapılanma ve işleyişin Türk-İş'te egemen olması önümüzdeki dönemin en somut hedefi olarak, bu kongrede ortaya çıkmıştır. Sendikal hareket bu hedefe doğru yol almaya başlamıştır.

Böyle bir aşamada ve böyle bir kongrede, Şevket Yılmaz'ın ve onun oluşturduğu yönetim listesinin kazanması tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Şu açık bir gerçektir ki, çağdaş sendikal anlayış, yapılanma ve işleyiş, Türk-İş'e bağlı sendikalarda değişme ve yenilenme sürecini henüz başlatmıştır. Bu süreci başlatanlar da henüz bir program etrafında ve merkezi bir organizasyon içinde birleşememişlerdir. Yönetime aday kadroların oluşturulması dahi kongreden bir hafta önce başlamış ve kongre salonunda devam etmiştir. Kadroların birbirini tanımaması, deneyimsiz olması, kimi "deneyimli"lerin ortalığı daha da karıştırmasına meydan vermiştir. Ayrıca ilk aşamada sol ağırlıklı ve sendika içi demokrasiye saygılı bir yönetim kadrosu oluşturma hedefini aşan ve köktenci bir yaklaşımla, delegeler planında yeterince tanınmayan adayların da ileri sürülmesi doğal olarak bugünkü sonucu vermiştir.

Şevket Yılmaz önceki ekibinden sadece kendisi gibi eski AP milletvekili bugün de DYP'li olan Mustafa Başoğlu'nu muhafaza etmiştir. "Sol kanat"ın genel başkanlığa aday göstermesi durumunda seçimi dahi kazanabileceği kesin olan Tek-Gıda-İş Genel Başkanı Orhan Balta'ya ise genel sekreterlik görevini vermekle "sol kanat"ı zor durumda bırakmıştır.

Burada adaylar ve seçilenler üzerinde tek tek durarak genel kurulu sendikal hareket içinde yerine oturtmaya çalışmak yanıltıcı olacaktır.

Dikkat çekici olan, her iki kanatın da önümüzdeki dönemi gözönüne aldıklarında ekip kurmakta güçlük çekmeleri olmuştur. Çağdaş sendikal hareketin, çağdaş sendikal mücadele içinden ve tabandan yetişecek olan yeni kadrolara sahip olmayışı da ekip kurmakta zorlanmasına neden olmuştur.

Seçimlerin bu şekilde sonuçlanması, asla ve asla umutsuzluklara, duygusal tepkilere yol açmayacaktır. İşçi sınıfının çağdaş sendikal hareketi, ilkelerine bağlı bir biçimde çağdaş sendikal anlayış, yapılanma ve işleyişi Türk-İş ve bağlı sendikalarında egemen kılmak için bilinçli ve kararlı adımlarla yoluna devam edecektir. Türk-İş üst yönetiminin ya da bağlı sendikalarındaki yönetimlerin yenilenmeden, değişimden yana, sendika içi demokrasi ve katılımcılıktan yana girişimleri elbette ki işçilerden destek bulacaktır. Yenilenme ve değişime karşı direnen, Türk-İş'i hâlâ daha uzlaşmacı, devletçi ve de sarı sendikal anlayış içine hapsetmek isteyenler ise işçi sınıfının giderek yükselen çağdaş sendikal hareketi karşısında tasfiye olup gideceklerdir. ■

Malta Zirvesi

Soğuk Savaş yıllarından çıkıldığından bu yana ABD ve SSCB arasında pek çok zirve toplantısı yapıldı, ama son olarak Malta'daki görüşme iki blok arasında II. Dünya Savaşı sonrasından bu yana oluşmuş statülerin sona ermeye yüz tutması açısından özel bir yere sahip.

Daha yakın yıllara değin, hemen herkese bir hayli uzak gözüken askeri paktların dağıtılması perspektifi, daha bugünden düş olmaktan çıktı. Dünyada detantla, özellikle Helsinki Konferansı sırasında gerginliğin azaldığı yıllar olmuştu, ama hiçbir yumuşama, insanlığa son zamanlarda olduğu kadar barış ve güvenlik duyguları vermemişti.

Bugün sosyalist ülkelerde yaşanmakta olan değişikliklerin ve altüstlüklerin nasıl bir seyir izleyeceği henüz belirsiz. Ama belli olan bir şey varsa, sosyalizm, kalıcı barışın kuruculuğu yönünde son yıllarda gerçekten büyük adımlar attı.

Malta zirvesi öncesindeki en büyük olay, kuşkusuz ki, Berlin Duvarı'nın artık serbest geçişlere açık bir sınır haline dönüşmesiydi. Böylece, iki blok arasındaki gerginliğin adeta sembolü olan bir olgunun sona ermesiyle, tansiyon, barış doğrultusunda gerçekten düşmüştü. O kadar düşmüştü ki, her iki Almanya'nın birleşme olasılıklarının ortaya çıkmasından, İngiltere, Fransa rahatsız olmaktaydı. ABD ise böyle bir ihtimal karşısında Almanya'nın bir süper güç haline gelmesi ve Batı İttifakı doğrultusunda değil de, kendi politikaları doğrultusunda davranması durumu ortaya çıkarsa ne yapacağını şimdiden düşünmeye koyulmuştu.

Zirve sonrasında, Sovyetler Birliği, yurtdışındaki tüm askeri birliklerini 2000 yılına kadar çekeceğini açıklayacaktı. Ama o tarihe kadar her iki devletten de asıl beklenen, nükleer silah depolarını yoketmeye girişmeleri olacaktır.

Blokların dağıtılmasına doğru hızla yol alınırken, tüm barışseverlerin asıl beklentisi, artık dünyanın kaderinde bu iki devletin yöneticilerinin görüşmelerinin belirleyici olmayacağı günlere ulaşmaktı. Sovyetler Birliği, ısrarlı barış girişimleriyle böyle bir dünyanın hazırlığı içindeydi, fakat ABD'nin dünyada askeri üstünlükten ve jandarmalıktan vazgeçip vazgeçmeyeceği, Amerikan emperyalizminin doğasının buna elverip vermeyeceği henüz meçhul. Bu nedenle, ABD'nin geriletilmesi, ancak tüm ülkelerin barış sürecinde inisiyatiflerine bağlı.

Malta Zirvesi, tüm dünyadaki gelişmeler ışığında, özel bir önemle ele alınırken, Türk hükümeti "gelişmeler konusunda yargıya varmakta acele edilmemesi" gerektiğini söylüyordu. Genelkurmay Başkanı, bu gelişmelerin Türkiye'nin NATO'daki ve bölgedeki rolünü değiştirmeyeceğini söylüyordu.

Oysa, büyük ekonomik darboğazlar içindeki Türkiye'de ekonomik fonlar açısından askeri harcamaların büyük ölçüde azaltılmasına, bu kaynakların yatırımlara ve yeni teknoloji transferine harcanmasına karşı, bugüne değin, resmi ideoloji, hep NATO ittifakını ve Türkiye'nin jeopolitik durumunu göstermişti. Askeri paktların dağılma sürecine girdiği şu günlerde, tüm dünya, yeni dengelerde barış, güvenlik ve ekonomik gelişme perspektiflerini gözetirken, Genelkurmay'ın bu tutumu, onca askeri harcamanın asıl nedeninin ülke içinde varolan statükoyu korumak, TSK'nın politikaya müdahaleci ve hükümetlere isteklerini dikte ettirici eğilimlerini sürdürmek olduğunu göstermektedir.

Yarın, dünyada kalıcı barış dengeleri yönünde yeni ve daha ileri gelişmeler gerçekleştiğinde, NATO ve Varşova Paktları dağıldığında, ABD barış çizgisine doğru geri çekilmeye zorlandığında, gerçekten yeni bir Avrupa, yeni bir dünya koşulları ortaya çıktığında, T.C. ve onun Silahlı Kuvvetleri, ne NATO ittifakından, ne stratejik öneminden, ne de Sovyet tehdidi tekerlemesinden söz edebilecek. Buna rağmen 800 bin asker beslemeyi, habire yeni silah ve silah yedek parçası ithal etmeyi ya da içeride imal etmeyi sürdürerek, bütçenin üçte birine yakın kısmını askeri harcamalara ayıracak mı? Bu sorunun yanıtı, tabii ki, askerlere bırakılamaz, çünkü onlar mevcut konumlarını yitirmek istemezler. Ama geniş halk yığınları politikada ve ülkenin sorunlarında söz sahibi olabileceklerse, o zaman, askeri harcamalara ayrılan fonlar, ülkenin kalkınmasında, ekonomik sorunların çözümünde kullanılabilecektir. ■

◀ **Gorbaçov ile Bush.** *Malta zirvesi barışa bir adım daha yaklaştırdı.*

ÖZGÜRLEŞME, YENİLEŞME, DEVİNİM

Demokrasiye, yenilenmeye açık bir düzen istemi, sorunların çözümünde ilk adım olacaktır. Düzeni tartışmaktan korkmayalım.

1 İnanılmaz boyutlara ulaşan bir çözülmeyi yaşıyoruz. Bugüne değin bir oya gibi ördüğümüz birçok değerin yıkıldığını görüyoruz. Dünyadaki olayları anladığımızı, gereğince yorumladığımızı sanmıyorum. Çevremizde olup bitenlere bile yeterince eğilmiyoruz. Sokakta, alışverişte, evde, akıntıya kapılmış yüzme bilmeyen birinin şaşkınlığı içerisindeyiz.

Çözülme siyasal yaşamımızın her kademesinde kendini gösteriyor. SHP'de ihraçlar, istifalar yeni bir hesaplaşma dönemini gündeme getirmiş gözüküyor. Hesaplaşmanın sonucu ne olursa olsun siyasi yelpazenin solundaki boşluk gittikçe büyümekte. ANAP kendi içerisinde adeta ikiye ayrılmış vaziyette. DYP ise yıllar önceki söylemine yeni bir şey katmadan iktidara gelme savaşımında. Siyaset sahnesinde yıllarca hep aynı isimler yer almış: Ecevit, Demirel, Baykal, Topuz ve daha niceleri. İnönü'yü de yeni saymamak gerekir.

İnsanımızın bütün baskılara karşı özgürleştirilmesi temel amaç haline geldi. Düşüncede, yazmada, örgütlenmede, hatta tüketimde bile özgürleşmek.

Bir kere isim olarak eskiyi, tek partili dönemi çağrıştırıyor. Evet, Papandreu da isim olarak eskiyi anımsatıyordu ama söylemi, yarattığı rüzgâr yeniydi. İnönü'de bu beklenen yenilik yok. Her şey yılgınlığı getiriyor peşinde. Yoksulluk ve yılgınlık batağına her geçen gün daha bir batıyoruz. Devletin kurumu, DİE yapmış hesabını, halkımızın % 60'ı bir yılda yaratılan gelirin ancak % 24'ünü alabiliyor. Buna karşın % 20'lik bir grup toplam gelirin % 55'ini paylaşıyor. Gelir dağılımının bu görünümü sürekli daha da bozuluyor. Mülkiyet dağılımı bundan da adaletsiz. Özelleştirme çabalarının yaşama geçirilmesi halinde mülkiyet dağılımının bozulmasındaki süreç daha da hızlanacak.

DİE'nin 1989 yılının ikinci tahminindeki milli gelir temel alındığında nüfusun % 60'ının, yani 33 milyon 324 bin kişinin ortalama yıllık geliri 1.085.278 TL. düzeyindedir. Bu, kişi başına 90.439 TL'lik aylık gelir demektir. Eğer uluslararası karşılaştırma yapmak istiyorsak, yukardaki gelir düzeyleri yılda 493 $ ve ayda 41 $'a eşdeğerdir. Bir kişinin lükse kaçmadan, 100.000 TL'lik bir evde oturarak, insanca yaşamanın alt sınırında gereksinim duyduğu aylık, 349.196 TL olarak belirlenmektedir. Yoksulluk sınırı ise (Kasım 1989 fiyatlarıyla) 192 000 TL dolayındadır. Bu verilere baktığımızda otuz üç milyonun yaşam seviyesinin, bırakınız insanca yaşamanın alt sınırını, yoksulluk düzeyinin de çok aşağısında olduğunu kolaylıkla tespit edebiliriz.

Göründüğü gibi doymayan, giyinemeyen, her türlü sağlık gereksinimlerini karşılayamayan, hatta iyi bir konutta bile oturamayan bu yığınlar sessizdir. Kendilerine bir umut ışığını gösterecek hareketi beklemektedirler. Ne yazık ki böyle bir hareketi muştulayan en küçük bir işaret bile yoktur. Yılgınlık bundan...

2 Bütçe konuşmalarını dinlerken, siyasi parti liderlerinin demeçlerini okurken, yüzeyde ve yapay soruların nasıl büyütüldüğünü birlikte görüyoruz. Tek sermayesi enflasyon ve cumhurbaşkanlığı seçimi olan bir muhalefetin "amiyane" konuşmalar, güleriz ağlanacak halimize dercesine kişileri kahkahalara boğan polemiklerle oyalandığını kolayca saptıyoruz. Oysa siyasal örgütlerin yapması gereken, sorunların arkasındaki nedeni bulup, sergilemeleridir. Öksürdüğünü insan kolayca bilir. Ama bu öksürüğün gerçek nedenini ve tedavisini uzman doktor söyler. Yıllardır söylenenlere bir bakalım:

-Demokrasi yok bu ülkede...

-İnsan hakları ayaklar altında

-Doğu halkı onulmaz baskı ve yoksulluğun pençesinde inliyor

-Özgürlüklere yönelik temel haklar çiğneniyor

-Gelir dağılımı adaletsiz ve bozuk

-Enflasyon başedilemez boyutlarda

-İşsizlik diz boyu, işsizlerin sayısı beş milyonu çoktan aştı

-Tekelleşme alabildiğine yaygınlaşıyor

-Köşeyi dönme dürtüsü, ahlaksızlığı "ahvali adiye" haline getirdi

-Kültür yozlaştı

-Dinin, siyasal amaçlı ticareti önlenemez biçimde yükseliyor

-YÖK ve karanlık güçler öğrencileri ateşe atmakta kararlı...

Daha niceleri sayılabilir bunların. Acılı arabesk örneği "Tanrı utansın" deyip inlemekten başka bir şey gelmiyor milyonların elinden. Muhalefet zaman zaman bu arabesk yakınma korosuna katılarak görevini yaptığını düşünüyor. Peki, iyi ama neden, sorusunu sormuyor. Hastanın ateşini, tansiyonunu, nabzını böylesine çılgınlar gibi artıran mikrobu teşhis etmek istemiyor, geçici çözümlerle, örneğin kininli gripin tavsiye etmekle yetiniyor. Açıkçası bu sorunun yanıtı olan "bugünkü düzen" yanıtını vermekten ısrarla kaçınıyor. Kaçınınca da "Ne yapmalı" sorusuna eğilmeyi bir kenara bırakıyor. Berlin'de, Leipzig'de, Prag'da, Sofya'da yüzbinler ellerinde meşaleleriyle alanları dolduruyor. Polisler bile aralarında. Cumhurbaşkanları, parti genel sekreterleri yığınların istekleri doğrultusunda görevlerinden ayrılıyorlar. Gizli polis örgütleri feshediliyor. Gelen, bir başka türlü rüzgâr. Bizde ise yığınların yılgınlığını tepkiye dönüştürmekten korkan siyasi partiler. Böyle gelmiş şimdiye kadar, ama böyle gitmez.

3 Bugünkü siyasi partiler ve kadroları, 1990'lı yıllarda, hızla değişen bir dünyada Türkiye'yi taşıyamaz. Yılların, gereksinimlere yanıt vermeyen, değişimden uzak kalıpların oluşturduğu politikaları, "düzen" adına bugün de yinelenmektedir. Bir kere anlaşılmalıdır ki tüm sorunların kaynağında "müesses nizam" diye adeta kutsallaştırılmış düzen yatmaktadır. Demokrasiye, yenilenmeye açık bir düzen istemek sorunların çözümünde ilk adım olacaktır. Düzeni tartışmaktan korkmayalım. Bilelim ki demokrasiden enflasyona kadar bütün dertlerimizin kaynağı yıllardır eskite eskite bitiremediğimiz bugünkü düzendir. Önce bu düzeni değiştirmeye karar verelim. Yığınlara hastalığın kaynağını anlatalım. Bunu yapamayan siyasi kadrolardan vazgeçelim. Bırakalım bir kenara onları.

Bugün altmışında olan bir kişi yaşamında on parayı, yirmi parayı görmüş, bunlarla alışveriş yapmış, yüz paraya, üç kuruşa gazetesini satın almıştır. Orta yaş kuşağı 10 kuruşa birçok şeyi alabilmiştir. Televizyonda oynayan **Lüküs Hayat** müzikalinde, monden ev sahibinin üç liralık borcunu ödeyebilmek için yaptıklarını bir anımsayın. Şimdi çocuklarımız bir lirayı gördüler mi? On yıl önce bir müsteşarın aylığı ile şimdi bir kilo et alabiliyor musunuz? Bütün bu yıllar boyunca serbest piyasa ekonomisinin övgüsünden başka bir söz duydunuz mu? Devletçiliğin yüceltildiği otuzlu yıllarda bile bu kavram "Özel kesimin yapamadığı işleri devlet yapar" biçiminde kabaca tanımlanmadı mı? Sonuç bugün geldiğimiz noktadır. Serbest piyasa ekonomisinin, tekellerin egemen olduğu bir piyasada sözü bile edilemeyeceğini bilmiyor muyuz? Bu gerçeği yığınlara anlatmak zamanı gelmiştir. Binlerce, yüzbinlerce bakkalın olduğu bir ortamda gene de bir nebze serbest rekabetten söz edilebilir. Ama satılan malların tekeller-

ce üretildiği bir ortamda o binlerle ifade edilen bakkalların bile rekabetinden söz edilemez. Hangi malın, kimin için, nasıl ve ne miktarda üretileceği sorusunun yanıtı tekellerin isteğine bırakılamaz. Ülkenin kıt kaynaklarının kullanımı bu acımasız yerli ve uluslararası tekellerin insafına terkedilemez. Bu yolu seçmek çağdışı, insanlık onuruna aykırı bir davranış olur.

Bu düzenin temel ögelerinden biri de tüm değerlerin metalaştırılmasıdır. Emek'ten ahlâka kadar metalaştırılmış bir değerler kümesinin oluşturduğu bir ortamda yaşıyoruz. Bu ortam daha da geliştirilmek isteniyor. Biliyoruz bunları; sağlığımız, eğitimimiz, ailemiz, törelerimiz bu metalaştırma çığlıkları atanların saldırısına uğramış vaziyette. Üstelik bütün bunlar olmazsa olmaz doğrular gibi tanıtılıyor, düzenin erdemleri olarak sunuluyor.

Kültür de aynı doğrultuda yozlaştırılıyor. Belirli kalıplar her katmandan insanlara adeta ezberletiliyor. Konuşurken kullandığımız sözcükler bile, TV'nin ve benzeri araçların kalıpları içerisine sıkıştırılmış durumda. "Jesus Christ", "Aman tanrım" diye çevriliyor ve çocuklarımızın, ninelerimizin günlük konuşması içerisine giriyor.

Bu düzen insanlara bir tek şeyi düşünmemeyi ve de kendisinin doğrularından başkasına inanmamayı öğretiyor.

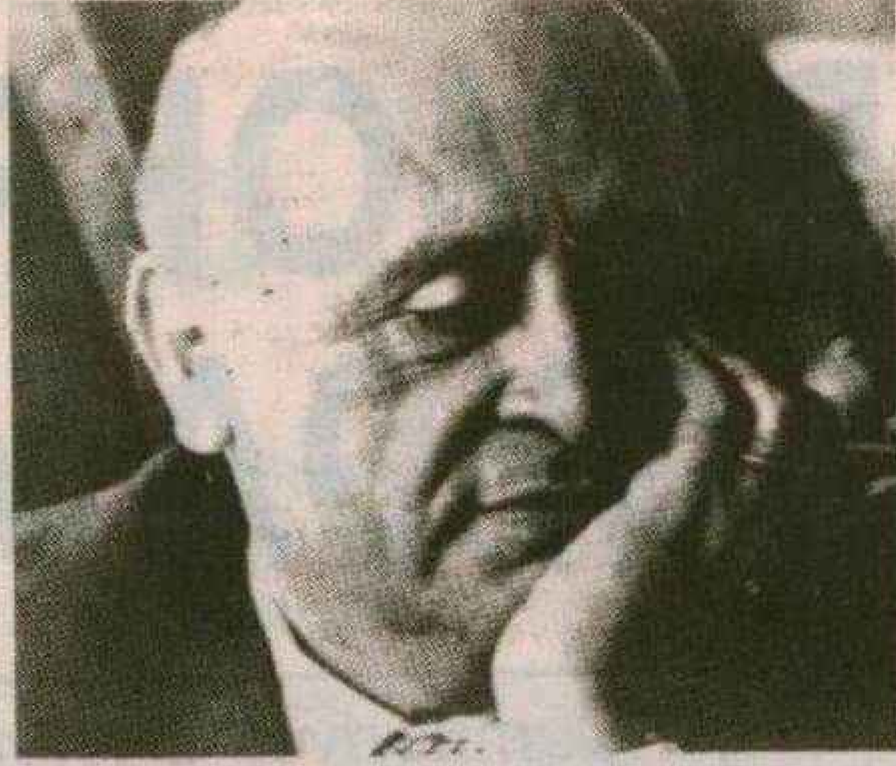
İnsanımızın bütün bu baskılara karşı özgürleştirilmesi temel amaç haline geldi. Düşüncede, yazmada, inanmada, örgütlenmede ve hatta tüketimde bile özgürleşmek. Tek boyutlu bir robot olmaktan kurtulmak. Radyo ve diğer iletişim araçlarının önerdiği müziklerden başkasını dinlemek, reklâmların belirlediği alış veriş alışkanlıklarını aşmak... Bunlara, düşündükçe daha çok şeyi de katabileceğimizi görebilirsiniz. İşte bütün bu tek düzelik öneren kalıpları kırarak özgürleşmek... Sanırım öncelikle yapacağımız iş budur. Bütün dünya bu kalıpları kırmak, insanı özgürleştirmek için adeta maydanlara dökülmüş durumda. Biz ise çevremizde örülmüş kozaları daha bir pekiştirme çabasındayız.

Bütçenin bir yağma bütçesi olduğunu haykırmak için ne kadar bekleyeceğiz? Bu yıl teklif edilen 69 trilyonluk bir bütçe. 1989 yılı milli gelirinin % 46'sı. Yani ulusal gelirin yarısı, vergi fon ya da KİT zammı olarak alınacak. Bunun yükü gene bir önce sözünü ettiğimiz yoksulluk sınırları içinde çırpınan 33 milyonun üzerine binecek. Kimse bu gerçeği tüm açıklığı ile gündeme getirmiyor. Kimse bu devlet adına yapılan alış verişin kimlere yarayacağını anlatmıyor. Düzenin çarklarının ne yöne döndüğünü açıklayan yok.

4 1990'lı yıllarda, halkın gözünü kapatan perdeleri kaldırma günü gelmiştir. İnsanın özgürleşmesi gündemin birinci maddesini oluşturacaktır. İkinci maddesi de devletin sınıflardan bağımsızlaştırılmasıdır. Bir yandan proletarya diktası istemleri bırakılırken, öte yandan da burjuva sultası gündeme getirilmelidir. Toplumumuza yeni bir söylem gerek. Ekonominin yığınlar çıkarına işlediği, insanın özgürleştirileceği, devletin bağımsızlaştırılacağı bir söylem. Bu söylem düzeni değiştirmeye yönelik olmalıdır. Böyle bir söylemi bayrak yapmayan siyasi partilerin yaşam hakkı kalmayacaktır. Özgürleşme, yenileşme ve devinim... Geleceğin Türkiyesi'nin inşasında temel taşları bunlar olacaktır. Eskilerde umut yok. ■

▼ ***Gündemin birinci maddesi, insanın özgürleşmesi.*** *Ekonomi yığınlar çıkarına işlemeli, insan özgürleşmeli.*

▲***Demirel, İnönü, Ecevit.*** *Siyaset sahnesinde yıllarca aynı isimler kalmış, söylemler de değişmemiş.*

▼ ***Akbulut, Güzel.*** *ANAP kendi içerisinde adeta ikiye ayrıldı.*

DEMOKRATİK DEVLETİN SAYDAMLIĞI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti faaliyetlerinin açıklığının önünde önemli engeller vardır.

Bir siyasal rejimin siyasal karar yapısı açısından demokratiklik niteliğini belirleyen iki genel ölçü bulunabilir: Birincisi "o siyasal sistemde siyasal karar alma yetkisi kimde?" sorusuna verilecek yanıtta aranabilir. İkincisine, "siyasal karar alma süreci ve kararlar, kamuoyunun denetimine açık mıdır?" sorusu ile yanıt aranabilir.

Egemenliğin kullanımını ulusun temsilcilerinin münhasır yetkisinden alıp, bunu anayasal organlara veren 1961 Anayasası bu özelliği ile demokratiklik niteliği açısından eleştirilmiş, 1982 Anayasası için de milli irade dışı organların güçlendirilmesi açısından bu eleştiriler yoğunlaşmıştır.

Bu incelemenin konusu ise, demokratiklik niteliğinin ikinci ölçüsü olarak, siyasal karar alma süreçlerinde ve kararların uygulanmasında kamuoyu denetimine açıklığın, eşdeyişle saydamlığın ne ölçüde sağlandığını saptamaya yarayacak verileri toplamaktır. Bu da, yasama, yürütme ve yargı organlarının faaliyetlerinde gizliliği öngören kuralları belirterek çerçevelenmeye çalışılacaktır.

Oysa devlet kurumlarının saydamlığının sağlanması, faaliyetlerin kamuoyunun bilgisine aktarılması, istenildiğinde ilişkin belgelerin verilmesi halinde mümkündür.

Demokratik sistemlerde ulusun temsilcilerinden oluşan yasama organı, siyasal karar yapısının odağıdır. O halde yasama organında yapılan görüşmelerin, alınan kararların açıklığı büyük bir öneme sahiptir. Bu organın saydamlığı 1982 Anayasası'nın 97. maddesi hükmü ile sağlanmıştır. Ne var ki, aynı maddenin 3. fıkrası meclis görüşmelerinin açıklığını ortadan kaldırabilecek nitelikte bir hüküm getirmiştir. Bu fıkraya göre, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine meclisçe karar alınması halinde açık görüşmelerin yayımı önlenebilecektir.[1]

Yine yasama organındaki komisyonların milletvekillerine açıklığı, kapalı oturum kararı ile kapatılabilmektedir. (İçtüzük md. 33)

Meclis görüşmelerindeki bu sınırlılığa karşın, aldığı kararlar ve çıkardığı kanunlar Resmi Gazete ve Tutanak Dergisi aracılığı ile yayınlanmaktadır.

Bakanlar Kurulu'nun karar alma sürecinde açıklık olmadığı gibi, görüşmelerin tutanakla tespitini gerektiren bir hüküm de mevcut değildir.[2]

Bakanlık merkez ve taşra teşkilatının karar sürecine dair bilgi verilmesinde yetki kuralı getirilmiş, ancak kamu görevlerine ilişkin bilgilenmenin boyutları idarenin takdirine bırakılmıştır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 12.5.1982 tarihli 2670 sayılı yasa ile değişik 15. maddesine göre: "Devlet memurları, kamu görevleri hakkında basına, haber ajanslarına veya radyo televizyon kurumlarına bilgi veya demeç veremezler. Bu konuda bilgi ancak bakanın yetkili kılacağı görevli, illerde valiler veya yetkili kılacağı görevli tarafından verilebilir. Askeri hizmet ile ilgili bilgiler özel kanunların yetkili kıldığı personel dışında hiç kimse tarafından açıklanamaz."

Genel idarenin karar alma sürecindeki kapalılık, bazı kararlar bakımından yayımlanmamak suretiyle sürdürülmektedir. Genel düzenleyici işlem niteliğindeki yönetmeliklere Resmi Gazete'de yayınlanmasına ilişkin 1.6.1984 tarihli 3011 sayılı yasa ile sınır getirilmiştir. Bu yasanın 1. maddesine göre: "Başbakanlık, bakanlık ve kamu tüzel kişilerin, a) işbirliğine, yetki ve görev alanlarını düzenleyen, b) kamu personeline ait genel hükümleri kapsayan, c) kamuyu ilgilendiren, yönetmelikler Resmi Gazete'de yayınlanır. Ancak milli emniyet ve milli güvenlikle ilgili olan ve gizlilik derecesi taşıyan yönetmelikler yayınlanmaz."

Bu hükmün paralelinde bir düzenleme getiren örneğin, 1.11.1983 tarihli 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Hakkında Kanun'un 32. maddesi, bu konuda çıkarılması öngörülen yönetmeliklerin MİT Müsteşarlığı'nca hazırlanarak başbakan tarafından onaylanmak suretiyle yürürlüğe konulacağı ve bu yönetmeliklerin Resmi Gazete'de yayınlanmayacağını hükme bağlamaktadır. Böylece, kamu tüzel kişilerin işleyişi, kamu personelinin durumu ve temel hak ve özgürlüklerine değinebilen yönetmeliklerin, idarenin milli güvenlik ve gizlilik kavramlarını yorumlamalarına bırakılarak, açıklığı kaldırılabilmektedir.[3]

Milli güvenlik ve buna değinen siyasetlerin saptanması ve uygulama kararlarının alınmasını Milli Güvenlik Kurulu'nun münhasır yetkisine veren anayasanın 118. maddesi paralelinde 11.11.1983 tarihli 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Genel Sekreterliği Kanunu, bu kurulun faaliyetlerine tam bir gizlilik zırhı vermektedir. Bu yasanın 10. maddesine göre, kurul toplantılarında yapılan görüşmeler genel sekreterlik görevlileri tarafından tespit edilir; kararların asılları ve görüşme tutanakları genel sekreterlikte saklanır; tutanaklar ve görüşmeler açıklanamaz ve yayımlanamaz; kararlar Milli Güvenlik Kurulu'nun vereceği karara göre açıklanabilir ve yayımlanabilir. Bu yasanın 17. maddesine göre, Milli Güvenlik Kurulu'nun kadroları da gizlidir. Ayrıca, yasanın 21. maddesi, "Bu kanunun uygulanmasına ilişkin esas ve usuller ile kanunda belirtilen konular Milli Güvenlik Kurulu genel sekreterliği tarafından hazırlanarak, Milli Güvenlik Kurulu'nda görüşülen ve Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen GİZLİ gizlilik dereceli bir yönetmelikle düzenlenir" hükmünü getirmektedir. Görüldüğü üzere, Milli Güvenlik Kurulu'nun çalışmalarının usulü, çalışma konuları, toplantılarındaki görüşmeler, aldığı kararlar ve kadrosu tümüyle gizlidir.

Çalışmaları gizlilik altında bulunan yine bazı kurumların yasaları izlendiğinde görülecektir ki, 2443 sayılı Devlet Denetleme Kurulu'na ilişkin yasanın 6. maddesi kurulun çalışmalarının yayınlanmasını ancak gerekli görüldüğü zamanlarda öngörmekte; 2461 sayılı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu hakkındaki yasanın 16. maddesi, kurulda yapılan işlemler ve bunlarla ilgili görüşmelerin gizli olduğunu belirtmekte; 1612 sayılı Yüksek Askeri Şuranın Kuruluşu Hakkındaki Yasa'nın 8. maddesi, toplantıların gizli yapılacağını hükme bağlamakta, görüşmelerin ve alınan kararların açıklanmasını ve yayımlanmasını yasaklamaktadır.

Şimdi şu soru sorulabilir: Devlet faaliyetlerinin gizliliğinin çözülebileceği durumlara karşı ne gibi yasal önlemler alınmıştır? Kısaca gizlilik, yasama organı önünde ve yargı yerlerinde çözülebilir. Çünkü devlet organları içinde en açık kurumlar bunlardır.

Ulusun temsilcileri gizliliği sağlanan faaliyetler hakkında bilgilenmek istediklerinde, Meclis İçtüzüğü'nün 103. maddesi karşılarına çıkmaktadır. Buna göre: "Devlet sırları ile ticari sırlar meclis araştırmasının kapsamı dışında kalır." Dolayısıyla devlet sırları hakkında ulusun temsilcileri, o yolla da kamuoyu, belirli bir konu devlet sırrını ilgilendirdiği gerekçesi ile bilgilenemeyeceklerdir.

Öte yandan, yargı organlarının duruşmaları Anayasa'nın 141. maddesi gereğince herkese açıktır. İşte bu açıklığın gizli belge ve bilgilere getirebileceği olumsuzlukları engelle-

mek isteyen yasa koyucu uygun gördüğü önlemleri almıştır.

19.11.1983 tarihli 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluş ve Yargılama Usullerine İlişkin Yasa'nın 43. maddesi Anayasa Mahkemesi'ne bilgi evrak ve belge gönderme yükümlülüğünü düzenlemektedir. Ancak bu maddenin ikinci fıkrası ile, "Açıklanmasında devletin yüksek menfaatlerine zarar vermesi umulan ve sır halinde saklanması gereken bilgilerin verilmesinden evrak ve belgelerin gönderilmesinden ilgili makam kaçınabilir", hükmü getirilmiştir. Aynı maddenin 4. fıkrasında bu belgelerin istenmesi zaruretine Anayasa Mahkemesi'nce üçte iki çoğunlukla karar verildiği takdirde gönderilebileceğini belirtmiştir. Ne var ki, 5. fıkrada da "Ancak sır, T.C. güvenliği ve yüksek menfaati ile birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise ilgili makamın söz konusu bilgi, evrak ve belgeleri vermemek hususundaki kararı kesindir" hükmü getirilmiştir. Bu düzenlemenin paraleli, 20.1.1982 tarihli 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 20. maddesinde bulunmaktadır. Böylece maddi gerçeğe dayanarak hukuku söylemek durumunda olan yargı yerlerine ve onların aracılığı ile kamuoyuna gizli bilgi ve belgelerin ulaşması engellenmiş olmaktadır.

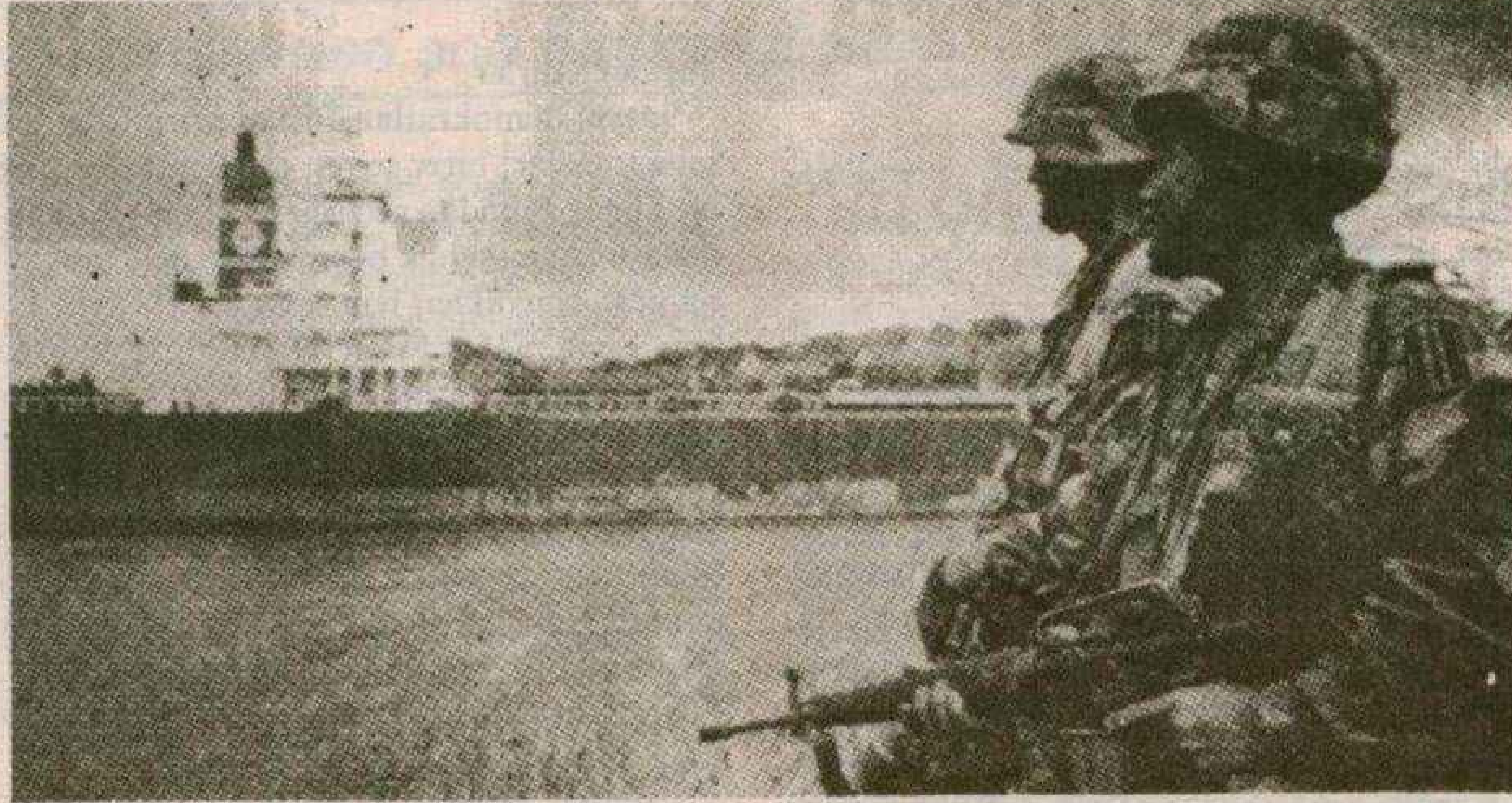
Devlet faaliyetlerinin kamuoyuna açıklığının ölçüsü devletin demokratiklik niteliğinin ölçüsünü de verir. Devlet kurumlarının saydamlığının sağlanması gerek devletin faaliyetlerine ilişkin bilgilerin nicelik ve nitelik bakımından rutin bir şekilde kamuoyunun bilgisine aktarılması, gerekse kamuoyunca ve uyuşmazlık halinde yargı organınca istediğinde verilmesi halinde mümkündür. Belirtmek gerekir ki, T.C. Devleti'nin faaliyetlerinin açıklığının önünde önemli engeller vardır. Gizliliğe temel olan milli güvenlik ve devlet sırrı gibi kavramların tek yorumlayıcısının idare olması, yargı organlarının yorumunun devre dışı bırakılması, temel hak ve özgürlükler bakımından da önemli daraltım noktalarından biridir. ■

1) 1961 Anayasası aynı konuda, "Meclislerdeki açık görüşmelerin her türlü vasıta ile yayımı önlenemez" hükmünü getirmişti. (md. 87) 1982 Anayasası ile ters çevrilen bu kuralın 1961 Anayasası'nda yer almasının büyük önemi vardı. Çünkü, Demokrat Parti iktidarının meşruluğunu kaybetmesine yolaçtığı iddia edilen ünlü Meclis Tahkikat Komisyonu'nun en çok eleştirilen kararlarından birisi, o günlerde mecliste muhalefet sözcülerinin yaptığı konuşmaların, "İhtilal Beyannamesi" biçiminde görülerek, tutanaklar dışında yayımını engelleyen kararıdır.

*2) Yapılan Bakanlar Kurulu toplantılarından sadece bir tanesinde başbakanın isteği üzerine bir bakan tarafından gayriresmi not tutulmuş, bu not yargı kararlarına konu olmuş ve tam metni yayınlanmıştır. Demokrat Parti Bakanlar Kurulu'nun 22.5.1960 tarihli bu toplantı notu için Bk. **Tarih ve Toplum Dergisi**, sayı 65, Mayıs 1989.*

3) 1961 Anayasası'nın 113. maddesi yönetmeliklerin, hiçbir istisna koymadan yayımlanmasını öngörmekte iken, 1982 Anayasası'nın 124. maddesi hangi yönetmeliklerin Resmi Gazete'de yayımlanacağının ölçüsünü yasaya bırakmıştır.

Panama'da Amerikan işgali

▲ *Panama. Amerikan askerleri kanalı bekliyor.*

ABD'nin dünya jandarmalığında ne denli kararlı ve pervasız olduğunu üstüste cerayan eden iki yeni olay bir kez daha kanıtladı.

Önce, Filipinler'de Aquino yönetimine karşı girişilen bir askeri darbe harekâtı, ülkedeki Amerikan birlikleri tarafından bastırıldı. Şimdi de Panama diktatörü Noriega ABD'nin dış müdahalesi tarafından devrildi.

Filipinler'de bir kısım askeri birliklerin darbe girişimi diktatörlüğü geri getirmek içindi. Panama'da ise Latin Amerika'nın uyuşturucu trafiğinde rol onynayan askeri diktatör, geçtiğimiz Haziran'da yapılan başkanlık seçimlerini iptal etmiş, hükümeti seçilen başkana teslim etmemişti. Amerikan müdahaleleri Filipinler'de meşru Aquino rejimini korumuştu. Panama'da yönetimi seçilmiş başkana teslim etmişti. Konuya bu noktalardan bakıldığında ABD'nin müdahaleleri demokratik(!) yöndedir. Nitekim, Filipinler'de Amerikan askerlerinin müdahalesine Batı dünyasından hiçbir tepki gelmezken, Panama'ya asker sevkedilmesine sadece birkaç Batı ülkesi eleştiri getirmiş, buna karşılık Thatcher işgali destelеyerek, müdahalenin "Panama'daki 35 bin Amerikalı'nın can güvenliği için yapıldığını" söylemiştir. ABD Başkanı Bush'un da gerekçelerinden birisi uyuşturucu suçundan dolayı Noriega'yı ABD'ye getirip yargılamak, diğeri ise Panama'daki Amerikalılar'ın can güvenliğini sağlamaktır. Ne var ki, bizzat Amerikan televizyonlarında bile yorumcular askeri müdahaleden önce Panama'da birkaç Amerikan askerinin öldürülmesini, müdahaleye gerekçe olsun diye CİA'nın tertiplediğini söylemişlerdir.

Filipinler'deki darbecilerin de, Panama diktatörünün de savunulacak hiçbir yanı yoktur. Ama bunlara karşı ABD'nin yaptığı müdahalenin de hiç mi hiç aklanacak yanı bulunmamaktadır. ABD dünyaya nizamat vermek, kendi çıkarları neyi gerektiriyorsa bu çıkarlar uğruna dünyanın bir ucundan, öbür ucuna kadar kendi askerlerini harekete geçirmek tutumuyla "dünyanın patronu benim, her istediğimi yaparım" tarzında, ali kıran baş kesen gibi davranmaktadır.

Yaşanılmakta olan süreçler, ABD'nin Avrupa üzerindeki nüfuzunun azalacağı, somutta Atlantik İttifakı'nın önemini yitireceği yönde gelişmelere açıktır. Ne ki, bu yeni dengeler oluşsa bile, ABD Üçüncü Dünya'daki konumunu güçlendirme, dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan bu geniş alanda bildiği gibi at koşturma tutumunu sürdürmeye çalışacaktır. Sovyetler Birliği'nin Üçüncü Dünya'nın sorunları üzerine dikkatleri çekmeye çalışması bu açıdan da önem taşımaktadır. Başka ülkelerin iç işlerine askeri müdahalelere varan biçimlerde müdahale yolunu kesinkes kapatan ve kendi ulusal sınırları dışında askeri varlık bulundurmayı on yıl içinde ortadan kaldıracak olan Sovyetler Birliği, her halkın dış müdahale olmaksızın kendi sosyal, siyasal geleceğini kararlaştırabileceği bir dünya özlemine güçlü bir ivme katmaktadır. Bundan sonrası tüm dünyada barış hareketini bütün boyutlarıyla güçlendirmeye, her ülkenin kendi seçtiği sosyo-ekonomik sistem içinde özgürce gelişme hakkını güvence altına alacak yönde adımlar atmaya, bu yönde güçlü bir mücadele platformu yaratmaya bağlı gözükmektedir.

Bu hususta asıl tartışılması gereken şey, emperyalizmin "uluslararası demokrasi"nin gereklerinin çizdiği çerçeve içinde davranmaya zorlanıp zorlanmayacağıdır. Böyle bir ihtimalin varlığının kabulü, emperyalizmin niteliğinin, özünün vb. değiştiğini ileri sürmek değildir. Nasıl ki tekelci burjuvazinin baskıcı, zorba özü değişmediği halde ulusal planda demokrasi burjuvaziye dayatılabilmekteyse, aynı şey uluslararası planda da yapılabilir. Bu elbette bugünden yarına kolaylıkla gerçekleşemez. Uğrunda ısrarlı, kararlı mücadele gerekir, aktif bir dünya kamuoyu hareketinin yaratılmasına bağlıdır. Burada kaçınılması gereken iki yanılgı vardır:

Böyle bir ihtimali yok saymak, dışlamak ve emperyalizmin özü gereği böyle bir öngörüyü hayal kabul edip, bir tür "ya hep ya hiç" mantığıyla her şeyi emperyalizmin ortadan kaldırılması sonrasına ertelemek.

Özlenen durum ile mevcut durumu birbirine karıştırmak, böyle bir ihtimalin varlığını, onun gerçekleşmesiyle karıştırmak, böylece sanki bugünden emperyalizm artık eskisi gibi davranamaz hale geldi rehavetine kapılıp, hayali bir dünyada geçerli olabilecek strateji ve taktikler üretmeye kalkışmak... ■

Hüseyin Hasançebi

ŞOVENİZM KAMBURU

Sosyal demokratlar taşıdıkları ideolojik kamburdan Kürt sorunu bağlamında ve demokrasi doğrultusu için kurtulabilseler "devletle aynı kefeye konulmaktan" da kurtulabilecekler.

Sosyal demokratlarımızın, nerdeyse "genetik" bir özellikleri var ki, bu özelliklerinden ötürü onlar çoğu zaman sağın da gerisinde kalıyorlar; böyle olunca da elbet, insan haklarından, demokrasiden yana olduklarını anlatmakta zorluk çekiyor, inandırıcı olamıyorlar. Örneğin, Laz, Abaza, Türk, Çerkez, Gürcü vs. olmaları veya Kürt olmamaları koşuluyla, sosyal demokratlarımız için Türkiye'de "Kürt sorunu" diye bir sorun bulunmamaktadır. (Oktay Ekşi, **Hürriyet**, 11 Aralık 1989) Veya Türkiye'de "Kürt sorunu" kışkırtılmış ve yaratılmış bir sorun olarak vardır da, sorunun bu tarz konuluşu doğru değildir; çünkü savaşa yolaçarmış. (Erdal İnönü, **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1989)

Sosyal demokratlar, "Kürt olmayanları" görmezlikten gelseler bile, Türkiye'de bu, çözülmedikçe sorun olarak kalacak. Böyle bir sorun bulunduğunu bilmeyen ve buna ilişkin, olumlu veya olumsuz bir tavrı bulunmayan yok gibidir. İnsanlığın insana dair sorunlara hassasiyeti ve hatta yeni bir evrensel değerler sistemine ilgisi artarken Kürt sorunu da ister istemez uluslararası demokratik platformların ve insan hakları arayışının konusu olmaktadır. Böylesi platformların doğal üyesi olması gereken Türk sosyal demokratların geri ve gerici tavrı nedeniyle Türkiye'deki demokratikleşme süreçlerinin de önü tıkanmaktadır; çünkü bir yandan Türkiye'de "demokrasi korkusu" ve terör, Kürt sorunu bağlamı içinde üretilmektedir; öyleyse 12 Eylül'ün ve ANAP'ın aşılması bu sorunu da aşmaya bağlı hale gelmektedir; öbür yandan da dünyadaki demokratikleşmenin Türkiye'de yankı yaratmaması için araya örülen duvarın taşlarından biri de bu sorundur. Düşünce özgürlüğünün karşısına alternatif olarak sürülen "devletin çatısı" -veya temeli- kaygusu büyük oranda bu sorundan beslenmekte, aynı kaygıyı paylaşan sosyal demokratlar, "devleti gözetelim" derken düşünce özgürlüğünü dahi savunamaz bir konuma düşmektedirler.

Benliğinin altını çizen her davranışını ya "İngiliz oyunu" veya "kışkırtma" olarak nitelendirdikten sonra Kürtler'in "yurttaş" olarak "kanun önünde eşit" ve devamla hatta devletin kolluğu önünde daha bir eşit ezildiklerini söyleyebilir miyiz?

Sosyal demokratlar düşünce özgürlüğünü savunmazlar; birer şoven canavarlardır diye hiç kimse aklından geçirmese de, böyle olmadıklarını kanıtlamak bakımından belli bir gayret göstermedikleri için sağ güçlerle aynı kefeye konulmaktadırlar. Halbuki, taşıdıkları ideolojik kamburdan (Kemalizmin şoven veçhesinden) şu veya bu neden için değil, sadece Kürt sorunu bağlamında ve gene sadece demokrasi ve insan hakları doğrultusu için kurtulabilseler "devletle aynı kefeye konulmaktan" da belki kurtulabileceklerdir. İnsanca bir yaklaşım bu "düzeltme" için kafi gelecektir. İnkârcı sosyal demokratlar kendilerini bir defalık Kürt sayarak düşünebilirler.

Tamam, Kürtler bu ülkede "kaymakam, vali, milletvekili, bakan ve hatta cumhurbaşkanı dahi olabilirler" ve fakat dillerini, kültürlerini herhangi bir baskı görmeksizin kullanıp geliştirmeleri mümkün müdür? Kürt kimliğine karşı takınılan inkârcı resmi devlet tavrının bir benzerine, emsali üniter devletlerde rastlanmış mıdır? Benliğinin altını çizen her davranışını ya "İngiliz oyunu" veya "kışkırtma" olarak nitelendirdikten sonra Kürtler'in, "yurttaş" olarak "kanun önünde eşit" ve devamla hatta devletin kolluğu önünde daha bir eşit ezildiklerini söyleyebilir miyiz?

Diğer yandan, Kürt kimliğini inkâr eden bizler, hoşgelmişiz ama, buraya Kürtler'den birkaç bin yıl sonra gelmişiz. Burda bulduğumuz kültürleri dümdüz edip kendi kılıçkalkan kültürümüze indirgemişiz. Anadolu'nun her yanında, bilhassa İstanbul'da **renkleri** yokedip yerine çirkin bir haki ikame ederek ağız tadı bırakmamışız. Beğenelim-beğenmeyelim, kendi kültürüyle burada yerleşik ve kesintisiz yaşamış bir kimlik, varlığını sürdürmek istiyor diye suçlanabilir mi?

Bulunduğu her yerde "sorun" olan, sorun yaratan ve dahi bununla övünen bir millet olarak acaba Türkiye'de bir "Kürt sorunu" değil de, kendi ellerimizle yarattığımız bir "Türk sorunu" bulunduğunu düşünmemiz gerekmez mi? Geç millet olduk ama bir hayli yaman bir millet olduk! Hemen her dönemde uygarlık bizi dışarda bırakacak tarzda tarif edildi. Kürtlerle ilişkimizin tarihi, soykırım duruşmalarına henüz konu olmamışsa, bu ya henüz buna sıra gelmediği, daha eski ve daha büyük olanların davası görülemediği içindir; ya da bu ilişkimizin bugünkü durumu insansal sorunlar platformunu kafi derecede meşgul ettiği içindir. Sırf kendini bizimle eşit görme cüretinden ötürü birkaç kez açık tenkil harekâtımıza maruz kalmış bir milliyetin, devlete adını veren milliyete güven duyması beklenebilir mi?

İşlediğimiz soykırım suçlarının, daha büyük benzerleri içinde gözden kaçabileceğini umma dönemleri geride kalmıştır. İnsanlık kendine lekesiz, bembeyaz bir gelecek tasarlarken, bu düşünün üstüne kan lekesi düşsün istemeyecektir. İnsan, tasarladığı geleceği bütün dünya için birlikte tasarlıyor. Türkiye bu haliyle, bu en kaba insan hakları ihlalleriyle ve kendi kimliğinden başka kimlik tanımayan bencilliğiyle, nasıl olacak da bu güzel ve insanca düşlerin gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır? Öyleyse Türkiye, kendi geleceğini, aynı zamanda bir "Türk sorunu" olarak kendi eliyle yarattığı "Kürt sorunu"nu, öyle kendi keyfine uygun yollardan değil, insanlığın dikte ettirdiği insanca yollardan çözerek kurabilir. Türkiye'nin geleceğinde "ben de varım" diyen her sosyal demokrat, sırtında taşıdığı ideolojik kamburu çıkarıp atmak, bu kamburu büsbütün taşınmaz hale getiren evrensel değişimleri kavrayıp ona göre davranmak zorundadır. ■

▼ ***Milletvekili bile olabilirler.*** *Ama dillerini, kültürlerini kullanmaları mümkün mü?*

''İDEOLOJİK BİRLİK'' FETİŞİZMİ

Hamurunda ''ideolojik birlik ve bütünlük'' bulunan, tarihiyle, kültürüyle bu kavramın beşiğinde büyüyen klasik sosyalist partilerin, gerçek bir iç demokrasiyi yaşatabilmeleri ve özeleştiri mekanizmalarını işletebilmeleri son derece güçtür.

şine geldiği zaman geçmişine ''redd-i miras'' uygulamayı alışkanlık hali ne getiren pişkinler bir yana, kendi eylemlerine karşı az çok sorumluluk duygusu taşıyan, olabildiği kadar tarafsız bir kişilik belleğine sahip olan her insanın yaşamında, en azından sıkıntıyla anımsadığı eylemler, yanlışlığını zamanında göremediği, ya da görüp dışa vuramadığı düşünceler ve tavırlar vardır. Bunlar bazan irili ufaklı pişmanlıklar, utançlar ve vicdan azapları halinde türlü iç hesaplaşmaların süzgecinden geçe geçe kabuk bağlar ve unutulur. Bazıları ise tazeliğinden hiçbir şey yitirmeden sürüp gider ve ödediğiniz bedel ne kadar yüklü olursa olsun, içinizdeki ''yargılayıcı ego'' sizi hiçbir zaman bağışlamaz. Onları unutamazsınız ama her anımsayışta ödediğiniz bedeli de birlikte anımsar, hesaplaşmalar sonunda uğradığınız değişimi açık seçik görürsünüz. Kuşkusuz bunun tersi de geçerlidir. Yanlışlıklar, pişmanlıklar gibi haklılıklar, övünçler, başarılar da benzer işlemlerden geçer. Anımsadıkça acı yerine haz duyabileceğimiz anılar da vardır ve elbet bunlar da benliğimizde iz bırakır ve bizi değiştirirler. Kim olduğumuz, nereden gelip nereye gittiğimiz, kısaca kendi tarih bilincimiz de biraz bu geriye bakışlarla oluşur. Bunu yaparken, nalıncı keseri gibi hep kendimize doğru yontmazsak, çıkaracağımız envanter, geriye kalan yaşamımızda bize ışık tutar. Kuşkusuz bu biraz sıkıntılı ve yıpratıcı bir külfettir ama ancak buna katlanarak aklımızı, yeteneklerimizi daha iyi kullanabilir, duygu ve düşüncelerimizi daha doğru değerlendirebilir ve daha tutarlı seçimler yapabiliriz.

Sosyal debilite düzeyinin üstünde bir zekaya sahip çoğu yetişkin insanda var olan ve bir tür ''feed-back'' (geriye bildirim) diyebileceğimiz bu mekanizma, onları sürekli yanlış yapmaktan kurtarır ve hedeflerine yaklaştırır. Gelgelelim, hiç olmazsa gözlemler gösteriyor ki, aşağı yukarı aynı kalitelere sahip böyle insanların yan yana gelerek oluşturdukları topluluklarda benzer refleksler geç ve de güç harekete geçiyor. Sosyalist dünyanın yaşamakta olduğu olağanüstü değişimi, Doğu Avrupa'da yıkılan duvarları, haklarında soruşturma açılan anlı şanlı genel sekreterleri, parçalanan heykelleri, milyonlarca insanın sosyalist kimliklerine kaynaklık eden, sosyalist teori ve pratiğin temeli olan partilerin, bu kritik noktaya gelinceye kadar geçen bunca yıl içinde doğru dürüst bir iç hesaplaşmaya gitmeden nasıl dayandıklarını, bütün çirkefi dışarıdan apaçık görüldüğü halde içerde aykırı bir tek ses çıkmadan, Eski Roma'yı andıran törenlerle kongre yapan Romanya Komünist Partisi'nin bu toz duman içinde nasıl hâlâ ayakta durduğunu, Tienanmen meydanını kan gölüne çevirdikten sonra, yüzlerindeki maske gülümsemeleri bile silinmeyen liderler yönetimindeki Çin Komünist Partisi'nin neden sarsılmadığını, sadece baskı, korku ve terörle açıklayamayız. Burada geniş boyutlu bir toplumsal ruhbilim parantezi açmadan şu kadarını söyleyebiliriz ki, belli bir ortak geçmişi ve geleceği paylaşan, az çok ortak bir kimliğe sahip olan toplulukların da, tıpkı bireyler gibi vicdanı, bilinci, belleği vardır ama üyelerinin özdeşlik duygularının gücü oranında, bu kolektif kategoriler, bireysel karşılıklarını kuşatarak onları uzun süre işlemez hale getirebilir ve felce uğratabilir. Fanatik dinsel topluluklarda olduğu gibi, bazan bireysel vicdan, bilinç, irade, bellek bu ortak kimlik içinde silinir ve topluluk tek bir ruh haline gelir. Bütün duygu ve düşünce dünyası, ortak kimliğin denetimine girer. Onun uğruna olduğu sürece, iyilik ile kötülük, sevgi ile nefret arasında pek fark kalmaz. Grubu bir arada tutan ortak inancın düzenlediği ve egemen olduğu alan, yaşam içinde ne kadar büyük yer tutuyorsa, bireyin bağımsız kimlik alanı o kadar daralır.

Ne derece gevşek olursa olsun, belirli bir amaç için bir araya gelen topluluklar, yaşamla teke tek yüzleşen, özgür seçimiyle davranan bağımsız bireylere oranla, daha ben merkezci, daha dışa kapalı, daha az titiz ve özeleştiriye daha az yatkındır. Topluluğu bir araya getiren öğeler güçlendikçe, bu eğilimler de güçlenir. Tek başına iken karıncayı incitmeyen insanlar, savaşan bir ordu birliği içinde gözünü kırpmadan adam öldürebilirler. Güney Afrika'da ve yakın zamanlara kadar ABD'de sık sık karşılaşılan ırk ayırımına dayalı ''linç'' olaylarında (zenci avı), cinayetin bir arada işlenmesinin nedeni fiziksel güç birliği değil, günahın grup halinde daha kolay omuzlanmasıdır. Cinayet toplu halde daha kolay işlenir.

Aslında, bütün kararları, ortak bir inançbilinç-amaç sisteminin belirlediği bir bütünlük içinde yaşamak, insan doğasına daha uygundur (ana rahmi). Bu yapı, değişimden çok stabiliteye, devinimden çok durağanlığa, dışa dönüklükten çok içe dönüklüğe, kendini yenilemekten çok korumaya eğilimlidir. Kolektif bilinç, üyelerinin eşitleşmesini, aynılaşmasını ister, disiplin ve otorite üretir. Bu yüzden, hamurunda ideolojik birlik ve bütünlük bulunan, tarihiyle, kültürüyle, bu kavramın beşiğinde büyüyen klasik sosyalist partilerin, gerçek bir iç demokrasiyi yaşatabilmeleri ve özeleştiri mekanizmalarını işletebilmeleri son derece güçtür. Çünkü ideolojik birlik ve bütünlük, bu kültür içinde, bir siyasi kategoriden çok daha fazla şeyler ifade eden bir moral değerler toplamı, bireysel benliğin içinde eridiği bir potadır. Onun örselenmesi ve zayıflaması riski kolay kolay göze alınamaz. Sosyalizm adına bugün utançla anımsadığımız Stalin mahkemelerindeki ihanet suçlamalarının, yalancı tanıklıkların, uydurma itirafların arkasında, Stalin terörü kadar güçlü bir etken, partinin marazi kutsallığıydı. Bu sapkınlık, suçlanan bazı partililerin, gerçekten suçsuz olduklarını bildikleri yakınlarını, hatta kendilerini, parti böyle istediği/karar verdiği için samimi olarak suçlu görmeye başlayacak kadar çığırından çıkmıştı. Bu boyutlarda olmasa bile nitelik bakımından pek de farklı olmayan bir yığın saçmalığı TKP'nin uzak ve yakın geçmişinde ve 1980 öncesi bazı illegal parti ve gruplarda da gördük.

Sosyalizm adına bugün utançla anımsadığımız Stalin mahkemelerindeki ihanet suçlamalarının yalancı tanıklıkların arkasındaki, Stalin terörü kadar güçlü bir etken, partinin marazi kutsallığıydı.

Bu söylediklerimi, geleneksel Marksist-Leninist partilerle ilgili olarak bugüne kadar ileri sürülen, antidemokratiklik, çıkarcılık, kitleden kopma, bürokratikleşme vb. eleştirilerden ayırıyorum. Bunlar kuşkusuz doğrudur ama sözünü ettiğim ürkütücü örnekleri açıklamaya yetmez. Mehmet Ali Aybar'ın ''Leninist Parti'' olarak adlandırdığı ve eleştirdiği model, çare olarak önerdiği gibi tersine devrilse, etkili bir taban denetimi getirilse, yönetim kurullarında kol emekçilerine yarıdan çok temsil hakkı tanınsa, tanımlamaya çalıştığım deformasyonlar bence yine kolay kolay önlenemez. Hatta korkarım, aydınlara göre daha az kuşkucu, daha birlikçi, daha inançlı oldukları varsayılan işçi/emekçi kadrolarda, üzerinde durduğum olumsuzluklar daha ciddi boyutlara ulaşabilir. Çünkü bence hastalığın kökeni bu partilerin işleyiş biçiminde değil, kültürel kimliklerinin temelindeki ''ideolojik birlik ve bütünlük'' fetişizmindedir. ■

...çın Yusufoğlu

ZOR OLAN SOSYALİZMİ KURMAK

Sosyalizm için mücadele edenlerin, yığınların dinamizmine, insanların yetkinliğine dayalı bir sosyalist toplum modeline ulaşabilmek için daha bugünden neler yapmaları gerektiğini araştırmaları gerekir.

Bir dizi sosyalist ülkede yaşanmakta olan değişiklikler gösteriyor ki, hem sosyalizm kuruculuğu açısından, hem de uluslararası temel politik ilişkiler yönünden dünyada belli bir dönem kapanmaktadır.

Sosyalizmin ister Avrupa'da, ister Asya'da bugüne değin uygulanmış olan modelleri iflas etmiştir. Gelişmenin ve dinamiğin önü tıkanmıştır. Ya bu tıkanıklığın ve yığınlardaki hoşnutsuzluğun, bezginliğin görülmesi sonucu "yukarıdan" gelen yoğun yenilenme çabalarıyla ya da yukarıdakilerin mevcut durumu sürdürme isteklerine karşı "aşağıdan" gelen yığın hareketleriyle -veya her iki etkenle birlikte- statükolar yıkılmaktadır.

Asıl zorluk kapitalizmi bertaraf etmekten çok, sosyalizmi kurmakta yatıyor. Halk hele bir iktidara gelsin gerisi kolay anlayışından uzaklaşmak zorunludur.

Ama yıkılmakta ya da tedricen değişmekte olan sosyal, siyasal yapıların yerini neyin alacağını ne yukardakiler, ne de aşağıdakiler biliyorlar. Kesin olan, mevcut durumun artık devam etmeyeceğidir. Söz konusu sosyalist ülkelerde herkesin hemfikir olduğu tek husus budur. Buna karşılık, yaşanılmakta olan süreçlerde rol oynayan partiler, akımlar ve hareketler içinde katılımcı, çoğulcu, demokratik ve ademi-merkeziyetçi temelde bir sosyalist topluma ulaşma amacında olanlar da vardır, kapitalist ekonomiye yumuşak geçişi öngören ve Batı toplumlarına öykünenler de. Doğu Avrupa ülkelerinde üretim araçlarına sahip bir sınıf (burjuvazi) bulunmadığına göre, bu ülkelerin sosyalizm yolunda mı ilerleyecekleri, yoksa kapitalist yola mı geri dönecekleri sorusunun yanıtı, a) Şu anda statükoya karşı yanyana duran farklı amaçlardaki grupların, hareketlerin mücadelelerine, b) Bu ülkelerin kapitalist dünyayla ilişkilerine (somutta Batı sermayesine ve AT ile bütünleşme perspektifine), c) Sosyalist dünyadaki yenilenme süreçlerinin seyrine, onların başarı ya da başarısızlık düzeyine ve tabii ki, bu süreçlerin biribirinden etkilenmesine bağlı.

□

Toplumların yaşamında bembeyaz sayfalar yok. Hem zaman, hem de mekân düzleminde eskiyle yeni içiçe giriyorlar, yanyana oluyorlar. Hele hele, sosyalizmin kurulması, insanlık tarihinin sömürüsüz ve giderek sınıfsız topluma evrilmesi çok daha karmaşık ve çetin süreçleri içeriyor.

Sosyalizm gibi, insanlığın bugüne değin üretebildiği en zengin düşünce, en yetkin ideal adına uygulamada, katı bir hiyerarşi, merkeziyetçi bir devlet ve ayrıcalıklı bir bürokrat zümre ortaya çıkmıştır. Özel mülkiyete son verilmiş, fakat toplumsal mülkiyetin insan öznesi belirsiz kalmış, üretim araçlarının devlet mülkiyeti, çalışanlar açısından yabancılaşmayı getirdiği gibi, adı geçen zümrenin varoluş nedeni olmuş ve süreklilik kazanmıştır. Kapitalizmin kurallarının hakim olduğu dünya pazarında, emperyalizmle boy ölçüşmek, onun ekonomik, politik ve ideolojik ablukasını kırmak ancak insanların mobilizasyonuyla yani sosyalist düşünce ve ideallere uygun olarak gelişkin bir sosyalist demokrasiyle devletin çözülme doğrultusunda desantralizasyonuyla mümkün olacağı halde, emperyalist taarruz ve abluka, devletin habire güçlü ve merkezi kılınmasının nedeni -ve argümantasyonuhaline gelmiştir. Sosyalizmin uğradığı en büyük deformasyon bence budur ve sorun, a) Evrensel bakımdan iktidar ve devlet kavramı üzerine derinlemesine eğilmemizi, b) Sınıflı toplumların bir sonucu olan iktidarın, sınıfsız topluma geçiş adımlarında -sosyalizmdesönümlenme sürecine girmesi için daha en başlangıçta ne gibi yapısal ve kurumsal düzenlemelere ve nasıl gidilmesi konusunu yaşanılan deneyler ışığında irdelememizi gerektirmektedir.

Sadece bu kadarla da kalmayıp, bugün her kapitalist ülkede sosyalizm için mücadele edenlerin, geleceğin sosyalist toplumunda bürokrasisiz, ayrıcalıksız ve yığınların dinamizmine, insanların yetkinliğine dayalı bir toplum modeline ulaşabilmek için **daha bugünden** neler yapmaları, hangi titizlikleri gözetmeleri, hangi kurumları yaratmaya yardımcı olmaları gerektiği gibi soruların yanıtlarını aramak ve bu gerekleri yerine getirmek, yani asıl zorluğun kapitalizmi yıkıp, bertaraf etmekten çok, **sosyalizmi kurmakta** yattığını kavramak, "halk hele bir kez iktidara gelsin, gerisi kolay" anlayışından uzaklaşmak zorunludur. Çünkü, siyasi iktidarın kazanılmasıyla, toplumların hayatında bembeyaz bir sayfa açılmamakta, yeni eskinin etkisinden ve nüfuzundan kolay kolay kurtulamamaktadır. Kapitalizm altında halk yığınlarının ekonomik, siyasal, mesleki, sosyal ve kültürel kurumlarının ve kuruluşlarının son derece demokratik, canlı, bürokrasisiz, katılımcı ve bireyleri geliştirici, yetkinleştirici tarzda yaratılması, hem bugün için kapitalizmin iğrençliklerine karşı yığınları ve bireyi ilerletecektir, daha insanca bir yaşam için güçlü ve köklü kurumlar, kuruluşlar oluşturacaktır hem de yarın sosyalizmin bu otonom halk kuruluşları eliyle ve yetkin bireylerden oluşmuş halk kitleleriyle, onların gerçek inisiyatifiyle kurulabilmesinin olanaklarını hazırlayacaktır.

Şimdiye değin uygulanagelmiş sosyalizm denemelerinin asıl neyi başarıp neyi başaramadığı konusunda pek çok nokta sıralanabilir. Burada, bunlardan bana en önemli gözükenlerini anmak istiyorum.

Birincisi uygulanan sosyalizm dünyada kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasını etkisizleştirememiş, son çözümlemede, bu yasaya yenilmiştir. Üretimin sosyal karakterinin uluslararasılaşma düzeyinin gelişmesinden, sosyalizm değil, kapitalizm yararlanmıştır.

2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda sosyalizmin birçok ülkede birden kurulma sürecinin başlamasını, sömürgeci sistemin çöküşü izledi ve yetmiş kadar ülke bağımsızlığına kavuştu, genç ulusal devletler kuruldu. Bu gelişme başlangıçta uluslararası politik dengelerde ciddi bir değişiklikti. Sosyalist ve diğer anti-emperyalist güçler olarak bu yeni bağımsızlaşmış ülkelerin ekonomilerinin gelişmesiyle, emperyalizmin uluslararası sömürü alanlarının daralacağını, kapitalizmin büyük bir bunalıma düşeceğini, böylece ileri kapitalist ülkelerde sınıf mücadelelerinin keskinleşeceğini umduk. Buna rağmen, ne sosyalist topluluk ülkeleri, ne de Üçüncü Dünya'nın gelişimi, emperyalizmin yeni sömürgeciliğini önleyebildi. Kapitalizm hem sosyalizm karşısında, hem de Üçüncü Dünya önünde kendisini onarabildi, özellikle bilimsel teknolojik devrimle ileri gidebildi ve dünya pazarlarında güçlenerek, eşitsiz gelişmeyi kendi lehinde daha ileri boyutlara vardırdı, bugünkü ekono-

mik, teknolojik gücüne ulaşabildi. Pek çok anti-emperyalist Üçüncü Dünya ülkesine boyun eğdirdi, direnenleri ablukaya alarak kapalı devlet ekonomisine ve yalıtlanmaya mahkûm etti. Son 15 yıldır dünyayı kasıp kavuran IMF'nin patronajı böyle doğdu.

Sosyalist topluluğun Üçüncü Dünya'ya yardımlarıyla yapılan yatırımların azımsanmayacak bir bölümü, bugün yeni sömürgeciliğin yörüngesine girmiş ülkelerde IMF'nin kontrolüne geçmiş durumdadır. Sosyalist topluluk üyelerinin emekçilerinin yarattıkları bu değer, anılan kaynak transferleriyle dolaylı yoldan emperyalizmin sömürü ağına dahil olduğu gibi, sosyalist ekonomilerin gelişmeleri, teknolojik ilerleme ve sanayinin yenilenmesi açısından objektif olarak negatif haneye yazılmıştır.

İkincisi, gene uluslararası arenada, Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı üyeleri soğuk savaşı bertaraf ederek, detant sürecini başlatmalarına ve barış için yoğun çabalar sarfetmelerine rağmen, barışın biricik güvencesini nükleer dengelerde görmüşler, "savaşı önlemenin yolu savaşa hazır olmaktır" şeklindeki askeri düsturu sürdürerek, silahlanma yarışı içinde olmuşlar, bu yarışı önleyememişlerdir. İçerideki perestroyka sürecinin, uluslararası arenadaki en önemli ve tarihi yansıması, Sovyetler Birliği'nin tek taraflı olarak enerjik ve cesur barış atılımlarına girişmesi olmuştur. İki blok arasında askeri dengelerin sürmesi, silahlanma yarışının devam etmesi, olsa olsa kapitalist ekonomiye yarayacağından, emperyalizmin militarizmden vazgeçmesi mümkün olmadığından, bu oyun ancak sosyalist kampın inisiyatifiyle bozulabilirdi. Nitekim, birkaç yıl içinde dünyanın politik ikliminde önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmış, barış ve güvenlik ortamına doğru kalıcı kazanımlar sağlanmıştır. Bu tek taraflı girişimler en büyük etkisini bizzat kapitalist ülkelerin insanlarında hissettirmektedir. Nitekim, daha beş yıl önce, ABD'de yapılan bir kamuoyu yoklamasında ancak % 15 kadar insan SSCB'nin barışçı olduğuna inandıklarını söylerken, bugün bu oran % 64'e çıkmıştır.

Bugün Sovyetler Birliği'nin sosyalizm kuruculuğu konusunda yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve politik çalkantılar ne olursa olsun, salt bu köklü barış girişimleri dahi, dünya barışının mimarının kapitalizm değil, sosyalizm olduğunu, kapitalist ülkelerin insanları dahil tüm dünyaya göstermekte, ama daha da önemlisi, Sovyetler Birliği barışı kurmak gibi gerçekten tarihi bir görev yapmaktadır. Doğu Avrupa'daki gelişmelerle birlikte, karşıt askeri bloklar daha bugünden anlamsız gözükmeye başlamış, SSCB'nin ülke dışındaki tüm askerlerini on yıl içinde çekeceğini açıklamasıyla bu paktların sonu gözükmüştür. Böylece 2. Dünya Savaşı sonrasıyla girilmiş olan dönem kapanırken, sosyalizm, silahlanma yarışından çekilmektedir, dün başaramadığını, bugün gerçekleştirmek üzeredir.

Yukarıda andığımız iki husus, sosyalizmin kapitalizm karşısında uluslararası arenada son on yıllarda birisi ekonomik, diğeri politik konumuyla ilgiliydi.

Üçüncüsü ise içeride sosyalizm kuruculuğuna değgindir. Yaşanmış olan sosyalist model, üretim araçlarının özel mülkiyetine son vermekle birlikte, üretimin vardığı sosyalleşme düzeyine uygun olarak, üretim süreci içindeki geleneksel bağları ve yöntemleri aşamamış, üretimde, yöneten-yönetilen ilişkilerini ortadan kaldıramamıştır. Anılan geleneksel bağların tasfiye edilmesinin bir yönü teknolojik gelişmeyle ilgilidir, fakat ondan ibaret değildir. Sosyalist mülkiyetin devlet mülkiyeti halinde şekillenmesi, sadece katı bir devlet merkeziyetçiliğini doğurmakla kalmamış, üretimde de yöneten-yönetilen ilişkisinin yeni biçimde sürmesini getirmiştir. Böylece çalışanlar kitlesi üretim içinde de hep yönetilen kalmış, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini sahiplenmemiştir.

Dördüncüsü, demin andığımız yabancılaşma faktörüne bağlı olarak insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde alınabilen ve alınamayan yolla ilgili. Basit meta üretimindeki ayni mübadele nedeniyle, üretici ile tüketici ekonomik bakımdan doğrudan ilişkidedir, üretimin sosyalleştiği kapitalizm aşamasında ise bu yüzyüze ilişkinin yerini **meta** dolaşımı alır, üretici ile tüketici arasındaki doğrudan bağ sona erer. Kapitalizm bu nedenle toplumu atomize eder.

Sosyalizmdeki ürün üretimi de **ürünlerin** dolaşımıdır, üretici ile tüketici arasında doğrudan ilişki yoktur. Ne ki, kapitalizmden sosyalizme geçişte, sosyalizmin getireceği ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler ve kurumlar, manevi değerler bu atomizasyonu aşmak zorundadır. Birinci koşulu, üreticinin ürettiğinin **meta** olmamasıdır ve çalışanların bunun **bilincinde** olmasıdır. Artı, sosyalist toplumun bireyleri arasındaki ilişkilerin, onların kurumlarının, toplumsal yaşam tarzının, insani yetkinliklerin toplumda tüm bireylerin kendi kendilerini manen yeniden üretecekleri bir tarzda düzenlenebilmesidir. Elbette, en zor olan bu düzeyin gerçekleştirilebilmesi iman gücüyle ya da ahlâk vaazleriyle mümkün değildir.

Sosyalist ülke insanı bu doğrultuda kapitalist ülke insanına nazaran çok daha ileridedir. Kanımca, sosyalizmin, tüm o bürokratik ve devletçi yapısına rağmen, sağlamış olduğu asıl kazanım buradadır. Buna rağmen, sosyalist devletlerin, ne kendi toplumlarına, ne de insanlığa gelişkin ve örnek bir yaşam tarzı sunamamış olduğu, insanı -ve somutta bireyi- sosyalizmin ideallerinin öngörmüş bulunduğu düzeye yükseltemediği de ortadadır.

İnsanın ileri düzeylerde yetkinleşmesi, kendisini manen zenginleştirebilmesi, serpilip, gelişebilmesi ise ancak ve ancak gelişkin bir sosyalist demokrasiyle, yığınların aktivitesiyle, fakat bireylerin yığınlar ve toplum içinde erimemesiyle, bireylerin toplumsal yaşamın her alanında özgürce aktifleşmesiyle mümkündür. Üretimdeki geleneksel yöneten-yönetilen ilişkisine son verilmeden, toplumun üzerinde yükselen ayrıcalıklı bürokrasi tasfiye edilip toplumun üzerindeki devlet örgütlenmesi, toplumun içine çekilerek, insanların aktivitesine, yığınların yönetimine dayalı otonom kurumlara dönüşmeden böyle bir insani -toplumsal ve bireysel- gelişkinliğe ulaşılamaz.

Doğu Avrupa'daki gelişmelerle birlikte, karşıt askeri bloklar daha bugünden anlamsız gözükmeye başlamış, SSCB'nin ülke dışındaki askerlerini on yıl içinde çekeceğini açıklamasıyla bu paktların sonu gözükmüştür.

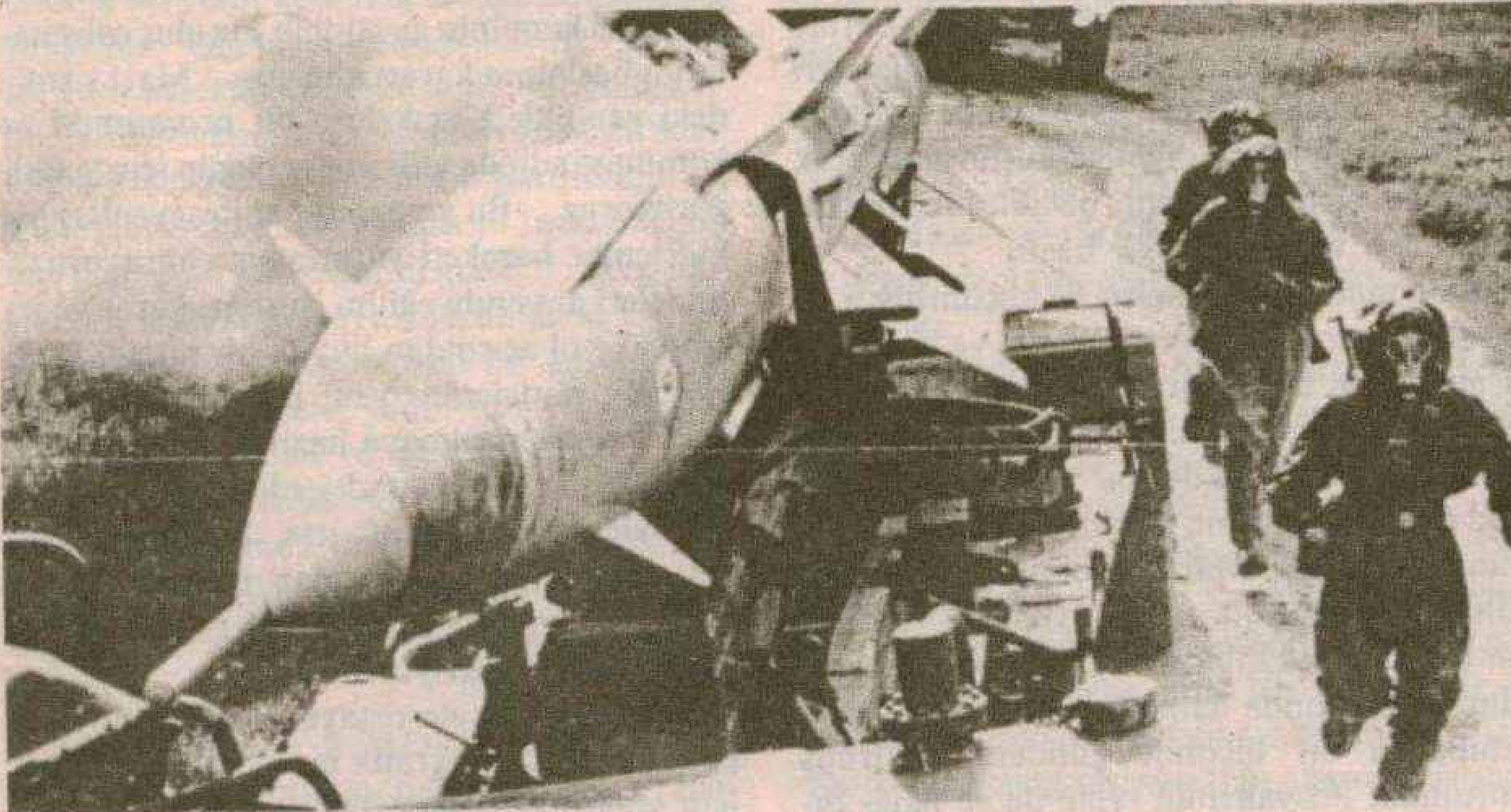
Kapitalizm feodaliteden çıkışta insanlarına verdiği bireyleşme olanağını, bugün bireycileşme, yozlaşma, sığlaşma ve yalnızlaşma ile geri almakta, insanı kıyasıya tüketmektedir. Bürokratik, devletçi sosyalizmin alternatifi kapitalizm değildir. Onun soğuk cennetindeki insanı mutlu sanmakla, ileri kapitalist ülkelerin teknolojik başarılarını kapitalizmin üstünlüğüne kanıt saymakla insanlığa hiçbir yarın sunulamaz.

Bugün sosyalist ülkelerdeki süreçlerle ve blokların dağılmasıyla insanlığın önünde devletçi sosyalizm dışında bir sosyalizm perspektifi doğmuştur. İnsanı gerçekten özne alacak, toplum ile birey arasındaki çelişkiyi çözüme doğru götürecek, yabancılaşmaları aşacak ve sınıfsız topluma doğru ilerleyecek yaşam tarzını yaratmak, bu doğrultuda düşünsel durağanlıkları, kültürel fakirleşmeleri, manevi kısırlıkları yenmekle bu yola girmek, Doğusu'yla, Batısı'yla, Üçüncü Dünyası'yla tüm dünya insanlarının elindedir, yeteneğindedir.

□

Sosyalizm kuruculuğunda yaşanılmış süreçleri, her şeyden önce yüz milyonlarca insanın başlattığı, milyarı aşkın insanın sürdürdüğü **sömürüden kurtulma çabası** olarak görmek, sosyalizmin kazanımlarını gözardı etmemek, sosyalist ideallerin, hem o toplumlarda, hem de dünyanın başka birçok ülkesinde gerçek umut olarak yaşadığını akıldan çıkarmamak, karşılaşılan çıkmaz nedeniyle hafıza kaybına uğramamak gerekiyor. ■

▼ ***Sosyalizm silahlanma yarışından çekiliyor.*** *Barışın güvencesi nükleer dengelerde aranmıştı ama SSCB artık yarışa son veriyor.*

Yasal parti kurmaya hazırlanan TBKP'li arkadaşlara

AÇIK MEKTUP

Kendi kimliğiyle ortaya çıkmak TBKP'nin hakkıdır. Ama yeni bir komünist partisinin çağrıcılığını yaptığınız zaman attığınız adım, ortak arayışları, umutları engelleyebilir.

Gazetelerde adlarınızı ve fotoğraflarınızı görüp çağrı ve açıklamalarınızı okuduğumda bizim sosyalist kuşağımızın son 25 yıllık tarihini bir kez daha hatırlamak ihtiyacını duydum. Kimilerinizle, aramızdaki fikir ayrılıklarına rağmen yıllara dayanan dostluklarımız, kimilerinizle sevgi, kimilerinizle saygı, kimilerinizle öğrencilik ilişkilerimiz ve hemen hemen tümünüzle sosyalizmde ortak bir geçmişimiz olduğunu düşündüm. Şu anda bulunduğumuz yer, vardığımız nokta ve düşüncelerimiz ne olursa olsun, hepimiz, günahları sevapları, hataları doğruları, küçük başarıları ve büyük yenilgileriyle aynı tarihin insanlarıyız.

Bu açık mektubu yazmadan önce, itiraf edeyim epeyce düşünüp ikircim geçirdim. Tek tek kişilik özellikleriniz, üsluplarınız, yüzleriniz geldi aklıma. Bu mektubu okuyunca bir kadim dostumun nasıl öfkeli sözler sarfedeceğini; bir başkasının nasıl önce düşünceli düşünceli susup sonra o kıvrak zekâsıyla parlak cevaplar bulacağını; bir eski yol arkadaşımın burukluğunu nasıl dile getireceğini, dünyayı hep siyah ve beyazlarla açıklayan bir arkadaşın beni nasıl, bir kez daha, "yaramaz adam" ilan edeceğini sanki yüzyüze konuşuyormuşcasına hayal ettim. En çok da, harekete 1980 sonralarında katılan ve ne tarihimizi ne de sizleri, gerçekte, ayrıntılarıyla tanımayan genç kadroların tepkilerini düşündüm. Bir zamanlar, tıpkı onların şimdiki konumunda olduğumuz günlerde, örgütümüzün ve "büyüklerimiz"in adım ve kararlarını eleştirenlere karşı ne kadar insafsız ve acımasız olduğumuz; doğrularımıza nasıl imanla ve bağnazca sarıldığımız ve bugün o "doğru"ların önemli bölümünün aslında yanlış olduğunu ne büyük acılar bahasına öğrendiğimiz geldi aklıma. Ve her şeye rağmen yine de yazmaya karar verdim...

Bugün "yöneticiler" olarak kamuoyu önüne çıkan sizlerin, TKP'nin bugün eleştirip inkâr ettiklerini en fazla savunmuş olduğu bir dönemde de sorumlu kurumlarda bulunmanız, partinin, yönetici kadrolarında ciddi değişme olmadan "yenilenme"si, attığınız adıma destek bulmanızı güçleştirmektedir.

Çünkü, attığınız adım karşısında, tarih, kader ve hata ortaklığını çabucak unutup, yunmuş arınmış yabancı bir gözlemci gibi "ne halleri varsa görsünler" demeyi kendi ahlâk anlayışımla bağdaştıramadım.

Çünkü, tüm inanmışlığına, fedakârlığına, umut ve hayallerinin yüceliğine rağmen pek çok hatalar yapmış bir kuşağın üyesi olarak, zaman zaman ahlâki bir zaafa dönüşmüş eski bir yanlışı tekrarlamak; yani harekefin ve partinin "yüce çıkarları"nı koruma uğruna yanlış görülen şey karşısında susmak ya da dar dost çevrelerinde alçak sesle konuşmakla yetinip yıllar sonra "Ben demiştim ama..." diye mırıldanmak "suçunu" bir kez daha işlemek istemedim.

Çünkü, ve belki de en önemlisi, dünyada yaşanmakta olan akıl almaz değişimin; komünizmin geçirmekte olduğu sarsıntı ve kendini yeniden tanımlama çabasının; "reel sosyalizm"in temellerinden sarsılmasının ve yer yer de çöküşünün olağanüstü cesur ve "yepyeni bir tanımla devrimci" atılımlar gerektirdiği bir dönemde; tüm bu "şer"lerden de kaynaklanan bir "hayır" olarak, Türkiye'de ilk kez bu kadere somut ve kaçınılmaz biçimde gündeme gelen ortak arayış ve birlik çabalarını attığımız adımla zaafa uğratmanız karşısında, Türkiyeli bir Marksist, bir sosyalist olarak, "Bana ne" demeye gönlüm razı olmadı.

Sevgili arkadaşlar!

Yüzyıllar sonrasından geriye bakıldığında bile tarihin önemli geçiş dönemlerinden biri, insanlık tarihinin ilerlemesinde yeni bir evreye geçişin ilk adımları olarak değerlendirilecek şu günlerde; bu bir yanıyla alabildiğine trajik, diğer yanıyla alabildiğine heyecanlı ve umutlu çağda, Türkiye'de solun tarihinde ilk kez bir olanak doğdu. Dünya ve Türkiye'deki gelişmeler karşısında; tarihiyle bugünüyle, teori ve pratik planında her şeyi yeniden düşünme ve oluşturma zorunluluğu karşısında, Türkiye Marksist solu, soru ve sorunların tek tek grupları, partileri, çevreleri, tek tek şefleri, şeyhleri aştığını, el yordamıyla da olsa bilince çıkardı ve ilk kez dev soruların cevaplarını ortak bir tartışmada üretme çabalarına girişti. Eski yapay bölünmeleri gözden geçirme, gerçek ayrışmaları saptama ve tüm farklılıklara rağmen oluşturulabilecek geniş bir birlik; yepyeni, birlikli bir hareket düşüncesi ve özlemi ağır bastı.

Bu konudaki gelişmeleri ne küçümsüyor ne de abartıyorum. Bu ortak arayış ve birlik çalışmalarının fazla yol alınamadan başarısızlıkla sonuçlanma ihtimalini de gözden ırak tutmuyorum. Yine de, bir yandan günümüzün özel koşullarının yarattığı olanaklar, öte yandan Türkiye Markist solunun içinde bulunduğu psikolojik ortam, yepyeni ve geniş bir oluşum imkânlarını bizim sosyalist kuşağımızın tarihinde daha önce benzerine rastlanmayan bir biçimde gündeme getirmiş durumda. Sosyalizmin -yine de ve hâlâ- insanlığın umudu olduğunu; Marksizmin öngördüğü gerçek uygarlık dünyasının 70 yılın başarısızlıklarına rağmen, varılabilecek reel bir hedef olduğunu; umutsuzluğa terkedilmiş Türkiye insanının, hepimizin önünde gerçek bir seçeneğin bulunduğunu anlayabilme, anlatabilme ve bir yandan kendimizi köklü biçimde değiştirip yenilerken bir yandan dünyayı değiştirme olanağı, bugün Türkiye'de -kimilerine paradoksal görünse bile- her zamankinden daha fazla ve daha gerçekçi. İşte TBKP'nin yasalda kurulması için tüm Marksistlere yaptığınız çağrı ve bu kuruluşu gerçekleştirmek üzere hazırlıklara başladığınızı bildirerek attığınız adım, tam da böyle bir döneme ve ortama rastlıyor. Ve aşağıda kısaca açıklamaya çalışacağım nedenler yüzünden, olabildiğince geniş, güçlü, ortak ve yeni bir oluşumun önüne engel olarak çıkıyor.

Öncelikle, sosyalist kamuoyuna yansıdığı biçimiyle, TBKP yöneticileri olarak yaptığınız açıklamalarda, verdiğiniz demeç ve nihayet resmi belge sayılması gereken basın toplantısı çağrı metninde, adımınızın amaçlarını bulanıklaştıran bir belirsizlik var. Sanki iki farklı vurgu, hatta iki farklı eğilim birleştirilmeye çalışılmış da tam başarılamayıp bir yan ağır basmış izlenimi ediniliyor. Örneğin, "TBKP geçmişten gerekli dersleri çıkarıp komünist hareketin geleneksel politikasını köklü şekilde yenilemeye çalışarak ve daha geniş, demokratik, çağdaş bir partinin kuruluşuna katkıda bulunmak üzere yasala çıkıyor" veya "...Parti yönetimi olarak TBKP'nin illegal faaliyetine son verdiğini ve tüm Marksistler'in, ilerici sol grupların sürdürdüğü yasal parti çalışmalarına tamamen açık olarak katılacağımızı ilan ediyoruz" ifadeleri ile "TBKP, bu amacı paylaşacak başka Marksist parti, çevre ve kişilerle birlikte yasal bir komünist partisinin kuruluş çalışmalarını başlatma kararı almıştır... Marksizm'deki yeniliklere açık kısa bir programda ve komünist adında anlaşmayı bugün için yeterli görüyoruz... Bu amaçları benimseyenleri bir kurucular hareketi yaratmaya çağırıyoruz" ifadeleri arasında eğilim, tutum, karar ve izlenecek yol açısından büyük bir nitelik farkı var. İlk ifadelerle "yeni bir oluşumun eşit haklı bir üyesi olmaya hazırız" mesajı verilirken, ikinci türden ifadelerde adı, ve ana çizgileriyle, programı (hatta bu programın uzunluğu bile) tarafınızdan belirlenmiş bir partinin kuruluşuna, siz öncüler olarak diğer Marksistleri çağırıyorsunuz.

Kendi kimliğiyle ortaya çıkmak, böylece gaspedilmiş demokratik bir hakkı elde etmek için savaşmak, örgüt olarak TBKP'nin, kişi

olarak TBKP'lilerin tartışılmaz haklarıdır. Üstelik de demokrasi savaşımı açısından yararlı ve cesur bir karardır bu. Bu yönüyle de hepimize düşen TBKP'lilere destek vermek, demokratik hak ve özgürlüklerin elde edilmesi savaşımında yanlarında olmaktır. Ama yeni bir komünist partisinin çağrıcılığını -hem de programınızı cebinizde gezdirerek- yaptığınız zaman, attığınız adımın bu yönü Türkiye Marksist solu açısından tartışmalı olmaktan da öte, ortak arayışları, beliren kimi umutları engelleyici bir görünüm kazanır. Nitekim daha şimdiden böyle olacağının tüm işaretleri belirmiştir.

Siz de benim kadar bilirsiniz ki Türkiye solu tüm zaafları yanında en fazla da güven bunalımından muzdariptir. Ve ne yazık ki güvensizlik, geleneksel Ortodoks partilerin bir uzantısı sayılan ve gerçekten de tüm tarihiyle böyle olmuş bulunan TKP'ye karşı fazlasıyla geçerlidir. Ağır aksak da olsa ortak platformlar arama, birlik -ya da sağlıklı ayrılık- olanaklarını araştırma düzlemine girildiği bir dönemde, bu güçlerin tümünü oldu bitti bir "çağrı"yla karşı karşıya bırakmak, güven bunalımını derinleştirecek ve güvensizliğe bir kez daha haklılık kazandıracaktır. Kuşkusuz, kimilerinin yaptığı gibi, "Bu TBKP'nin kendi sorunudur. Soyutlanır; düzenin 'incir yaprağı', Özal demokrasisinin ele güne karşı göstermelik partisi ve düzenin parçası olarak varolur; biz de işimize bakarız" demek mümkündür. Ama ben TBKP'li arkadaşlarımızın, TBKP kadrolarının, buna müstahak olmadıkları kanısındayım. Öte yandan, atılan bu adımın -ilk işaretleri hemen görüldüğü gibi- Marksist solda benzeri -yanlış- eğilimleri kışkırtacağı endişesini taşıyorum. Kısaca, TBKP'nin açığa çıkmakla yetinmeyen ve yeni bir parti kuruluşunu başlatmayı da içeren adımı; kendisini büsbütün yalnızlaştırır ve "meşruiyete sahip olmayan bir yasallık" çemberine sıkıştırırken, diğer yanda dağınıklık ve kendi içine kapanma eğilimlerini artıracaktır.

Öte yandan, bugün "yöneticiler" olarak kamuoyu önüne çıkan sizlerin, geçmiş dönemde, yani TKP'nin bugün eleştirip inkâr ettiklerini en fazla savunmuş olduğu bir dönemde de benzer sorumlu konumlarda bulunmuş olmanız; partinin, yönetici kadrolarında ciddi hiçbir değişme olmadan "yenilenme"si; üstüne üstlük, birden söylem değiştirme dışında hiçbir ciddi, köklü, derin değerlendirme ve özeleştiriye gerek görmeden, ne olduğu iki yıldır açıklıkla ortaya konamamış soyut bir "çağdaş komünist partisi" kavramı veya sözcüğüyle yetinmeniz, attığınız adıma destek bulmanızı büsbütün güçleştirmektedir. İktidardaki komünist partilerinin ve TKP gibi zamanında onlara en fazla bağlanmış olan diğer partilerin şu günlerde karşı karşıya bulundukları büyük sorunlar ve kitlelerin güven bunalımı, benzeri bir geçmişe sahip parti ve çizgilere, yeniden öncü ve çağrıcı olabilme gücünü ve meşruiyetini öyle kolay kolay tanımamaktadır. Bu konuda Türkiye'nin kendi içine kapalılığına ve genç kuşakların geçmişi yaşamamış olmalarından doğan saflıklarına güvenmek yanlış hesap kurmaktır.

Bugün Türkiye'de Marksist solun, sosyalistlerin, komünistlerin, daha da önemlisi halkın, yığınların, hepimizin ihtiyacı olan yeni devrimci bir oluşumun gerçekleştirilebilmesi için en geniş bir ortak tartışmaya, tüm baş çekme eğilimlerinden arınmış gerçek bir arayışa ihtiyaç var. Bir parti kurulacaksa nasıl bir parti; bir hareket yaratılacaksa nasıl bir hareket, buna bir ad bulunacaksa nasıl bir ad; bir programı olacaksa -kısa mı uzun mu, şöyle mi böyle mi- nasıl bir program? Tüm bunlara dünyayı ve Türkiye'yi daha ileriye, özgürlüğe, insana, eşitliğe, tek sözcükle sosyalizmin özüne doğru devrimci biçimde dönüştürmeyi amaçlayan tüm kişi ve çevreler birlikte ve kitlelerle birlikte karar vermelidirler. Bunun dışındaki tüm çıkış ve adımlar, ilk anların heyecanı geçtiğinde, yalnızlığa ve yarınsızlığa mahkûm görünüyorlar. Ne komünist adının ne de siz arkadaşlarımın böyle bir yalnızlığı ve yarınsızlığı hakettiğini düşünmüyorum.

Basın toplantısını ve bir komünist partisi kurma çağrısını yaptığınız sırada ne kadın hareket ve örgütlerinin, ne işçi kuruluşlarının, ne yıllardır insan hakları için, demokratik haklar için savaşım veren kuruluşların temsilcileri; ne diğer Marksist çevrelerin, partilerin, örgütlerin temsilcileri; ne ilerici, demokrat, Marksist, sosyalist aydınlarımız yanınızda değillerdi. Eski alışkanlığımızla yine onları suçlayıp, "Yine bizi yalnız bıraktılar" mı diyeceğiz yoksa attığımız adımı bir kez daha düşünüp, geri adım atabilme cesaretini mi göstereceğiz?

Dünyada ve Türkiye'de son dönemlerde yaşananlar ve daha da yaşanacak olanlar yeni yanlışlara ne hak ne de hoşgörü tanımıyor. Yanlış adımları en aza ve zararsıza indirmenin tek yolu, bugün en geniş tartışma platformlarından, en geniş birlik arayışlarından, "Biz bu acıklı filmi eskiden de görmüştük" izlenimi veren davranışlardan kaçınıp "yeni"-yi laflarda değil hayatta aramaktan, bunun ortamlarını, yapılarını oluşturmaktan geçiyor.

Dilerim, attığınız adımla birlikte yaptığınız açıklamalardaki "yeni ve en geniş bir oluşum içinde buluşup kaynaşma" eğilim ve vurgusu "yeni bir komünist partisi kurma hazırlıkları için çağrı" vurgusunun önüne geçer ve ortak bir arayış ve hareket içinde buluşuruz.

Bu umutla hepinize içten sevgi ve selamlarımı iletirim. ■

Not: Açık mektup, diğer Marksist basınla birlikte asıl muhatabı olması gereken Adımlar dergisine de gönderilmiştir.

Kimlik belgesi

TBKP'nin 8 Aralık açıklaması demokratik hakların elde edilmesi yolunda anlamlı bir adım. 141.-142. maddelerin baskısının etkisizleştirilmesi sürecine katkısı olacaktır. Toplumsal meşruiyete sahip çıkma ve hakkını verme yolunda her girişim demokratik hak ve özgürlüklerin kuvveden fiile çıkmasına getirdiği katkı bakımından olumludur.

Ne var ki 8 Aralık açıklaması Marksist hareketin bugün içinde bulunduğu dönemeçte **tekil** bir çıkış olarak önemli bir olumsuzluk da taşıyor. Yasallığı birlikten öne alıyor. Kendi yasallığını birlik çıkarının önüne koyuyor. TBKP'lilerin kendileri birlikten yana ve birlikçi olduklarını ne kadar söylerlerse söylesinler genel Marksist sol nezdinde inandırıcı olamamaları boşuna değil; belli "alerji"lerle, "sekter görüşlülük"le, "rekabetçilik"le, vb. açıklanamaz. TBKP'de birlikçi içgüdünün "herkesle birlikte" birlik yönünde değil, "benimle birlikte" birlik yönünde işlediğini gösterir belirtiler bir hayli. Birlik sürecini ilerletme yolunda çalışmalar yürürken bu tür tekil çıkışlar bu çalışmaları gerektiği ölçüde önemsememenin ya da olabilecek bir birliğin içinde yer almamaya önceden kararlılığın ifadesi olarak görülebilir.

Yasallaşmayı hedefleme ve yasallaşma, baskı altında tutulan, yasal faaliyet alanı dışına itilen her siyasi hareketin en doğal, meşru hakkıdır. Bu hakkın istimaline kim, nasıl karşı çıkabilir ki? Kimse de zaten karşı çıkmıyor. 8 Aralık tekil çıkışında ise biraz o hakkın suistimali kokusu var.

Birlik konusunda dikkatin, titizliğin gereğince gözetilmediğinin bir başka belirtisi, açıklamanın zamanlaması. Rejimin üst katlarında ve muhalefet partilerinde 141., 142. ve 163. maddelerle ilgili "yumuşama" eğiliminin yine gerektiğinden fazla ciddiye alındığı anlaşılıyor. "Daha ne duruyoruz? Onlar bile..." gerekçesi kendilerinden başka kimseyi ikna etmiyorsa nedendir? "Daha ne duruyoruz?" doğrudur ama, "onlar bile..."si gereksiz ve tedirgin edici. Duruma müdahale etmeksizin seyirci kalmak ne kadar onaylanamayacak bir tutumsa, müdahaleyi solda birliğin çıkarlarıyla uyumlaştırmanın biçimini ve zeminini tayinde herkesin kendisine uymasını istemenin, olmadığında kendi başına davranmanın da aynı ölçüde onaylanamayacak bir yanı var.

Dünyadaki yeni gelişmeler ve bunların rejimin "duyarlığı"na yansıması, toplumsal meşruiyeti kuvveden fiile (politik gerçekliğe) çıkaracak süreci belirleyen esas faktör değildir; önemi yabana atılmayacak bir yan etkendir. Bu etkenin öne çıkarılmasında ısrar rejim karşısında seçilen konumla ve işçi sınıfının bağımsız siyasetine biçilen değerle çok yakından bağlantılıdır.

TBKP'li arkadaşların birlik ve yasallaşma sürecinde bu konunun önemini kendi öngördükleri birleşik yasal partinin **adına** indirgedikleri de görülüyor. "Komünist" adında ısrarlı olma eğilimleri burdan kaynaklanıyor olsa gerek.

TBKP'nin 8 Aralık açıklaması tekil bir çıkış olarak önemli bir olumsuzluk da taşıyor. Yasallığı birlikten öne alıyor. Kendi yasallığını birlik çıkarının önüne koyuyor.

Hedeflenen birleşik işçi sınıfı partisinin "komünist" kavramından gocunması için hiçbir neden yok. Partinin adı konusundaki tartışmanın da sözgelimi yasallıkla ya da öngörülen partinin sınıfsal niteliği ve işleviyle, "komünist" adına karşı çıkanlar açısından, hiçbir bağlantısı yok. 19. yüzyılın ortasında **Komünist Partisi Manifestosu**'yla ortaya çıkan politik hareketin teorik ve pratik gerekçeleri bugün de, dünyanın değişen ve yenilenen koşullarında, geçerliliğini koruyor. Bugün bir itibar kaybı söz konusuysa -ki öyle- bu, komünizmin değil, komünist partilerinin itibar kaybıdır. Dünyada ve özellikle de bu partilerin iktidar tecrübesinin yaşandığı ülkelerde işçi sınıfı partilerini isim değiştirmeye yönelten olgu budur. İsmin, üzerinde ısrara değer bir itibarı kalmamıştır.

İsim kimlik belgesidir; ama belgenin eskiyip püsküyüp yanlış okunur hale gelerek artık gerçek kimliği belgelemediği durumlar da olabilir! ■

Halim Togan

BİRLİK: BİR YENİDEN OLUŞ HALİ

TBKP yönetimi, aldığı son kararlarla "birlik çağrısının" öznesi olmayı, hiç düşünmemiştir. Alçakgönüllülükle hiçbir ilgisi olmayan bu anlayışın, birlik sürecinin bütün bileşenlerince benimsenmesi önkoşul sayılmalıdır.

Türkiye Birleşik Komünist Partisi yönetiminin 8 Aralık günü düzenlediği basın toplantısının sonuçları, Marksist solun gündemindeki birlik tartışmalarının da konusu oldu. Böyle olacağını basın toplantısını düzenleyen parti yönetimi de hiç kuşku yok ki kestirmişti. Şu var ki, **Cumhuriyet** gazetesinin "Marksistlerin 'birlik' tartışması" köşesinde, konuyla ilgili görüşlerini açıklayan çok sayıda Marksistin TBKP'nin kendi konumunu anlatmayı amaçlayan bu girişimine sıcak bakmamaları önem taşıyor. Doğrusu, bir karşısındakini anlamama ya da kendini anlatamama durumu ortaya çıkmış gibidir ve bir açıklığa gereksinme vardır.

Kimilerimizin sandığının tersine, TBKP tarafından yapılmış bir 'birlik çağrısı' yoktur; TBKP yönetimi, aldığı son kararlarla, sözkonusu edilebilecek böyle bir çağrının öznesi olmayı ise, hiç düşünmemiştir. Bir alçakgönüllülükle hiçbir ilgisi olmayan bu anlayışın, en temel ilkelerden biri olarak, birlik sürecinin bütün bileşenlerince benimsenmesi bir önkoşul sayılmalıdır.

Birlik tartışmasını yaşayanlar, herhalde şunda anlaşıyor olmalıdırlar: Marksist sol içinde hiçbir parti, hareket ya da çevre, bir gün kendisini ana akıma (ya da birliğin eksenine) dönüştürmenin düşüyle yaşayamaz. Geçmişimizin yanılsamaları içinde epeyce önemli bir yer tutan bu özel siyasal yakıştırmanın aslında hiçbir gerçekliği olmadığı bugün ortaya çıkmıştır.

Marksist sol içinde hiçbir parti, hareket ya da çevre, bir gün kendisini ana akıma (ya da birliğin eksenine) dönüştürmenin düşüyle yaşayamaz. Bu özel siyasi yakıştırmanın aslında hiçbir gerçekliği olmadığı bugün ortaya çıkmıştır.

Tersine birlik, her siyasal akımın ilkin kendi özgün kimliğinden özveride bulunacağı, sonra kendini örgütü ve programıyla yadsıyacağı ve ensonu bir üst sentezin içinde kendi özgün kimliğini eriteceği bir sürecin sonunda kazanılacaktır.

Her siyasal hareket böyle bir süreci, bir yeniden oluş olarak anlamalıdır. Her aşamada, genişleyen ve yükselen bir sürekli yeniden oluş hali yaşanacaktır. Yeni bir oluş, eskiden farklı ve bir başka yeni oluşu doğuran, belli bir dönemin özgüllüğüne karşılık düşmektir.

Böyle bir süreçte ideolojilerin tekil özgünlüklerini korumaları düşünülemez. Özel ideolojik kimliklere kıskançlıkla sarılmak, başkaları üzerinde egemenlik kurma dürtüsüne doğal olarak yol açacaktır. Marksist solun bugün içinde bulunduğu aşamada, doğruların bütününün bir yerde toplandığını aklıselim sahibi hiç kimse öne sürmemektedir.

Şöyle de anlatılabilir: Marksist solun bileşenlerinden hiçbiri organik bir ideolojiye sahip değildir, bu olası da değildir. İdeolojinin, yani siyasal bir programın organik hali, ancak parçalara bölünmüş doğruların sentezinden oluşacaktır. Birlik düşüncesinin ağırlığı, özel siyasal programları ve tekil örgütsel kimlikleri değersizleştirmektedir. Bugün değerli olan, en geniş kesimlerce paylaşılandır, birliğin koordinatlarıdır ve sonuçta ortaya çıkan siyasal kültür ve bunların örgütsel ifadesidir.

TBKP'nin son açıklamasının içeriği de bu bağlamda anlaşılmalıdır. Yapılan açıklamada şöyle deniyor: "TBKP, yasal partinin onu oluşturacak bütün güçlerin ortak ürünü olmasını savunuyor ve kendisine hiçbir ayrıcalık talep etmeyeceğini açıklıyor... TBKP, geçmişten gereken dersleri çıkarıp komünist hareketin geleneksel politikasını köklü şekilde yenilemeye çalışarak, kamuoyunun önüne çıkıyor ve daha geniş, çağdaş, demokratik bir parti kurulmasına **katkıda bulunma** (abç) amaç ve kararlılığını açıklıyor."

Bu açıklamaya bakılarak, TBKP'nin girişimine karşı "benmerkezci olma" ya da "birlik sürecinde kendisine ayrı bir yol çizme" eleştirilerinde epeyce bir haksızlık olduğu pekâlâ söylenebilir. Görülüyor ki yapılmak istenen, kendisinden oluşan yeni bir birlik platformu ya da bir organizasyon değildir. Sözgelimi, Marksist solun bir bütün olarak gerçekleştirdiği en önemli atılımlardan biri olan Kuruçeşme tartışma platformunun TBKP tarafından hakettiği ölçüde önemsenmemesi nasıl kabul edilemezse, anılan platformun da TBKP olmaksızın düşünülmesi kabul edilemez.

TBKP son açıklamasıyla kendisini her anlamda geçirgen, saydam bir biçimde ortaya koyuyor. Yasal partinin nasıl ve ne zaman kurulacağına, adının ne olacağına, tüzüğünün ve programının nasıl oluşacağına herkesin eşit haklarla katılacağı, birleşik bir kurucular hareketinin karar vereceğini ve kendisinin de bu hazırlık sürecinin eşit haklı bir parçası olacağını söylüyor. Üstelik bundan başka bir tasarruf biçimi önermek de olanaksızdır.

Bu nedenlerle, TBKP açıklamasında önerilen "kısa program" konusuna da, TBKP'lilerin ceplerinde hazır bir programları olduğu suçlamasıyla yaklaşmak anlamsız oluyor. (Cepte böyle bir programın tasarısının bile olmadığı biliniyor üstelik!) Kısa program önerisinden önyargısızca anlaşılması gereken, çoğunluğu birleştirebilecek bir çerçevenin ortaya çıkması, programatik ilkelerde görüş birliğinin sağlanmasına bir katkıda bulunmaktır. Burada, aynı önerinin bir süre önce TSİP yöneticileri tarafından da yapıldığı anımsanacaktır. Kaldı ki, birleşik bir partinin programının, onu oluşturan partilerin eski uzun ve ayrıntılı programlarına benzemeyeceği de şimdiden bellidir. Şu öngörüde bulunmamak için neden yok gibidir: Kısa bir siyasal program, siyasal bir birliğin kaçınılmaz sonucu olacaktır. Böyle bir program için bugün olmazsa olmaz görünen unsurlar da zaman içinde kendilerini tüketeceklerdir.

TBKP programının ve politikalarının sosyal demokrasiye yaklaşan bir reformizme kapıları açtığı eleştirisi de yapılıyor. Şimdilik yalnızca şu açıdan değinilebilir: Bugün devrimci programların değişmezliğine inanmak, hattâ kararlılığından sözetmek ve böyle bir siyasal program çevresinde devrimci retoriklerden oluşan bir dünya kurmak da doğrudan teorik dogmatizme ve önünde sonunda Stalinizme kapıları açacaktır. İdeolojilerin kaygan bir zeminde değişip dönüştüğü (ideolojiler başka türlü yaşayamazlar zaten), eskiden "teorik" sanılanların bugün siyasal çıkarlara uyarlanmış kurmacalar olduğunun anlaşıldığı bir dünyada ve Türkiye'de, kendi ideolojik kararlılığını savunanların birlik tartışmalarında katkılı olmaları da nesnel olarak olanaksız olur.

Bu koşullarda "aynıların aynı, ayrıların ayrı" yerlerde toplanacaklarını söylemek de, çok erken yapılmış, bugüne dek karşılığını da bulamamış bir sınıflandırma oluyor. Asıl olan ortak iradenin en geniş bileşenleri kapsamasıdır; yoksa hâlâ tartışma dönemi içinde olunduğu herkesçe paylaşılırken, kimlerin kimlerle yanyana olduklarını belirlemeye kalkışmak, birliği öznelliğin son kertesinde kurmaya kalkışmak, yani çok ivecen davranmak olur.

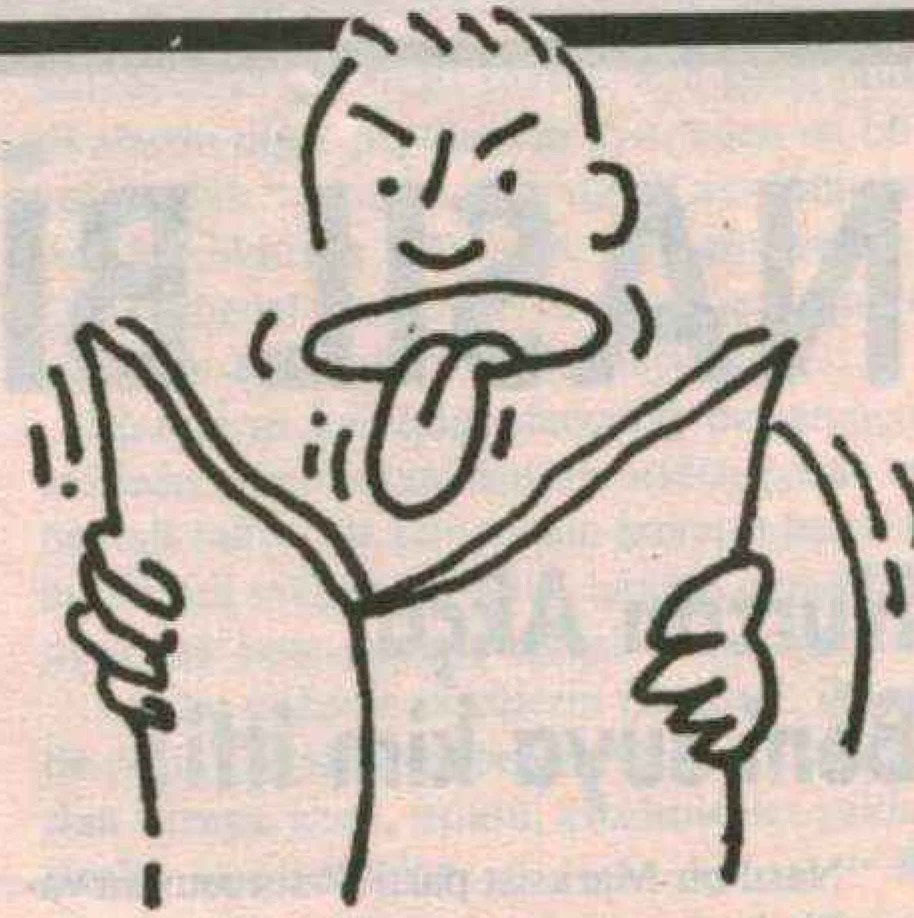
Görülüyor ki, TBKP yaptığı son açıklamayla, şimdi gelmiş bulunduğu aşamada, kendi özgün tutumunu belirlemiştir. TBKP'liler, **ortak bir yolu** açık komünist kimlikleriyle ve bütün saydamlıklarıyla aramanın yapıcı ve kolaylaştırıcı etkisine dayanmak istiyorlar.

Denebilir ki, TBKP, bu açıklamasıyla birlik süreci içinde kendi bayrağını açmıştır ve bu bayrağın rengi "beyaz"dır; Marksist sol içinde herkesin birbirine açacağı birlik bayrağının rengi de herhalde ancak "beyaz" olabilir.

Kendimiz için birlik istemiyoruz. Bir güvenilmeme durumu varsa, eğer, güvenilemeyen güvenmeme durumundaysa, güvenemeyenin kendini gözden geçirmesi niçin gerekmesin?

Fakat herşeyden önce, birbirimizin **ne demek istediğini** aramak yerine, **ne dediğini** anlamak zorundayız. ■

"YENİ DÜŞÜNCE" KONSEPTİ NASIL REKLÂM EDİLİR?

Antikomünistliğiyle tanınmış Peder Moon allahsız komünist Gorbaçov'a neden yağ yakıyor?

International Herald Tribune gazetesinin 14 Aralık 1989 tarihli sayısında, tam bir sayfa üzerinden ilginç bir **reklâm** yayınlandı. Reklâmın başlığı şöyle: "Muhterem peder Moon 13 yıllık sükutunu bozarak ilk defa Sovyet gazetesiyle mülâkat yaptı". Başlığın altında ise "Bu mülâkat. 1.000.000'un üzerinde satışı olan ve Sovyetler Birliği'nde önde gelen aydınlara ve politikacılara hizmet eden haftalık bir Moskova gazetesi, **'Za Rubejom'** ("Ülke Dışında") da yayınlandı. Aşağıda, metnin tamamının tercümesi verilmektedir deniliyor. Mülâkatın başlığı da bir hayli ilginç: **"Manevi Bir Devrim Gereklidir."**

Milyonun üzerinde aydına ve politikacıya hizmet eden bir Sovyet dergisinin böylesine önem verdiği bu "Muhterem peder" Moon kim ola ki? Bu merakımız, mülakatın başında yer alan açıklama ile kısmen gideriliyor. Önce hazretin Güney Koreli olduğunu öğreniyoruz; sonra hakkında şu satırları okuyoruz: "Birleştirme Kilisesi'nin kurucusu olan Muhterem Peder Moon'un sesine, dünyanın birçok ülkesindeki müritleri kulak veriyorlar. Onun dini çalışmaları, keskin ahlakî çelişkilerle parçalanmış dünyada hayatın anlamını araştıran bu insanlara yardımcı oluyor. Peder Moon'un fikirlerinin çoğu, bizim toplumumuzda yaygın olan görüşlerden alabildiğine uzaktır. Aynı zamanda, onun insana duyduğu derin ilginin -ki ona göre insanda maneviyat her şeyden önce gelir -yönlendirdiği düşünceleri ile "yeni düşünce" konsepti arasında çok ortaklık var."

Bu açıklamaların az üstünde de Muhterem Peder'in "antikomünist"liğiyle tanındığı ifade ediliyor. Antikomünist bir din adamının fikirleriyle "yeni düşünce" arasında "çok ortak" yanların olduğunun daha baştan belirtilmesi konuyu daha da ilginçleştiriyor. Acaba papaz efendinin "yeni düşünce" ile ortak fikirleri neler ola ki?

Hazret dehşetli bir barışsever! Ona göre barışın sağlanamıyor olmasının nedeni "insanların, onun en temel veçhesini unutmuş" olmaları. "Uluslararası barıştan söz etmeden önce, biz Allah'la barışımızı gerçekleştirmeliyiz. ... bu sağlanamadığı taktirde başka insanlarla barış yapmak imkansız" diyor. İyi mi? Allah'a inanmıyorsanız barışçı dahi olamazsınız. Ya da, barış bir türlü sağlanamıyorsa bunun müsebbibi allahsız komünistlerdir!

Muhterem peder barışın neden sağlanamıyor olmasını, ayrıca egoizme ve açgözlülüğe bağlıyor: "Günümüz dünyasında barışın önündeki en büyük engel, insan kalbindeki egoizm ve açgözlülüktür. ... Kuşkusuz ekonomik ve sosyal problemlere çözüm bulmak önemlidir. Ama bu meselelerin nihai çözümü için, önce insanın açgözlülüğünü ve egoistliğini gidermemiz gerekir. ... Dolayısıyla bugün dünyamız için en fazla gerekli olan manevi bir devrimdir. Bu sağlandıktan sonra biz, ekonomik ve sosyal problemlerimizi başarılı bir şekilde çözebiliriz."

Bencillik ve açgözlülük elbette kötü. Onun için bencilliğe ve açgözlülüğe karşı mücadele edilmesinde ben de Muhterem Peder'le beraberim. Ancak aramızda bir "nüans" da yok değil! O, önce "manevi devrim" yapılsın, herkes Allah'a inansın, egoist ve açgözlü olmaktan vazgeçsin, ondan sonra, açlıktan, sefaletten, horlanmaktan, yozlaşmaktan kurtulması kolay" diyor. Bense, binlerce yıldır insanlığın başına bunca belâları açanların hemen daima en samimi ve itikadı tam müminler -hangi dinden olursa olsun- olduğunu bildiğim için, "herkesin dini kendine, hele önce milyarlarca insanın sefaletine bir çare arayalım" diyorum.

Mülakâtın devamında papaz efendi Sovyetler Birliği'ndeki son gelişmelere ilişkin görüşlerini aktarıyor. Önce Gorbi amigoluğu ile söze başlıyor: "Her şeyden önce glasnost ve perestroyka atılımlarındaki samimi ve kararlı çabaları için Başkan Gorbaçov'u tebrik etmek isterim. Başkan Gorbaçov büyük bir cesaret ve inanç adamı. ... Dünyanın her köşesinden onun çabalarına daha çok destek gelecek."

Antikomünistliğiyle tanınmış Peder'in Allahsız komünist Gorbaçov'a böylesi yağ yakması pek hayra alamet olmasa gerek. Acaba bir başka diyeceği mi var?

Evet var. Şöyle: "Ayrıca Sovyetler Birliği'nin bundan başka (glasnost ve perestroyka atılımını kastediyor.-A.K.) iki alanda çaba göstermesi gerektiğine önemle inanıyorum. Bunlardan birisi dini özgürlük. Bu alanda şimdiye değin kaydedilmiş önemli gelişmeleri çok iyi buluyorum ve bu nedenle Başkan Gorbaçov'u tebrik ediyorum."

"İkinci olarak iş ve ticaret alanında kişisel müşevvik sisteminin tabanını genişletmek için gösterdiğiniz çabalarda sizi cesaretlendirmek isterim. İnsanlar teşvik edildiler miydi, **ağır çalışmaya ve daha çok üretmeye meyilli olurlar. Serbest teşebbüs sisteminin başarısının sırrı budur."** (Siyahlar benim. A.K.)

Yaa! Aynen böyle. Kapitalizmin suçlarının alabildiğine kabardığı, halklar arasında kapitalist sömürüye karşı yaygın bir tepkinin bulunduğu günümüz dünyasında, bir din adamı alenen ve pervasızca kapitalizme övgü düzebiliyor. Hem de bir Sovyet yayınında!

Bu sözlerden sonra papaz efendinin egoizmden ve açgözlülükten neyi kastettiği de sanırım açığa çıkıyor. Yüreklerinde böylesi habasetleri barındıranlar, o övülen "serbest teşebbüs" erbabı olamayacağına göre, olsa olsa, ellerine geçenle yetinmeyen egoist ve açgözlü işçilerdir, çalışan insanlardır! Yani hazretin "manevi devrim"den kastı şu: "Önce insanlar ne kazanıyorlarsa ona razı olsunlar, açgözlülük ve egoistlik etmesinler. Böyle olunca ekonomik ve sosyal problemler kolay çözülür." Papaz efendinin bu yaklaşımından, Güney Kore işçisinin geçmişte pek meşhur olan "uysallığının ve azla yetinirliğinin" bir hayli payı olsa gerek.

Bir din adamının kapitalizme böylesi methiye düzmesinin altındaki bit yeniği ne ola ki diye sormamıza kalmadan hazret baklayı ağzından çıkarıyor: "Şu günlerde Çin Halk Cumhuriyeti'nin ihraç imkanlarını artırmak amacıyla, Güney Çin 'de bir otomobil imalat şehri kurulmasına yardım ediyorum... Büyük balıkçı teknelerinin projesinden ve inşaatından, balık avına ve balık tarlaları inşaatına dek, balıkçılık sanayiinin bütün alanlarını kapsayan bir iş kurdum." Tevekkelli!?

Muhterem Peder antikomünistliğini de açıkça deklare etmekte beis görmüyor: "Kırk yıldır Marksizm'e karşı çıktığımı sizden saklayacak değilim. Bu Karl Marx'tan nefret ettiğim için değil. Karl Marx insanın azap çekmesini ve sömürülmesini kötülerken haklıydı, fakat aynı zamanda Marksizm Allah'ın olmadığını iddia eder. Oysa benim canlı manevi tecrübem gösteriyor ki, Allah vardır ve O'nun yüreğini keşfetmekten ve tanımaktan daha önemli hiçbir şey yoktur."

Marksizm'i "keellem yekûn" eden hazret, mülâkatın sonrasında, "tarihi girişiminde başarılı" olması için Gorbaçov'a dileklerini iletiyor ve Gorbaçov'un "gerçek bir demokrasi ve gerçek bir dini özgürlük uğruna çabaları sayesinde Sovyetler Birliği'nin, Batı'ya sadece yetişmekle kalmayacağını, fakat onu geçeceğini" de tahmin ettiğini söylüyor.

Mülâkatın sonunda **Za Rubejom**'un muhabiri mülâkata ilişkin kısa bir değerlendirme yapıyor. Şöyle: "Bu mülâkatın okuyucusu muhtemelen bazı şeylere hak verecek, bazılarına hak vermeyecek. Ancak görülüyor ki, "yeni düşünce" konseptinin, insanlığın ortaklaşa davranması için önümüze yeni ufuklar açtığını, Muhterem Peder Moon'un sözleri belâgatlı bir şekilde kanıtlıyor. Bu hem bizim toplumumuzdaki değişikliklerin, hem de uzun olmayan bir süre önce bize dehşetli uzak olan çevrelerin ülkemizde algılanmaya başlanması sonucu mümkün oluyor."

"Yeni düşünce" konsepti tüm dünyada hararetli bir şekilde tartışılıyor. Ancak ben G.Koreli bir papaz ile yapılan mülâkatın bu tartışmanın neresine sığdırılacağını, doğrusu kestiremiyorum. Muhterem peder fikriyatını ve hissiyatını gayet veciz sözlerle ifade ediyor. Üstelik yol yordam da gösteriyor. Ve papaz efendinin yaptığı kadar Marksizm'e karşı çıkmadıkça ne söylenenlerle mutabık kalmak mümkün, ne de tavsiyelerle. Öyleyse bu mülâkat neyin nesi?

Muhterem Peder (neden bu kadar itibar ediliyor, onu da anlamış değilim) bir orta yol bulmaya, Marksizm'le uzlaşmaya bir nebze eğ..imli olsa, hadi "yeni düşünce" konsepti adına dediklerine kulak verilsin. Ama gördük, o bildiğini, "ölçüsüz" bir pervasızlık ve kayıtsızlıkla okuyor.

Şimdi merak ediyorum, derginin milyonun üstündeki aydın ve politikacı okuru bu yazıyı okuyunca ne düşündü? Hazret'in söylediklerinde yeni bir şey olmadığına, hatta pek banal, kaba ve seviyesiz bir dincilik ve kapitalizm propagandası yapıldığına göre Sovyet aydın ve politikacısı bu mülâkat ile "yeni düşünce" konsepti arasında nasıl bir bağlantı kurdu? Kendimi onların yerine koyuyorum da, bana böyle bir mülâkat okutturulduğu için **hicap duyuyorum.**

Dahası, Sovyetler Birliği'nde yayınlandığı yetmiyormuş gibi, kim bilir ne kadar dolar ödenip, mülâkat tüm dünyaya da teşhir ediliyor. Tabii, buradaki "tüm dünya" "Batı dünyası". Çünkü **I.Herald Tribune** gazetesinin okurunun ezici çoğunluğu Batılı. Şimdi, **reklam** sayfasında yapılan bu mülâkat ile "Batı"ya, "bakın biz artık **öcü** olmaktan çıktık, sizler gibi normal insanlarız" demeye getiriliyorsa... Ve böyle yapılması "yeni düşünce" konseptinin icabıysa... İki kere hicab ediyorum!

Ben böylesi bir "yeni düşünce" konseptine hayır diyecek milyonlarca Sovyet insanı olduğuna inanıyorum.■

Ahmet Kaçmaz

NASIL BİR PARTİ?

Nurcan Akça: Beni suya kim itti?

"Nasıl bir Marksist parti?" sorusunun yanıtı hiç kuşkusuz dergi sayfalarının boyutlarını taşacak kadar ciddi ve detaylı bir tartışmayı gerektiriyor. Bu nedenle bir yandan yazının bütünlüğünü korumak, diğer yandan tartışmayı mümkün olduğunca dergi sayfası boyutunda sürdürebilmek için zaman zaman şematizme varan bir anlatım seçmek zorunda kaldım. Bu seçimin getireceği yanlış anlaşılmaların, önyargılarından uzak tartışmalarla ileride açımlanabileceğine inanıyorum. Çünkü biliyorum ki artık Marksistler için söz konusu olan "Olmak ya da olmamak"tır...

□

Eleştiri-özeleştiri mekanizması partileri geliştiren dinamikler olmaktan çıkıp kişisel öç almalara, giderek dramlara dönüşmüştür. Yeni bir Marksist partinin ülkemizde öncelikle bu durumu ortadan kaldırması gerekecektir.

Sadeleştirilmiş bir biçimde söylemek gerekirse Marksizmin hedefi sınırsız bir toplumsal formasyon yaratmaktır. Böyle bir toplumsal formasyon yaratmak için gereksinim duyulan araç ise partidir. Yani parti amaç değil, araç olma özelliğindedir ve her araç gibi amaca tabidir, ona uygun olmak zorundadır.

Ancak diğer toplumsal formasyonlar arasındaki geçiş biçimlerinden farklı olarak, bu toplumsal formasyonun ekonomik temelleri ve kurumları öncelikle siyasi iktidar oluşla mümkündür. İşte bu noktada geleceğin sınıfsız toplumunu yaratmayı programlamış bir partinin, bu toplumsal, biçimlenmenin **nüvelerini** şimdiden içinde taşıması gerekir diye düşünüyorum. Ve diyorum ki Marksizm kendi iç dinamikleri nedeni ile, insanlığın gelişiminin ideolojik öncüsüdür. Bu ideolojinin politikasını üretecek araç olarak Marksist partilerin de kendi toplumlarının ve giderek insanlığın bütününün ideolojik öncüleri olmaları esastır. Ama gelin görün ki reel sosyalizmin yaşanmış yetmiş yılı bu teorik doğrunun zaman zaman politik, zaman zaman pratik inkârı ile örneklendi.

Bu nedenle Marksistler; "Nasıl bir parti?" tartışmasına belki de hiç olmadığı kadar öncelik ve ağırlık vermeli, "Nasıl bir parti?" sorusunun yanıtının yıllar önce Leninizm tarafından verilmişliğinin dogmatizme götüren rehavetinden sıyrılmalıdırlar. Kavramların bu anlamda diyalektik yenilenmesi; özü kavramak için tartışma; kavramların hayatın içinde sınanması ve karşılığının bulunması; kısacası kavramlara emek yoğunlaştırması ve bunun hem Marksizmin hem de Leninizmin en temel yöntemi olduğunun bilincimize çıkarılması... Artık ertelenemez.

□

Aslına bakarsanız yaratılması hedeflenen toplumsal yapı, bu yapıyı oluşturma amacının yani partinin ana çizgilerini kendiliğinden ele veriyor. İşte bugün ülkemiz üzerinde bu ana çizgilerin yasallık, açıklık, kitlesellik ve demokrasi olduğunu görüyoruz.

Yasallık hem açıklığın hem de kitleselliğin gerek şartı olarak önümüzde dururken; açıklık kitleselleşmenin temelini oluşturuyor. Çünkü kitlelerin güveni ancak her alanda açıklıkla kazanılabiliyor. Kitleselleşmek ise, insanın yaratıcı emeğinin-yeteneğinin- temel alındığı bir dünya görüşü için reddedilemez bir hedeftir...

Burada kitleselleşmenin, partinin öncü vasfı ile çeliştiğine veya öncü sınıfa gereksinim olmadığının delili olduğuna ilişkin kimi savlara katılmadığımı belirtmek istiyorum. Çünkü inanıyorum ki bilimsel teknolojik devrim klâsik proletaryaya, çağdaş proletaryayı katmakla kalmamış; çıkarları kapitalizmin çıkarları ile örtüşmeyen sınıf ve katmanların tabanını da genişletmiştir. Bu durum Marksizmin öncü sınıf tanımında bir değişiklik değil tam tersine, nitelik ve nicelik gelişmesidir. Marksizm doğası gereği hiçbir gelişmenin dışında kalamaz.

Konunun en can alıcı noktasının ise parti içi demokrasi olduğuna inanıyorum. Nedir parti içi demokrasi, neyi sağlar? Yani Marksist parti demokratik bir yapılanma yerine askeri disipline dayalı bütünüyle merkeziyetçi bir yapılanmayı esas alsa ne çıkar? Varılacak hedef yani program konusunda bir değişiklik olmadığı sürece, bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak bu parti içinde yer alınamaz mı?

Demokrasi kavramı tarih boyunca pek çok evrim geçirmiş ve en yüksek biçimine Marksizmde ulaşmıştır. Onun tarih içindeki diğer demokrasi kavramlarından ayrılan yanlarını ortaya koymak sorunun cevabını da beraberinde getiriyor. Çünkü ancak böylece demokrasinin sadece seçme ve seçilme hakkı ile bu hakların garantilerinden oluşan bir bütün olmadığı anlaşılabilir. Eğer demokrasi seçme ve seçilme hakkı ile bu hakların garantileri bütününden ibaret olmuş olsaydı, burjuva demokrasilerinde, mesela ülkemizde, seçme ve seçilme hakkının yurttaşlara tanınmış eşit haklar olduğunu sanıp bu eşitliğin altında yatan inanılmaz eşitsizliği görmezden gelmemiz gerekirdi. Bu eşitsizlik ki milyonlarca insanın kendi ve sınıf ve birey çıkarlarının tersine seçim yapmaları sonucunu doğurur. Gelişmemiş politik bilinç, gelişmemiş hak arama refleksi vb.'yi, gelişmişiyle eşitlemek... Oysa Marksist demokrasinin hedefi insandır ve bu nedenle bireyin geliştirilmesi bireye rağmendir. İnsan eşitliğinin maddi ve manevi temelini yaratıp; her türlü ikiyüzlülüğün bir tarafa bırakılmasından öte; bilgi birikimi gibi en soyut sayılanda bile maddi temeli eşitleyip, mesela aydın olmayı bir ayrıcalık olmaktan çıkarır. "Parti okulları" bunun parti alanındaki yansımasıdır...

İşçi sınıfı partileri içinde **demokratizasyon** işte bu nedenle sadece seçme ve seçilme hakkı olarak anlaşılamaz. Nitekim eğer seçme ve seçilme hakkının varlığı parti içi demokrasi kavramını karşılamış olsaydı, SBKP'nin demokratizasyon gibi bir sorunu olmazdı. Çünkü seçme ve seçilme mekanizması işlememiş olsaydı Gorbaçov onca eleştirdiği bir parti mekanizmasında seçilme şansını elde edemezdi.

Demokratizasyon, karar alma mekanizmalarında demokrasinin işlemesidir.

Ülkemizde çeşitli partilerde uygulanması alışkanlık haline gelmiş parti içi antidemokratizm işçi sınıfı partilerinin yasa dışılığından neredeyse güç almış durumda. Yasa dışı oluş, merkeziyetçiliğin güçlendirilmesinin, böylece üyelerin haklarını yok etmenin temellendiği nokta olmuş. Türkiye işçi sınıfı partilerinde onlarca yıl parti içi demokrasinin en temel mekanizmasının seçme ve seçilme hakkının gasp edilmesine, kongre yapmamaya kadar vardırılmıştır.

Eleştiri özeleştiri mekanizması partileri geliştiren dinamikler olmaktan çıkıp, kişisel öç almalara, giderek dramlara dönüşmüştür. Bunun için yeni bir Marksist partinin, ülkemizde öncelikle bu durumu ortadan kaldırması gerekecektir. Mesela iki yıl kongresini yapmayan partinin kendini feshedilmiş sayması, bunun tüzükte belirtilmesi böyle bir mekanizmanın temelini oluşturabilir.

Böylece yönetimin seçimsiz, dolayısıyla denetimsiz otorite olma olgusu ortadan kaldırılabilecektir. Bu yöneticilerin iyi ya da kötü olma vasıfları ile ilgili değildir. Partinin topyekûn diyalektik yenilenmesinin -düşünsel ve organik- temeli olacaktır. Her kademede yönetimin, her türlü bencilliğini kural tanımazlığını, yöneten yönetilen ikileminin ortadan kalkmasını sağlamanın öncülü budur. Bu konuda SBKP'nin, yönetimi doğrudan demokrasi ile seçme deneylerinin parti politikası açısından son derece zenginleştirici bir örnek teşkil edeceğine inanıyorum. Doğrudan demokrasinin, günlük dilimizdeki tanımıyla kulisçiliği yok etmenin emniyet subabı olmak gibi son derece önemli bir işlevi vardır.

Elbette aynı organa iki kereden daha çok seçilememek gibi önlemlerin parti profesyonellerinin **devlet memuruna** dönüşmesinin önüne geçebileceği de bir gerçektir.

Marksist bir partide otoritenin merkez komitelerinden çıkarılıp parti kitlesine yayılması, kolektif iradenin lafta değil hayatın içinde uygulanması esas olarak alınmadığı sürece, MK'nın çoğunluğu kolektif irade sayılmaya devam edilecektir. Oysa herhangi bir politik durum karşısında merkez komitesinin çoğunluğunun iradesinin, parti çoğunluğunun istemlerini yansıttığını savlamak, çoğunluktan kaçmanın diğer adıdır sanıyorum.

Merkez komitesinin adını "koordinasyon komitesi" yapmak ya da bireylerin içselleştireceği demokrasi gibi subjektif beklentilere bel bağlamak... Doğrusunu söylemek gerekirse, üstümüze düşen görev demokrasicilik oynamak değil, demokrasiyi kurmak, korumak ve geliştirmek konusunda en azından içtenlikli olmaktır. Parti içi demokrasi uygulamasını kişilerden, organlara aktarmak bunun en sağlıklı yoludur. Unutmayalım ki tarihte iyi, toplumsal ilerlemeyi hızlandıran krallar da

vardır. Ama kral kraldır, krallık da krallık...

Öte yandan bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum; ne zaman kolektif iradenin şaşmaz üstünlüğünden bahsedilse -ki buna bazı durumlar hariç ben de katılıyorum- İbsen'in Halk Düşmanı yapıtını anımsamadan edemiyorum.

Peki öyleyse partili birey, oluşması sürecine katıldığı ve fakat onaylamadığı bir karara katılmalı mıdır? Marksizm yaratmak istediği toplumsal formasyonda **zor**'un bütün biçimlerini ortadan kaldırmayı hedeflediğine göre ve bireyin onaylamadığı bir karara katılımı apaçık **siyasi zor** oluşturduğuna göre parti politikası **zor**'u içerecek midir?

Elbette bir parti disiplinine tabii olmak, partili olmak en azından aynı disiplin içinde yer almak nedeniyle ortaklaştırılmış bir davranış biçiminin benimsenmesi demektir. Ancak birey olarak onaylanmamış bir kararı uygulamak, yeteneğin ve emeğin verimsizliğini beraberinde getireceğinden, ikiyüzlülük gibi ahlâki bir sorunla da karşı karşıya kalınacaktır. Ve partili olmak aynı iradeye tabii olmak kadar, bu iradeye tabii olmak konusundaki gönüllüğü de gerektirir. Daha açık bir deyimle partili olmak gönüllü birlikte olmak demektir.

Parti içi politikanın zor'u içermesi, mesela Bulgaristan Komünist Partisi üyelerinin Türk azınlığın asimilasyonuna katılımını en azından sosyalist birey olma bazında aklar. Ayrıca bu kolektiviteye tabi olmanın sorumsuzluğunu ve lakayitliğini de beraberinde getiriyor.

Sanıyorum bu nedenlerle parti içinde azınlığın, hatta bireylerin dahi alınmış kararlara katılmama ve bunlara uymama hakkının tanınması, aynı zamanda uzaktan kumandalı yönetici/yönetim modelinin ortadan kaldırılmasının da çözümüdür. Kararı benimsetmek, öncelikle kararın oluşumunu onaylayanların sorunu olmalıdır. Böylece parti içi mutabakatı sağlamak esas olup, emir değil emek ölçüsü hayata geçer. Çoğunluğun % 51 olmaktan çıkıp karar alma oranının genişlemesini, dolayısıyla da sağlıklı oluşunun yolunu açar. Bir karar alınmadan önce ne kadar çok emek verilirse, karar o denli hayata uygun olur.

□

Görüş dergisinin bir yılı aşan ~~bir~~ süredir sürdürdüğü "Nasıl bir Marksist parti?" soruşturmasının sanıyorum son cevaplandırıcılarındanım.

Benden önce tartışmaya/soruşturmaya yazılarıyla katılanların cevaplandırmalarında ayrışmanın genel olarak soysalizm özel olarak işçi sınıfı partisi modelinde **Glasnost ve Perestroyka'nın perspektifinde** olmakla olmamak noktasında olduğunu gözledim. Elbette bu çok kaba bir sınıflandırmadır. Ve her kaba sınıflandırma gibi kendi içindeki **temel** sayılabilecek ayrışmaları dahi örter. Ama kaba da olsa böyle bir sınıflandırma yapmadan aynı sınıflandırma içinde algılanabileceklerin **temel** sayılması gereken ayrılıklarını görmek mümkün değildir. İşte ben bu nedenle sosyalizmin ve işçi sınıfı partilerinin önünde duran "olmak ya da olmamak" ikileminin Glasnost ve Perestroyka'nın perspektifleriyle çözümlenebileceğine inanmama rağmen ve bunun her türlü dogmatizmin ve klişeciliğin önüne geçmek demek olduğunu bildiğimden, yeni anlayış adı altında, eskiyi sürdürenlerle karıştırılmak istemem.

Sosyalizm uğruna en verimsizinden harcanmış bir tek emek saate duyduğum derin saygıyla orantılı olarak saygı duyduğum cevaplandırıcıların yazılarını okurken aklıma -yanılmıyorsam aslı Aziz Nesin'in olan- bir anlatı gelip takıldı. Hani adamın biri deniz kenarında suya düşmüş. Ahali toplanmış, temaşa var ne de olsa... Heyecanlı bağırışmalar.

"Yahu adam boğulacak."

"Yok mu bir yüzme bilen?"

"Vah vah adam boğuluyor!"

"Nasıl düştü gören var mı?"

Bu arada düşen batıp çıkıyor. Boğuldu boğulacak. Derken biri suya atlayıp, öteki de can havliyle yeni gelene sarılınca sudan çıkmayı başarmışlar. Temaşacılardan alkışlar ve

"Bravo..."

"Kahraman!"

nidaları yükselirken, "kurtarıcı" ilk gördüğüne biraz şaşkın:

"Beni suya iten kimdi?"

diye sormuş.

İşte ben de bu yazıları okurken hep bu duyguyu taşıdım. Öyle ya, bu soruşturmaya katılanların büyük çoğunluğu dün ve bugün Marksist örgütlenmelerin yöneticiliğini yapanlardı. Ama şimdi, yeni, çağdaş, demokratik, bir Marksist parti istiyorlar... Parti içi demokratizasyon temel sorundur diyorlar... Peki kimdi, kimlerdi ülkemizde Marksizmi dogmatizme dönüştüren? Leninist parti anlayışını, kişi kültüne, askeri disipline, bilim dışılığa mahkûm edenler, kimdi? Stalin hiç bizim partilerimizin yöneticisi olmadı ki...

Beynimi biteviye kemiren sorumun yanıtını en sonunda **Görüş** dergisinin Kasım sayısında yayınlanan Çağatay Anadol'un yazısında buldum(!) Marksist hareket ve partilerin bilumum olumsuzlukların müsebbibi "partiyi kendilerinin oluşturduğunun bilincinde" olmayan **üyelermiş** meğer...

Doğrusunu isterseniz **taban** tanımlanması içinde yer alan ve bundan sonsuz onur duyan biri olarak bu tesbitin önünde eğilmeden edemedim. Elbette ya, üyeler bilinçli bir gelişmişlik düzeyinde olsalar, yöneticiler böyle yapabilirler miydi?

Ama gelin görün ki şu benim sorularla dolu aklım, bu tesbit karşısında yine sormadan edemiyor: Parti halkın öncüsü, parti yöneticileri partilerinin ve partililerinin öncüsü değil midir? Ya da en azından bu sav ile yola çıkmazlar mı? Eğer böyle bir savları yoksa ne diye ortaya çıksınlar? Ve partili olmak bir yaşama biçimi değil midir? İşte bu açıdan baktığımda merak ediyorum; ben onüç yaşında yüreğimin bütün saflığı, beynimin bütün aydınlığı ve bedenimin bitmez tükenmez enerjisi ile kendimi sosyalist hissetmeye başladığımda kim beni "lobotomi yapılmış" insana dönüştürdü?

Ben ve benim gibiler bilinci ve dolayısıyla yaşama biçimini kendiliğinden öğrenme yeteneğinde ve yeterliliğinde olmadan parti, parti olmayacaksa öncülerin öncülerine, ne gerek var? Bu mantık zincirinin son halkasında "halkın öncüye ne gereksinimi var?" sorusu yer almayacak mıdır? Bırakınız günün birinde toplumsal ilerlemenin son durağı nasıl olsa sınıfsız toplum...

Oysa hepimiz biliyoruz ki tarihte yalnız "lobotomi" yapan yöneticiler yok. Ve yine biliyoruz ki işçi sınıfı partilerinin parti politikalarını diğer partilerden ayırdeden en büyük özellik "yönetici/yönetilen" ayrımını ortadan kaldırma **yönünde davranması**'dır. Çünkü hedef yönetenlerin ve yönetilenlerin olmadığı bir toplumsal formasyondur...

Marksizm kendiliğindenciliği başlangıçta reddeder. Beni sosyal demokrasiden ayıran en önemli faktör de sanıyorum hayatın her alanına iradi müdahale etme, hayata uymayanı devirmek konusundaki kararlı ısrarcılığımdır.

İşte bu nedenle öncülerin öncüleri, iğneyi de değil, çuvaldızı önce kendilerine batırmadan soruna içten, köklü, çözümleyici yaklaşımlar yaratamazlar... ■

Tektaş Ağaoğlu: Bebeği de pis suyla birlikte atmayalım

Geçmiş pratiklerin bilinçleri koşullandıran zararlı izlerinden kurtulmaya çabalarken, o pratiklerin hangi somut tarihsel koşulların ürünü olduğu, o koşulların etkisi ve kimi öznel kusurların katkısıyla niçin ve nasıl deformasyona uğradığı serin kafayla tespit edilirse, pratiklerdeki aşınmışlıkları sınıf mücadelesinin temel kavramlarını aşındırmayla karıştırmama gereği daha iyi anlaşılır. Pislenen banyo suyu atılırken bebek de onunla birlikte atılmamalı. Yenilenmenin teorik ve pratik ekseni geçmişin bir tür "duygusal" diyeceğim reddi, giderek inkârına değil, devrimci pratiğin tarihsel bütünlüğünden çıkarılacak **derslere** oturmalı. (Dersler ne kadar acı olursa olsun. Hattâ, bana kalırsa, ne kadar acı olursa o kadar iyidir.)

Sınıf mücadelesini kendine iş edinmeyen bir örgüt anlayışını da, öyle bir örgütü de, ne sınıf çıkarları açısından ne de ülke insanlarının ve insanlığın ortak geleceği açısından işlevli görüyorum.

"Çağdaş" işçi sınıfı partisini, bugünü, somut bir tarihsel momenti düşünerek algılamalıyız; "çağdaş"lığı, bugünü olduğu kadar geleceği de bugünden belirleyen -ve hattâ geçmişi de belirlemiş olması gereken!- metafizik, mutlak bir kategoriye dönüştürmemeliyiz. Anlamlı işleve sahip bir işçi sınıfı partisinin işleyiş sürecinin özeti saydığım demokratik merkeziyetçiliği de böyle değerlendirmeliyiz. 1930'ların, 40'ların ürünü şekillenmeler ve pratiklerin işlevleri yitince ya da kuruyunca tarihsel gelişmenin önünü nasıl tıkadığı açıkça görülüyor. Geçmişte merkeziyetçiliğin öne çıkmasında rol oynayan nesnel faktörlerin bugünkü geçersizliği, gelişen ve değişen ihtiyaçları kaale almayan öznelci direnişleri elbette silip süpürecekti. Geçmişte kazanılmış meşruiyetler kimseye tarihten kalmış tükenmez miras değildir. Ne var kı bugün parti içi demokrasinin öne çıkmasını da demokratik merkeziyetçi anlayışın **özünde** baştan beri mevcut konjenital bir kusurun giderilmesi ya da çok belirli bir zaman ve mekâna özgü bir işleyiş modelinin aşılması olarak görmüyorum. Öyle ▶▶

düşünürsek suyla birlikte bebeği de atarız.

Parti içi demokrasinin alabildiğine işlerlik kazanmasının koşulu, **yani işe yararlılığı**, demokrasinin, demokratik merkeziyetçiliğin bütünselliği içinde yerine oturmasıdır. Farklı görüş açıklamalarında tam özgürlük, açık tartışma, azınlığın çoğunluk olma hakkı, seçimle görev alma, parti hukukuna riayet vb... İçimize yönelik çoğulculuk: Temel ideolojik mutabakat bağlamında çok seslilik, çok renklilik. Dışa karşı ise karar aşamasından sonra tavır ve eylemde birlik... Örgütlü olmayı seçmek ve örgütlü olmak ancak böyle mümkündür ve ancak o zaman bir anlam kazanır. İçinde ordu bozanların fink attığı bir siyasi örgütle hiçbir iş görülemez. Birinin yaptığını bir başkası bozacaksa örgütün, örgütlülüğün ne anlamı kalır? Görülecek işin ne olduğu elbette önemli. Sınıf mücadelesini kendine iş edinmeyen bir örgüt anlayışını da, öyle bir örgütü de, ne sınıf çıkarları açısından, ne de ülke insanlarının ve insanlığın ortak geleceği açısından işlevli görüyorum. Nasıl bir parti sorununun özü burada yatıyor.

Bu arada örgüt ve örgütlülük anlayışının özgül veçhelerinin yeniden sorgulanmasını, gündemin parti içi demokrasi ve kitleler içinde parti çalışması konularında yeni yönelimlere, eğilimlere açık olmasını doğal görüyorum. Ne ki bu tür yeni ve yenilikçi eğilimlerin önünde çetin bir sınanma dönemi var. O sınavdan nasıl geçilip hangi yüz akıyla çıkılacağı günün tarihsel koşullarında sosyalizmin temel teorik mevzilerini savunma ve ilerletme gereği ile, toplum dinamiklerini değerlendirmede seçilen bakış açısı ile ve sınıf mücadelesinde üzerinde durulan zeminle yakından bağıntılıdır. ■

Veysel Çamlıbel
SHP Kurultay Delegesi

Demokrasinin önündeki engel

DEVLET PARTİSİ GELENEĞİ

SHP yol ayrımındadır. MYK partiyi bir açmazın içine sokmuştur.

SHP, CHP'nin mirasının günümüzdeki devamı olsa da, ondan ilerde, ondan tutarlı olmak zorundadır. Yarıda bırakılan çağdaş sosyal demokrat bir parti olma sürecini olgunlaştırmak, tamamlamak zorundadır.

12 Eylül'le toplumu ileri götürücü tüm sol güçlerle birlikte CHP ve içinde bulunduğu yenileşme süreci durdurulmuştur. SHP, durdurulan bu gelişmenin, yenileşmenin önündeki engelleri kaldırmak için bir mücadelenin içinde olacak mıdır? Günümüzün başlıca sorunudur bu.

12 Eylül rejiminden demokrasiye doğru çıkışın bir SHP iktidarıyla olanaklı olduğu, uzunca bir zamandır kamuoyunca gerçekçi bir olasılık olarak değerlendirilmekteydi. 1988'deki son parti kurultayıyla merkez yönetiminde ağırlıklı olarak bulunan ve MYK yönetimini elinde tutan gelenekçi, hizipçi, bürokratik kadro tam bir merkez sultası kurma amacıyla gerçekleştirdiği tüzük değişikliklerinden sonra işler değişti. Seçilmiş parti ilçe ve il yönetimleri feshedilmeye, süresinde seçim yapılmamaya, keyfi kayıt düzenlenmeye, parti siyasal doğrultusu 12 Eylül rejiminin koyduğu çerçeve içinde işlemeye başladı. Bugünkü durumuyla kendisini rejimin kuralları ve mantığı içine hapsetmiş, ülkede yasakçı ve baskıcı yönetimin benzerini kendi partisinde kurmaya çalışan MYK ile SHP büyük darbe yemiş, iktidar olma görüntüsünü kaybetmiştir. Oysa ülkede olmayan demokrasi kurallarını partisinde işletmek, demokrasiyi evinde gerçekleştirmek, 12 Eylül zihniyetini kendi içinde olsun yenmek SHP'ye düşen temel bir görev değil miydi?

Dünyada sınıf partileri bile çoğulcu işleyişi benimseme tartışmaları içindeyken bu tek seslilik de ne? Bu "güçlü karargah"çılık neyin nesi? Parti meclisi, parti meclis grubu parti örgütleri ve organları devre dışı tutularak bugünkü ağır ülke ve dünya sorunlarının üstesinden nasıl gelinebilir?

Dünya değişiyor. Sovyetler'de, diğer sosyalist ülkelerde devlet, parti, dokunulmaz olan her şey yargılanıyor. İnsan için, toplum için daha güzel bir gelecek için bir alt-üst olma süreci içerisinde sosyalist rejimler. Dünyada, bölge ve yörelerde barış ve yumuşama güç kazanıyor. Ülkeler, partiler, rejimler birçok yerleşik kurum, değişimin sıcak etki alanında. İyiye, doğruya, güzele doğru bir gidiş...

Türkiye nerede? 12 Eylül'den çıkışın sancıları içerisinde. Nasıl çıkılacak baskıcı - yasakçı rejimden aydınlığa?

Yenileşen, değişen dünyaya yenileşecek bir Türkiye gerekli. Yenileşen, güçlenen Türkiye; içinde baskı ve yasakları kaldırmış, bölgede barış unsuru olan, komşularıyla ve bölge ülkeleriyle eşitçe dostça ilişkiler kuran bir Türkiye'dir.

Ülkemizin açıklığa, yenileşmeye ihtiyacı büyük. Her kurum, her kuruluş, her akım, her kişi kendi konumunu, geçmişini yeniden değerlendirmelidir. CHP'nin geçmişi irdelenmelidir. SHP'yi anlamanın, olup bitenleri anlamanın, doğruya yönelmenin başkaca yolu yoktur.

Resmi devlet partisi özelliklerinin, yapılanmasının siyasal yaşam üzerindeki olumsuzlukları görülmeli kavranmalıdır. Bu geleneksel yapı, görüşlerle ülke sorunlarının kavranamayacağı, çözülemeyeceği bilinmelidir.

SHP'nin CHP'den gelen geleneksel, devlet partisi çizgisi aşılmadan demokrasiden yana tutarlı, kararlı bir sosyal demokrat parti olamayacağı inancındayım.

Berlin duvarının yıkılması anlamlıdır. Her ülkede, her toplum, her parti her kuruluş, her kişi kendi yasaklarını aşmalı, tabular yıkılmalıdır.

"Kürt sorunu" dünyaca bilinen, tanınan bir sorun haline geldi. Dost ve müttefik dediğimiz ve kendimizi unutacak kadar bağlı olduğumuz ülkeler "Kürt sorunu" konusunda projelere sahipler. Ülkemiz için büyük önem taşıyan bu sorunla adeta bizden başka herkes ilgilenmektedir. Bu sorun 55 milyon insanımızın sorunudur. Herkes bizi tartışırken, biz kendimizi tartışmıyoruz. Görmezden gelerek devlete havale etmek yerine, soruna toplumca eğilmek zorundayız. Çözümleri başkasına bırakmadan biz çözebilmeliyiz.

"Kürt sorunu" demokrasimizin sorunudur. SHP geleneksel devlet partisi çizgisinden gelen politikasını değiştirmelidir. Ülkemizde eşitliğe, kardeşliğe dayanan, sevgiye dayanan, gönüllü birliğin koşullarını önce kendi partisinde gerçekleştirmelidir. Sorun; TBMM'ye götürme girişimlerinden önce kendi partisinde yapıcı, gerçekçi bir projeye ulaşmalıdır. Ondan sonra "bu çerçevenin dışına çıkan benim partimden değil" iddiası anlam taşır. **SHP daha önce bir, sonra 7 milletvekilini sudan gerekçelerle ihraç ederek bölgedeki parti örgütleri ve partilileri, en önemlisi zor koşullarda yaşayan halkı yasal partileşmenin, hak alma uğraşısının dışına iterek ülkede birlik ve huzuru kuracağını nasıl düşünmektedir?**

SHP bir yol ayrımındadır. MYK da bir hizipçi anlayışla, gelenekçi, devletçi doğrultu izleyerek partiyi bir açmazın içine sokmuştur. SHP emek ağırlıklı bir kitle partisi olmak yerine emir komuta içinde güçlü bir karargahtan emir alan, sermayeye, 12 Eylül'e güven veren bir parti durumuna düşürülmüştür. Ülkemizin gündeminde demokrasiyi gerçekleştirmek, yasallaştırmak davası vardır. Devletin, "partilerin başına birer kudretli lider gerek" mantığı, 12 Eylül mantığıdır. Demokrasi; çoğulculuktur, katılımcılıktır, barıştan sosyal adaletten yana olmaktır.

SHP bir yol ayrımındadır.

Ya çağdaş sosyal demokrat bir parti, ya da geleneksel devlet partisi çizgisi. Bu yollardan ilki çağdaş bir demokrasiye çıkar diğeri içinden çıkılmaz bir bataklığa. ■

Anadolu'nun sanayileşme sürecinde Eskişehir örneği

BÜYÜMEK Mİ, GELİŞMEK Mİ?

Üretim konusunun binlerce yıl değişmemesi, kırılması gereken gerçek bir zincirdir. Azgelişmişlik bununla çok ilgilidir.

Bir gün, biz bu noktaya nereden geldik diye merak ettim. İsterseniz gelin gözlerimizi kapayalım ve zaman tüneline girip yazılı tarih öncesinden günümüze kadar geçen zamanı yan yana ekleyip bu manzarayı bir süre seyredelim.

1937 yılında Alman arkeolog Prof.K.Bittel ile başlayan, daha sonra Dr.M.Korfmann'ın sürdürdüğü Eskişehir'e 10 km. uzaklıkta "Çukurhisar" yöresindeki **Demircihöyük** kazıları 1979'da sona ermiştir. Yani şunun şırası, on yıl önce bitmiş olan kazılarla ilgili bulgular söz konusu. Ben şimdi sizlere 59 asır öncesinde Eskişehir yöresinin insanlarının üretim çabaları ve ticari uğraşları ile, bugünkü Eskişehir'in üretim faaliyetlerini karşılaştırmak istiyorum. Bakalım uğraş konuları ve yaşama kavgası hangi doğrultuda, ne kadar değişebilmiş?

Demircihöyük kazılarından anlaşıldığına göre, MÖ.4000 yıllarında da bu yöre bir yerleşim merkeziydi. Elde edilen bulgulardan, buralara yerleşip yaşamını sürdüren 5900 yıl öncesi insanlarının nelerle uğraştıkları ana hatlarıyla ortaya çıkmıştır. Bu insanlar bakırı soğuk döğme yöntemiyle işlemişler ve kendileri için gerekli aletleri üretmişlerdir. Hayvanları evcilleştirmişler, bunları tarımda kullanmışlar, ayrıca topraktan yapılan ev gereçleri üretmişlerdir. **Çömlekçi çarkını** bularak, üretimde araç kullanımını gerçekleştirmişlerdir. MÖ.3000'lerde daha büyük ölçeklerde tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır; bunun yanı sıra tahılların değerlendirilmesi için kullanılan **"değirmen taşları"** da bu insanların öğütme tekniğine adım attıklarını gösterir.

Kısacası, toprağa dayalı bir zanaat olan **çömlekçilik** ve tarıma dayalı bir üretim olan **değirmencilik**, çömlekçi çarkı ve değirmen taşı gibi araçların 5000 yıl önce kullanılmaya başlamacıyla yörede kendini göstermiştir. Yine bu çağlarda bakırla kalay karıştırılarak nitelikli tunç elde edilmiştir. Kalaya olan ihtiyaç nedeniyle Mezopotamya'dan gelen Asurlu tüccarlarla ilişki kurulmuştur. Onlardan kumaş, yün ve kalay alınmış, karşılığında gümüş verilmiştir. Bu da belki Eskişehir'in bildiğimiz ilk ithalat ve ihracat girişimidir.

Şimdi çağları süratle atlayalım. Yazılı tarihle birlikte ortaya çıkan Hititler'i, Frigler'i ve daha sonra yöreye egemen olan Lidyalılar'ı, Persler'i, Helenler'i, Galat ve Romalılar'ı, Araplar'ı, Bizanslılar'ı, Selçuklular'ı ve hatta Osmanlılar'ın da önemli bir dönemini geride bırakalım. Bakalım 19.yy.'da yörede inceleme yapan tarihçi **Cuinet** Eskişehir için neler yazmış? 1890'lı yıllarda yörede lületaşı işçiliği ve dokuma ürünleri dikkati çekiyor. Bunların yanı sıra kentte 22 kuyumcu, 4 şekerci, 12 çömlekçi atölyesi, 5 içki imalathanesi, 8 adet de taşlı değirmen var. Yani, 5800 yıl önce topraktan çömlek yapan, tahılı taşla öğüten yöre halkı, 19.yy.'da kuyumcularla, şekercileri bir kenara bırakırsak sonuçta 12 çömlekçi ve 8 adet taşlı değirmene kavuşabilmiş.

Şimdi yine 1894 yılındayız ve başka bir kesiti ele alıyoruz: **Eğitim.** Bu karşılaştırmayı rastgele yapmıyoruz. Başımıza inen balyozun acısı kadar gerçek olan bir şey var, o da **üretmekle bilmek** arasında vazgeçilmez bir ilişki olduğudur. Osmanlı kaynaklarından ve yabancı tarihçilerin yazılarından yaptığımız saptamaya göre, o yıllarda Eskişehir kazasında 11 cami, 6 mescit, 3 medrese, 4 tekke, 4 rüştiye ve 90 ilkokul (mekteb-i iptidai) mevcut. Buralarda toplam 17.131 Müslüman nüfusun yalnızca 1.167'si okumaktadır. Buna karşın nüfusları yaklaşık 2300 olan Ortodoks Rum, Gregoryan Ermeni, İtalyan ve Yahudiler'in 22 erkek ortaokulu, altı kız ortaokulu, 8 ilkokulu mevcut ve buralarda 841 öğrenci eğitim görüyor. Müslümanlar'ın % 6,8'i, azınlığın ise % 36,5'i okumaktadır. Dikkati çeken başka bir nokta da, Müslüman nüfusun 90 ilkokuldan sonra 4 rüştiye mektebi açmasına karşın, azınlığın 8 ilkokuldan sonra 28 ortaokul kurmuş olmasıdır. Yani azınlıklar kızlı erkekli okumayı sürdürüyor, ancak Müslüman Türkler eğitimlerini ağırlıklı olarak ilkokulda sona erdiriyorlar. Bu da bilindiği gibi yalnızca erkek çocuklara verilen Kur'an ezberinden başka bir şey değildir.

Düşünüyorum da, başına gelenleri yalnızca, dilini bile bilmediği Arapça Kur'an'dan öğrenmeye çalışan bir toplumun yaşantısı, emperyalist Batı için **dün** ne kadar rekabet potansiyeli taşımaktan uzak ise, **bugün** de bunun teşvik edilip, benzer kalıplar içine dökülerek, devre dışı bırakılmak istenmesi, tüm konforunu elinde tuttuğu bilgi, teknoloji ve sermaye birikimine dayandıran kapitalizmin çıkarına olduğu bence tartışma götürmez. Radikal dinci grupların anti-emperyalist tavrı ile bunun yandaşı gibi görünen teşvikçilerinin siyasetleri, gördükleri işlev yanında ne kadar sahte kalıyor.

1894 yılı itibariyle çizdiğim tablodan bugünlere yansıyan çizgiler gözümüze çarpsa da, Eskişehir'e 1890 yılında Almanlar'ın yardımıyla gelen demiryolu, yörede bundan sonra izleyeceğimiz hızlı gelişmelere neden olmuştur. İnanılmaz biçimde, asırlar boyu yalnızca doğaya uyum sağlayarak, ancak yaşamını sürdürebilmek için gerekli ihtiyaçlarını üre- ▶▶

▲ ***Toprak ve tarım.*** *Eskişehir yöresinde binlerce yıldır üretim konuları toprağa ve tarıma dayalı. 1989'da da görüyoruz ki Eskişehir'in yerli sanayi yine toprağa ve tarıma dayalı.*

ESKİŞEHİR MAKİNA İMALAT VE YAN SANAYİİNDE ÜRETİLEN VE ÜRETİLEBİLECEK MAMULLER

ÜRETİLEN MAMULLER
- Diesel lokomotif
- Elektrikli lokomotif
- Yük vagonu
- Vinç
- Kantar
- Dişli kutusu
- Şeker fabrikası mak.
- Basınçlı kap
- Buhar kazanı
- Bakır mamulleri
- Alkol-ispirto fabrikası
- Kauçuk konvejör bant, conta, takoz
- Diesel otomobil, kamyon motoru
- Erk, yerli diesel otomobil motoru
- Kamyon 15 tondan küçük
- Kalıp
- Beton santralı
- Briket makinası
- Elevatör
- Maden işleyen
- Transmixer
- Çimento fabrikası parçaları
- Maden işleme mak.
- Asfalt makinası
- Baraj kapağı
- Tünel aksamı
- Boru makinaları
- Döküm dereceleri, burçlari
- Kalıplama makinaları
- Damper
- Kapalı kamyon kasası
- Egzost susturucusu
- Bilgisayarlı asfalt mak.
- Bisküi makinası
- Yem fabrika ve parçaları
- Ekmek fırını ve makinaları
- Bisküi fabrikası
- Fındık kırma makinası
- Aspiratör
- Zamklı kağıt kesme makinası
- Bisküi paketleme makinası
- Dikey poşet makinası
- Redüktör
- Şanzıman
- Kompresör
- Termostat
- Konkesör
- Eşanjör
- Kömür kazanları
- Sıcak hava apereyi
- Konvektör
- Su yumuşatma
- Kamyon ve treyler baskülü
- Pulluk
- Kamyon, traktör, otomobil jantı
- Kriko ve muhtelif oto yd.parçaları
- Emprenye tesisi
- Torna tezgahı
- Forklift
- Segman
- Kalıp, pres makinaları
- Pulverizatör
- Fren kampanası
- Havalı elfreni
- Somun, randela,
- Tarım mk. kesici bıçakları (yaprak, zıpka)
- Otomatikli pulluk
- Römork (3-60 ton)
- Saman makinası
- Saman sevk makinası
- Mibzer
- Batoz
- Fıstık harman makinaları
- Oneway
- Kültivatör
- Soba, kuzine
- Dekovil tekeri, şasisi
- Traktör, iş mak. kabini
- Boran
- Rotatiler
- Pancar sökme makinası
- Yağmurlama tabancası
- Kampana volan
- Tezgah parçaları
- Torna aynaları
- Kalıplama ingot
- Boru makaraları
- Hadde merdane rollerleri
- Vals topları
- Termosifon
- Kiremit kalıbı

ÜRETİLEBİLECEK MAMULLER
- Gemi motoru
- Özel çizimli makinalar

ten ve bunun için bir toprakla, bir de düşmanlarıyla boğuşan, bunun dışında da adeta dünya ile ilişkisini kesmiş olan Anadolu, 19. ve 20.yy.'larda hızla gelişen ve bütün dünyayı saran ekonomik ve siyasi olaylar karşısında kıpırdamış ve çehresini önemli ölçüde değiştirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sanayiye verilen önem, eğitim sistemindeki köklü değişiklikler, 1950 yılında kente şöyle bir görünüm kazandırmıştı: Eskişehir Şeker Fabrikası, Lokomotif ve Uçak fabrikası imalat sanayiinde çalışan onbin kişinin 5800'ünü kapsıyordu. Ondan fazla işçi çalıştıran 27 özel işletmede 1645 kişi çalışıyor, 1080 küçük işletmede ise 2530 kişi çalışıyordu. Ancak özel fabrikaların seçtiği üretim konuları ağırlıklı olarak yine de toprak ve tarıma dayalı idi (Tuğla-kiremit ve un fabrikaları).

Binlerce yıllık durgunluktan sonra, 1930-1989 yılları arasında gösterilen dinamizm ve varılan sonuç, yapılabilecek bütün eleştirilere rağmen bence olağanüstüdür. Bunu anlatabilmem için bir an 1894 yılındaki tabloyu tekrar gözümüzün önünde canlandıralım. Şimdi de 1989'da yalnızca makine imalatı konusunda Eskişehir'de neler yapılabildiğine bakalım. (Tablo) Sanıyorum ki, birçoklarımız Eskişehir'de bu kadar çeşitli ve özelliği olan makinenin üretildiğini bilmiyordu. Kentin bünyesinde yaklaşık yarım asırda ulaşılan bu nokta hem çarpıcıdır, hem de ümit vericidir.

Ancak bütün bunlara bakıp da, bunun yörenin sınai üretimi içinde ağırlıklı bir yere sahip olduğunu sanmayın. Bu durum, yüz yıl öncesine göre çok farklı ve o günleri düşündüğümüzde ümit vericidir belki. Tablo çoğumuzu yanıltıp, "buna da şükür" dedirtebilir. Ben böyle söylemek istemiyorum. Karamsar ya da sürekli olumsuzluk yaratan bir kişiliğim de yoktur. Ancak 1988 yılı içinde ayını yörede en çok ciro yapan ilk 30 firmayı incelediğimde, şaşırarak görüyorum ki, bu listeye girebilen Eskişehir kökenli, yani sermaye birikimini Eskişehir'de yapmış ve yatırımına yine burada devam eden ve edecek olan (ki önemli olan da budur) şirketlerin hemen hepsi **tarıma ya da toprağa dayalı** sektörlerde üretim yapmaktadır.

Bu ilk 30, Eskişehir'de sanayide yapılan toplam cironun yüzde 80'ini gerçekleştirmektedir. O halde yörenin ekonomik ve sosyal görüntüsünü bunlar belirlemektedir. Yörenin gelecekteki gelişmesi irdelenecekse, ilk 30'da yer alan kuruluşlar arasından KİT'leri ve dışarıdan gelip de yatırım yapmış olan holding şirketlerini ayıklayarak düşünmek gerekir. (Şeker fabrikası ve Arçelik gibi...) Holding ve KİT'lere ait kuruluşlar yörenin gelecekteki gelişmesini belirleyemezler, çünkü bunlar gelecekteki yatırım tercihi ve yer seçimi konularında mahalli firmalara göre bağımsız hareket ederler. Yörenin istikrarlı kalkınması mahalli kuruluşların yatırım potansiyeline ve iştigal konularına bağlıdır. İşte bu konuda, biraz abartılı bulabilirsiniz ama, beni bir telaş almaktadır. Çünkü, Eskişehir ekonomisini bugün için belirleyen, yarın için de önemli ölçüde etkileyecek olan kuruluşlar yukarıda sayılan makine ve teçhizatı üretenler değildir. Bunların ekonomik büyüklükleri ve etkinlikleri düşüktür. Belirleyici olanları sayarsak: İki bisküvi fabrikası, iki un fabrikası, iki yem fabrikası, tuğla ve kiremit fabrikası, seramik fabrikası, çimento fabrikası, beton direk fabrikası, çukulata, şekerleme fabrikası olduğunu görürüz. (Bkz. ESO Bülteni, sayı 216, sy. 6, yıl 1989)

İşte telaşlanmam bundandır. Sizin de saptayabileceğimiz gibi, bunların yarısı **tarıma**, diğer yarısı da **toprağa** dayalı geleneksel sektörlerdir. **Yani,** işin alaturkası: **Değirmencilik ve çömlekçilik ellidokuz asır** sonra yörede ağırlıklı bir biçimde devam etmektedir. Üretim konusu neredeyse değişmemiş...

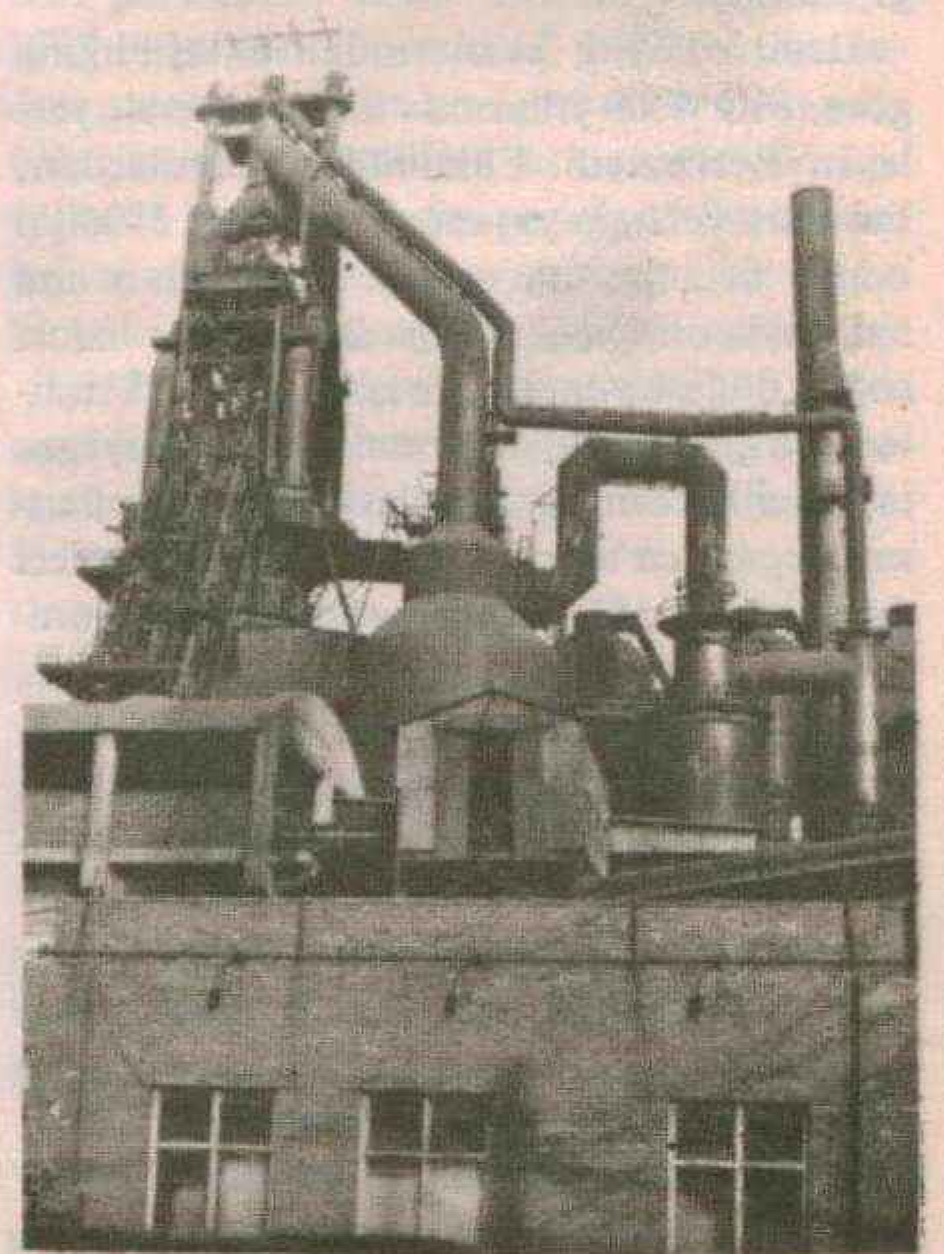
Konuya böyle bakınca Eskişehir'in bugünkü toplumsal yapısını, azgelişmişliğini ve köylülüğünü anlıyorum. Ve şaşırmıyorum. Özenti biçiminde iyi niyetli çabalar sürmüş gelmiş, ancak özünde çok önemli değişiklikler meydana gelmemiş. **Üretim konusunun** binlerce yıl **değişmemesi,** kırılması gereken gerçek bir **zincirdir.** Azgelişmişlik bununla çok ilgilidir. Bu zincir de öyle sağ siyasetlerin empoze ettiği gibi, mevcut sınai ürünlerin ticaretinin artmasıyla kırılmayacaktır.

Bugüne kadar yapılan ve en son **ANAP'**çıların da pür hiddet ve şiddetle alternatifsiz biçimde becerdikleri nedir? Mevcut zincire bir **eğitim,** bir de **üretim kilidi** bağlamaktan başka bir şey değildir.

Şimdi denilebilir ki, arkadaş neredeyse asırlardır birşey olmamış! Peki, çevremizdeki bunca değişiklik, kalabalık, koca koca apartmanlar, çarşı-pazar, mal-mülk, gürültü-patırtı neyin nesi? Elli milyonluk koca Türkiye'yi inkâr mı ediyorsun?

Evet, çok hızlı ve önemli bir değişiklik göze çarpıyor ve bunu neredeyse kendi kısa yaşantımıza dahi sığdırdık. **Ancak,** 1920'lerden bu yana bizler ülke ekonomisinde yalnızca **veya ağırlıklı olarak** bir **büyümeyi** yaşıyoruz. Bunu **gelişme** ile karıştırmamak gerekir. Nüfus artmış, işgücü çoğalmış, işsizlik artmış, evler çoğalmış, fosseptik çukurları çoğalmış, sarılıktan ölenler çoğalmış, buğday üretimi artan nüfusla doğru orantılı olarak artmış olabilir. Her şey genişlemiş ve büyümüştür. Bu büyüme devam etmektedir.

Ancak sanıyorum ki, Türkiye ile ilgili şikayetlerimizin özünde, normal seyrini izleyen **büyümeden** artık hoşnut olmamamız ve bundan böyle farkında olalım olmayalım **gelişmeyi** talep etmemizdir. Önümüzdeki yıllarda bizler emeğin vasıflarını yükselterek, verimliliği artırarak, organizasyonları rasyonelleştirerek **"gelişme"** yoluna girmeliyiz. **Ekonomik gelişme, ekonominin alışılmış yörüngesinden ayrılıp, yeni teknik buluşlarla üst dü-**

▲ *Büyüme mi, gelişme mi?*

zeyde ikinci bir denge çizgisine sıçraması demektir.

İzlenen **büyüme** önemli bir hacme erişmiş ve devam etmektedir demiştik, ancak eksikleri vardır. **Büyüme,** ekonominin temel verilerinde devamlı değişiklikler demektir. Şöyle de diyebiliriz, büyüme sırasında devamlı değişiklikler olacaktır ve bunlar sindirilmelidir. Bunun dışında biz büyüme sürecinde, teknolojide ve bilimde ortaya çıkan gelişmeleri izlemek ve anlamak zorundayız. **Her işletme, kendi sektöründe uygulanmakta olan teknolojinin, son gelişme çizgisine hangi aşamalardan geçerek geldiğini bilmek ve bu noktadan sonra üzerinde yapılan değişikliği izlemek zorundadır.** İşte, ümit veren görüntünün, her şeye rağmen yetersiz kalışının nedeni, yukarıda Eskişehir özelinde Anadolu sanayii ile ilgili yaptığımız incelemedir. Gördük ki, sınai üretime ağırlığını koyan kuruluşlar, **beceri düzeyi düşük** sanayi dallarında uzmanlaşmışlardır. Teknolojisi görece basit ve kaba sektörlerde uzmanlaşmak zaman içinde, büyümeden gelişmeye geçişi zorlaştırır. Kaldı ki, **sanayimiz bu az beceri isteyen ve teknoloji yoğunluğu düşük alanlarda bile teknolojiye egemen değildir.** Hatta temel kavramlar bile tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, bugüne kadar sağlanan **büyümenin** ardına **gelişme ve kalkınma** trendini ekleyebilmemiz için somut önerilerim şunlardır:

1. Sınai kuruluşlar ve eğitim kurumları büyüme sürecinde boşlukta bırakılan sorunları (teknolojiyi ve bilimi izleme-öğrenme-uygulama) sektör bazında ele almalıdır. Bu konuda örgütlenmeye gidilmeli ve bu kurumların her birinin, ilgili sektörce finanse edilen yayın organı olmalıdır. (Geleneksel ve ülkemizdeki ağırlıklı sektörlerin rekabet gücünün artırılması ve modernleştirilmesi yönünde...)

2. **Gelişme** sürecinin başlatılması için: a) Yeni mal ve kalitenin üretilmesi, b) yeni üretim metodlarının uygulanması, c) yeni pazarın açılması, d) yeni hammadde ve yarı mamul kaynaklarının elde edilmesi, e) yeni organizasyonların gerçekleştirilmesi **yönünde ilk adımlar atılmalıdır.**

Bütün bunların yapılabilmesi için, bugüne kadar uygulanan politikalarla çatışma içine girilecektir. Onun için kesinlikle şunu söyleyebiliriz ki, bu politikalar ancak sağ iktidarlara ve partilere alternatif bir sol tercihle uygulanabilir. Konunun özü: **Türkiye'nin toplumsal gelişmesi ve kalkınması ile ilgilidir.** Bu hedefe, bugün için gelişmiş ve **kalkınmış ülkelere ciddi bir rakip ve her şeyi ile iddialı bir toplum** olmakla ulaşabiliriz. Türkiye'nin önüne koyabileceği tek hedef olan, ''Kalkınmış Türkiye'' hedefine, sömürgeci geleneği sürdürmek zorunda olanlarla mücadeleyi göze alamayacak sağ politikalarla ulaşmak imkânsızdır. Üstelik de şu kısa ömürde elli milyonluk bir toplumun emeğini işbirliği ve elbirliği ile sömürmek gibi bir alternatifsizlik varken, kimin umurunda ''iddialı bir toplum'' uğruna kavga vermek. Anadolu'daki sanayileşme sürecini izleyerek, bugün vardığımız noktayı ortaya koymaya çalıştık. Eksikleri ve boşlukları öne çıkararak, bundan sonra gelişme ve kalkınma yönünde hangi adımların atılması gerektiğine değindik. Bu adımları kimlerin, neden atamayacağına da... ■

M.Tahir Hatiboğlu

DOKUN

Eğitimde bomba

İngiltere'de yayımlanan **Euro Business** dergisi son sayısında "Avrupa köyüne yaklaşan Türkiye, eğitime ayrılan kaynakların eksikliği nedeniyle üzerinde büyük bir saatli bomba taşıyor" diye yazmıştır. Bizim ülkenin gerçeklerini başkası daha güzel yazıyor ve eğitim eksikliğinin bir bomba olduğunu söylüyor. Böyle bir sözü bizden biri söyleseydi, bomba sözcüğü geçtiği için ya tutuklanır ya da hain damgasını yerdi. Ve de, Dr. Atabek'in dediği gibi "kendi yurdunda sürgün" yaşamı sürdürürdü.

Türkiye'de hemen her şey çarpık. Başta gelir dağılımı. Gelir dağılımının aşırı çarpık ve ölçüsüz olduğu bir ülkede, her kesimde bomba vardır. Eğitimde var, sağlıkta var, tarımda var. Ama, şurası bir gerçek ki, eğitimde bomba hepsinden önemli, patlarsa daha etkili. Böyle bir bomba patlarsa ülke büyük zarar görür. Şöyle bir gelir dağılımı ile ülkede her şey bir bomba olmaz da ne olur?

Ödenen vergi de bundan farklı değil. Ücretliler gelir vergisinin % 62.8'ini (daha önceleri % 52.8) vermektedir. Ücretliler kişi başına 995 lira ortalama vergi öderken esnaf ve tüccar 584 lira vergi ödemiştir.

Böylesin ilginç ve gülünç vergi ve gelir dağılımı olan Türkiye'nin eğitim gerçeğini, **Euro Business** dergisi kısaca şöyle açıklıyor: "İyi eğitilmiş Türklerle, diğerleri arasında büyük bir uçurum oluşmuştur. Sabancı ve Koç gibi büyük şirketler kendi eğitim programlarını düzenlemekteler ve adam yetiştirmektedirler". Bu tanı doğrudur. Üniversiteleri ele alalım. Son on yılda eğitim düzeyi iyice düşürülmüştür. Eğitimde kitle esas alınmış, kitleleri eğitecek öğretim üyeleri üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Devletin bazı kurumları, tıpkı özel sektör gibi, eleman alırken üniversite ayırımı yapmaya başlamıştır. Kendisinin eğittiğini kendisi beğenmez olmuştur. Örneğin, bugün Türkiye'de 25 tıp fakültesi varken, Hava Kuvvetleri Komutanlığı hekim ararken sadece dokuz tıp fakültesinden mezun olma koşulunu koymaktadır. Bu kadar açık-seçik çelişki olmaz. Mühendis aranırken de benzer koşullar konduğu günlük haber durumundadır.

Sonuçta ne amaçlanmaktadır? Devlet üniversiteleri çekiciliğini yitirecek ve yerine özel üniversitelerin açılması özendirilecektir. Gidişat bu yöndedir. Özel sektörün iyi yetişmiş personeli bu üniversitelerden ya da yurtdışından sağlanacaktır. Bu üniversitelere burslu olarak alınan birkaç öğrenci sonucu değiştirmez. Devlet üniversiteleri ne olacak? Bu üniversiteler fakir-fukara çocuğunun kitle halinde eğitilmeye çalışıldığı, daha doğrusu oyalandırıldığı eğitim kurumları olmaktan öteye gidemeyecektir. Şimdiden bu olgu yaşanır olmuştur. Ulusal gelirden payı düşük aile çocukları üniversitelerin fazla çekici olmayan fakülte ve yüksekokullarına tıkıştırılmaktadır. Onlar da ne yazık ki, ellerine aldıkları üniversite yazan kimlikle, sırtlarına geçirdikleri üniversite yazan fanile ile avunmaktadırlar. Şimdilik sonuçları gören ve sezen yok. Oysa bu öğrencilerin hepsi, kendilerini iyi eğitilmiş sanan işsizler ordusuna katılıyorlar. Bu gidiş ve sonuç şimdiki durumda değişmeden sürüp gidecektir.

Türkiye'nin bir gerçeği de şudur. Birkaç aydın insan dışında eğitimin niteliğini tartışan yoktur. Hiçbir yurttaş benim çocuğum okuyor ama bir şey öğrenmiyor demez. Onun için okula giriş kurtuluştur. Sanki, eğitimin düşüklüğünden devlet sorumlu değildir, olsa olsa onu okutan öğretmenler sorumludur. Bu anlayış egemendir. Bugün üniversitelerde 500 bin öğrenci vardır. Yalnızca bunların ana ve babaları bir milyon seçmen eder. Seçmen etkisiyle bazı isteklerde bulunsalar, bu okulları bir ölçüde düzene sokturabilirlerdi. Ama, bir kul çıkıp da, bize okul açtınız ama nerede bunun öğretim üyesi, nerede bunun aracı- gereci demez.

Kısacası eğitim gerçekten bir bomba. Bu bombanın patlaması yakındır. Eğitimi bu denli gözardı eden bir ülke sonuçlarına da katlanacaktır. Bilimi dışarıdan alacak, teknolojiyi yine öyle, kullanacağı personelin de bir bölümünü dıştan alacak. Böyle bir ülke sömürge olmaz da ne olur? Kendi halkı ne olacak? Karın tokluğuna çalışan, hiçbir karar gücü olmayan ara insan gücü olacaktır. Bu doğruyu en azından öğrenciler ve öğretenler görmek ve bilmek durumundadırlar. Önümüzdeki günlerde devlet bütçesinden pay, devlet arazisinden yer alan özel üniversitelerde, çok sayıda iyi insan yetiştirilecektir. Ama, bunlar parası olanlardır. Parasızlar da kitle eğitiminin yapıldığı halk üniversitelerinde okuyacaklardır. Bu olguyu görmemek kör olmak demektir. Geçtiğimiz hafta TBMM'den özel üniversitelere destek veren, hazine parasını ve arasizini özel üniversitelere peşkeş çeken yasa çıktı. kimsenin kılı kıpırdamadı. Öyle bir halk ki, bomba düşse de uyanacağı yok. ■

Ulusal gelirden pay (%)

	1977	1980	1990
Rant, faiz, kâr	34.0	49.9	70.9
Ücretli, aylıklı	36.8	26.6	13.9
Tarım	29.2	23.8	15.2

* *(Doç. Dr. Süleyman Özmucur'dan)*

Prof.Dr Korkmaz Alemdar

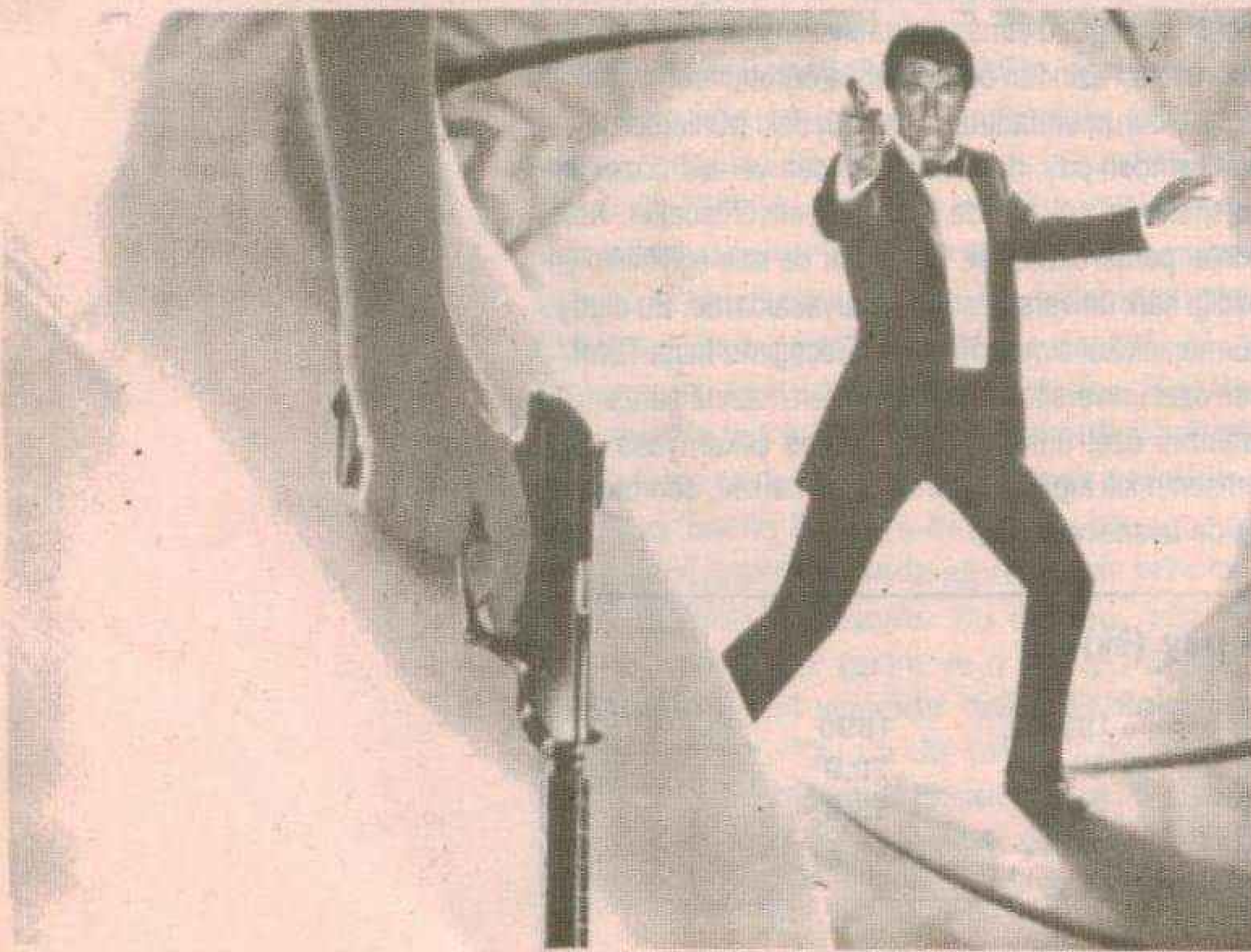
MACERA ROMANLARINI GORBİ DEĞİŞTİREBİLİR Mİ?

Soğuk Savaş'ın etkisiyle yeni boyutlar kazanan "thriller" roman türü, bu kez "komünizmin çöktüğü" bir dünyada kendine yeni bir "kötü-düşman" bulacak mı?

Claude Julien, **Le Monde Diplomatique**'in Aralık 1989 sayısında Doğu-Batı ilişkilerindeki gelişmeleri gözden geçirirken Edouard Şevardnadze'nin bu yılın Ocak ayında yaptığı bir açıklamadan alıntı yapıyor. Alıntı şöyle: "Viyana (silahsızlanma) Konferansı demirperdeyi sarstı, paslı parmaklıklarını zayıflattı, yeni delikler açtı, yıpranmasını hızlandırdı." Julien, şöyle devam ediyor: "On ay sonra duvar kısmen yıkılmış, siyasal olarak ortadan kalkmıştı. Gerçekleşeceği ilan edilen olay karşısındaki şaşkınlık şaşırtıcıdır..."

Gelişmelerin Batı'da zafer çığlıklarıyla karşılanması olayın en yüzeysel yanıdır. Bizde de olan biteni "liberalizmin zaferi", "komünizmin çöküşü" gibi deyişlerle açıklamaya çalışanlar, düşünsel iflaslarını bu gelişmelerle gizleyebileceklerini sananlar olsa gerek. Onları yanılgılarıyla başbaşa bırakmaktan başka çare yoktur.

Biz burada, söz konusu gelişmelerin çok sınırlı bir boyutuyla ilgilenmeye çalışacağız. Bu. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, daha doğrusu Soğuk Savaş'ın etkisiyle yeni boyutlar kazanan **thriller** roman türünün "komünizmin çöktüğü" bir dünyada ne "satabileceği"ni anlama çabası olacaktır.

***My name is Bond. James Bond.** Düşmanlarının niteliği değişiyor.*

Yenilik zorunlu

John Le Carre daha geçenlerde yeni gelişmelerin yarattığı ortamla uyumlu romanların, yazarlarına çok para getireceğini açıklıyordu. İnanmak gerek. Çünkü kendisi bunun en iyi örneklerinden biri. İngiliz diplomatik servisinde çalışmayı sürdürerek resmi görüşleri meslektaşlarına açıklamak yerine, roman yazarak geniş halk kitlelerine anlatmaya çalışması onu çok zengin etmişti. Ama Le Carre bu türün ilk örneği değildir. Ondan önce Ian Fleming, hâlâ yaşayan James Bond'la çok para kazanmıştı. Ayrıntısına birazdan girmek belki olası, ama şimdiden şu kadarını söylemek gerekir ki bütün bu kişiler, zenginliklerini, ünlerini, II. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerine borçludurlar. Belirli bir mekânda geçen olayları, cinayetleri çözmeye çalışan polis romanları, dünyanın yeni koşulları içinde hızla çok değişik mekânlarda gelişen olayları konu alan, klasik dedektif romanının mantığından çok farklı bir yazın türüne ulaşacaktır. Bu türde egemen olan, heyecan ve gerilimdir. Ana temalar ise dünyayı tehlikeye atan Sovyet, komünist kötülüklerine karşılık, demokratik, Batılı toplumsal değerleri korumaktır.

Bu tür yazını Soğuk Savaş ve döneminin uluslararası koşulları ile gelişen teknolojilerin yarattığı söylenebilir. Soğuk Savaş Sovyet dünyası ile düşmanlığı, gelişen teknoloji (uçak, bilgisayar) ise olayların hızını ve karmaşıklığını açıklayacaktır.

Bugün Sovyetler artık dünkü anlamda düşman değildir. O zaman **thriller** yazınının içeriği de aynen süremez, çünkü siyasal önderlerin düşman olmadığını ilan ettikleri insanların, toplumların hatta "ideolojilerin" düşman olduğunu kitaplar varsayamaz. O vakit nasıl bir içerik değişikliği söz konusu olabilir?

Düşman değişir mi?

Ian Fleming, James Bond'u düşünde yaratmadı. Ailesinin İngiltere Başbakanı W.Churchill'e yakınlığı Fleming'e II.Dünya Savaşı'nı deniz kuvvetleri istihbarat elemanı olarak Sovyetler Birliği'nde geçirmesi sağladı. Savaşın bitiminden beş yıl sonra yazmaya başlayacağı romanlar savaş sırasında öğrendikleri ile düş gücünün ürünü olacaktır. Ama James Bond bir İngiliz "köylüsü" olma özelliğini hep koruyacaktır. Bond, Batı'yı ve değerlerini savunur, ama bunu bir İngiliz olarak yapar. O sadece bir uygulayıcıdır, düşünen ve karar veren İngiltere toplumunu yöneten seçkinlerdir. Ian Fleming, kahramanını seçkinlerin yaşam biçiminden sınırlı olarak, görev gereği olarak yararlandırır. (Bond, görevdeyken güzel kızlara şampanya ve istakoz ısmarlayacaktır, ama kendisinin en çok sevdiği yemeklerden biri çılbır olacaktır.) Başka bir anlatımla, Ian Fleming'in çok sıradan, masum gibi görünen romanları, egemen değerlerin hem ulusal hem de uluslararası planda korunmasına yönelik olacaktır.

Fleming'in eserlerinde kadın da hep ikinci plandadır. Sekreter, casus, sevgili olarak kadın geleneksel olarak kendisinden beklenen rolleri yerine getirir. Hizmet için arandığı yerdedir, işi bitince sadık bir köle gibi sessizce ortadan kaybolur.

Bond romanları öylesine ilgi çekecektir ki, Fleming'den sonra da sürdürenler olacaktır. (Kingsley Amis gibi) Ama 1960'ların dünyası 1950'lerinkinden farklıdır. Kurgu nasıl yapılacaktır? Bu nokta bugünkü gelişmeler için de öğretici olacaktır.

Uluslararası planda kötülüklerin planlayıcısı gene bir sosyalist ülke, örneğin Çin olacaktır. Küba da düşünülür. Daha sonra gelişen koşullar başka düşmanları belirler: Milliyeti belli olmayan, olağanüstü büyük servete sahip ve dünyaya yön vermek isteyen kişiler. (Böyle bir tip özellikle, Fleming'in **Moonraker** adlı macerasının tamamen değiştirilerek sinemada işlenmesi sırasında üretilmiştir.) Bunu irili ufaklı terörist gruplar, katiller, hatta bunları uluslararası planda destekleyen devletler izleyecektir. Soğuk Savaş sonrasının yumuşama politikası, düşmanlıkları tamamen ortadan kaldırmasa da Batılı yazarların gözünde aracılarla yürütülen bir savaş, bir çatışma ortamı varlığını sürdürecektir.

Bu çerçevede bir yenilik, kötülüğün sadece tek bir ulus ya da düşünceden kaynaklanamayacağı düşüncesidir. Bu Amerikalı yazar Robert Ludlum'da da görülür. Dünyanın başına açılacak bela sadece KGB'den kaynaklanmayacaktır. Onun kötü elemanları CIA'nın kötü elemanları ile işbirliği halinde uluslararası barışı bozmaya yönelik girişimlerde bulunacaklardır. Ama her iki örgütün iyi elemanları dünyanın başına gelebilecekleri önlemede başarılı olacaklardır.

Olası değişiklikle ilgili olarak üzerinde duracağımız son bir örnek, herşeye rağmen düşmanın aynı olduğu düşüncesini vurgulayan bir başka Amerikalı yazar, Tom Clancy'dir. Ona göre 3. Dünya Savaşı'nı yine de Sovyetler Birliği başlatacaktır. Çünkü baskı altında tuttukları azınlıkların girişecekleri sabotajlar doğal kaynakların kullanımına zarar vereceği için kendi kurtuluşlarını umutsuz bir girişimde, dünya savaşı çıkartmada bulacaklardır. (Clancy'nin adını vermeden, Müslümanları Sovyet rejimine karşı girişimilerde bulunan grup olarak düşündürmesi de not edilmesi gereken bir noktadır.)

Batı yazını, çoğulcu düşünce sistemi içinde her türlü olasılığa açık görünmektedir. Yazını büyük ölçüde belirleyen siyasal gelişmeler, Soğuk Savaş koşullarını ortadan kaldırdığına göre, yeni koşulların romanı da önceki arayışlardan çıkacağa benzer.

Kötü-düşman kim olabilir?

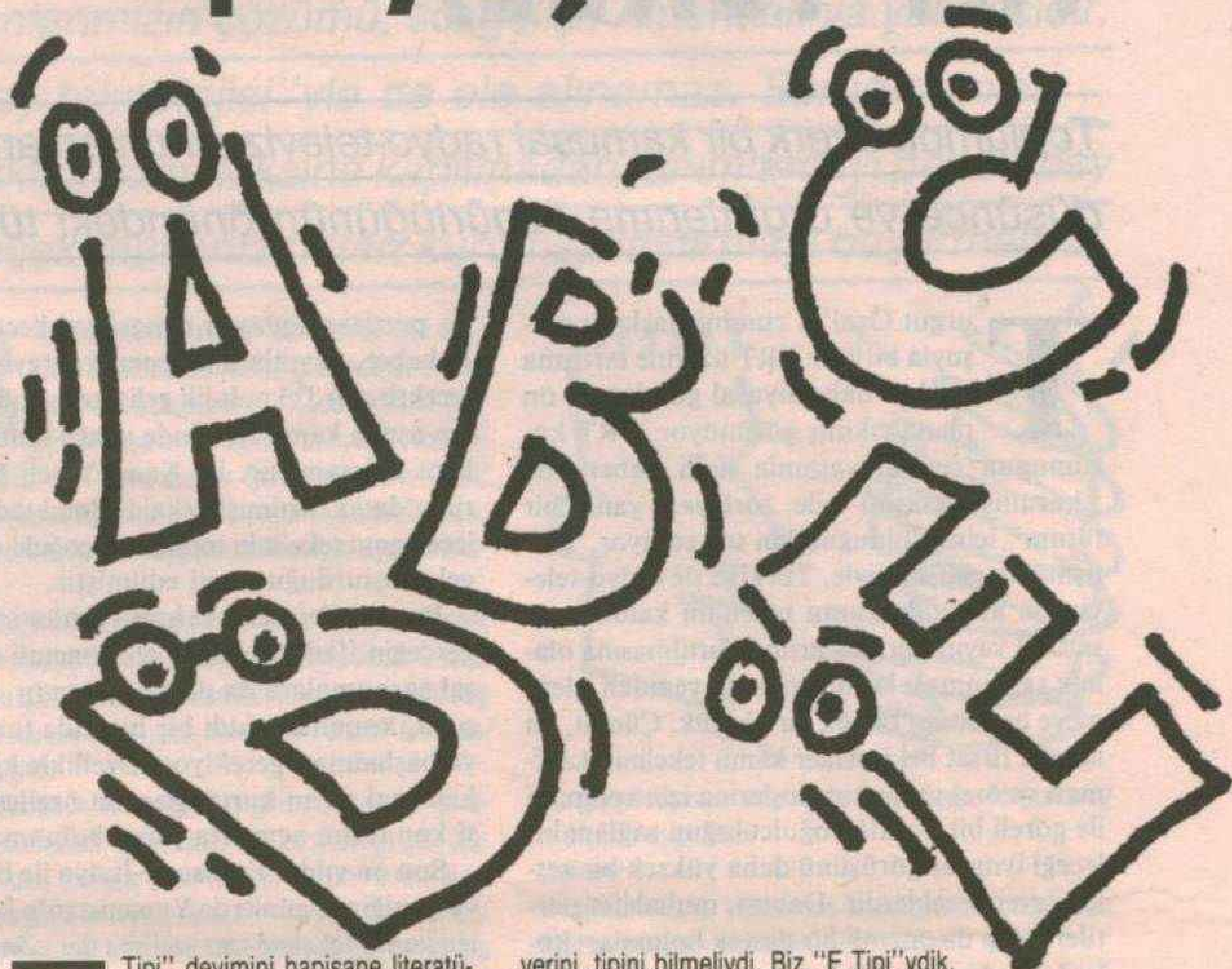
Düşmanın birdenbire değişeceğini sanmak yanlıştır. Batı toplumları Doğu'daki değişimlerin zorunluluklar sonucu ortaya çıktığına, eğer daha ileri gidilirse ya da başarısızlık karşısında eski politikaların uygulanmasını savunan güçlerin iş başına geleceğine inandırılmaktadır. Başka bir deyişle Batı için **thriller** romanlarının kolay ve anlaşılır kötüsü, Sovyetler Birliği olmaya devam edecektir. Bu belki bugün Batı ile el sıkışanlar değil, onların arkalarında varlıklarını sürdüren eski kötülerin benzerleridir, örneğin Stalinci, Brejnevci KGB. Çatışmadan yarar uman herhangi bir grup ya da toplumsal kesim yeni dönemin yazınında kötülüğün kaynağını oluşturacaktır.

Doğu dünyasında Batı ile mesafesini korumaya çalışan ülkeler de vardır. Bunlar ideolojik ödünlerin verilmesine yanaşmayacaklarını, benzer düşüncede olan ülkeler arasında işbirliğinin artırılacağını şimdiden ilan ediyorlar. Bu ülkeler -Küba, Romanya, Çin- geleneksel **thriller** anlayışı açısından -kolay açıklanabilir çatışmaların kaynağını oluşturabilirler. Dünya barışını tehlikeye atacak, ya da Batı dünyasını tehdit edebilecek yeni girişimler romanlarda büyük bir olasılıkla bu ülkelerden kaynaklanacaktır.

Gelişen uluslararası ilişkilerde yeni düşmanların, yeni kötülerin yaratılacağı kesindir. Bunlar söz dinlemeyen Üçüncü Dünya Ülkesi, marjinal bir politik grup, denetlenmesi zor bir inanmışlar topluluğu olabilir. Ya da örnekleri daha önce de görülen, olağanüstü zenginliklere sahip, kendine özgü düşünceleri olan, kimliği tam olarak belirlenemeyecek insan (lar) da Batılı okurlar için çekici, inandırıcı bir tehlike olabilir. Listenin uzatılması olasıdır. Ama şu kadarını belirtmekte yarar var ki, fazla düşünmeden, irdelemeden, alışılagelen genel ideolojik çerçeve ile uyumlu iletileri tüketmeye hazır milyonlarca okur, birilerinin bazen sadece ticari, bazen ideolojik ya da ikisi birlikte belirleyici olan etkilerle üreteceği ve yeni koşullara uygun bir dost-düşman ilişkisini tüketmeye hazırdır. Yeni Fleming'ler, Le Carre'ler için umut ışığı. Eski yazarlar öldü, yaşasın yenileri. ■

SÖZÜM SANADIR

"E tipi yaşamak"

"E Tipi" deyimini hapisane literatüründe tanıdık. Özel tip hapisane olarak yapılmıştı. Siyasal suçluların kişiliklerini değiştirip "tek tip vatandaş" olarak yeniden topluma döndürülmelerine yönelik bir uygulama. Doğrusu bu deyimi genişletmek de yakın zamanlara kadar aklıma gelmemişti. "Gençlik" üzerinde bir çalışma yapıyordum. Gençlerin düşünürken, konuşurken, tartışırken,kişiliklerini geliştirmek için çırpınırken başlarına gelenleri yeniden gözden geçirdim, birden aklıma geldi: "E Tipi Gençlik" de vardı. Sonra düşünce ufkum genişledi. Yaşadıklarımızı şöyle bir gözden geçirdim ve anlayıverdim: "E Tipi Yaşamak" diye bir olgu vardı, bilmemiz gereken buydu.

Televizyonda "141-142-163." maddelerin, hukukun üstatları arasındaki çok öğretici tartışmasını izlerken de bu olgu yeniden aklıma geldi. Tartışmaya katılanların hiçbiri de gönül rahatlığıyla "bu maddeler toplumların gelişmesini engelliyor, kaldırılmalıdır" demedi, diyemedi. Yok Anayasa emir mi etmişti, yoksa tavsiye mi etmişti? Yok bu maddeler kalkarsa devlet kendini nasıl koruyacaktı? Eh, bu maddeler kalksa bile her yasanın içine serpiştirilen hükümler yeteri kadar güvence verirdi ama, bakalım uygun mu olurdu? çoğunu bilirkişilik görevlerinden tanıdığımız hukuk üstatları içinde bir Prof. Dr. Faruk Erem, maddelerin kalkmasını değil de, şiddet unsurunun eklenmesini önerdi, o kadar. Tartışmayı izlerken de düşündüm, aralarında "E Tipi Hukukçu" yoktu.

Oysa ülkemizde "E TİPİ" hukukçular da vardı. Doğrusu bu deyimi genişletmekti: "E Tipi" hukukçu, yazar, doktor, sosyolog, öğretmen, öğretim üyesi, sendikacı, işçi, öğrenci... "E Tipi..." artık bir tanım olmalıydı.

Sade ve açık bir tanım olmalıydı: Duyan, düşünen, konuşan, tartışan, her söyleneni hemen kabul etmeyen, anlatılanı, gördüğünü, yaşadığını eleştirel akılla yeniden görmek isteyen, emekten yana, insandan yana davranışı benimseyen... sade ve açık.

Egemen ideoloji toplumu sınıflandırıyordu, herkes de yerini, tipini bilmeliydi. Biz "E Tipi"ydik.

"E Tipi" gazete yok muydu? Ya dergiler, kitaplar, filmler, düşünceler, duygular, davranışlar?

Alfabenin harfleri kadar tip yok muydu? A tipi vardı, B tipi vardı, Y tipi vardı, düşünülürse ne çok tip vardı, belki yeni bir sözlük bile yapılırdı.

"Aldırma, düzenini sürdür"den A tipi.

"Bana mı kaldı bu işler"den B tipi.

"Canını sıkma sen"den C tipi.

"Konuşup başını derde sokma"dan K tipi.

"Neme lazım"dan N tipi.

"Yemene bak"dan Y tipi.

Böyle böyle ne öğretici, ne uyarıcı "Rehber Sözlükler" yapılırdı. Doğrusu yapmak da gerekir. Hem güldürür, hem düşündürür, hem öğretir. Kabare türü oyunlar bile yapılır ki kapalı gişe oynar.

□

1990 yılına girdik. Bu yılın diğer bir adı "2000 yılına 10 kala"dır. Gözler 2000 yılına dikilmiş, uygarlık tarihinde yeni bir dönemeç bekleniyor. Bakalım gelişmeler nasıl olacak, teknolojik gelişme neler getirecek, toplumlar nasıl değişecek, insan daha neler görecek diye bekleniyor.

Biz de bekleyelim bakalım, "Düşünce özgürlüğü" olacak mı, insanlar insan gibi yaşama yolunda neler yapacak, 141.-142.-163. maddeler ne olacak diye.

Dünya elbette değişecek. Toplumlar elbette değişecek. Her şeye karşın bizim toplumumuz da değişecek. Egemen ideoloji istemese de değişecek. Hiçbir toplum olduğu yerde kalamaz. Daha ileriye gitmeyen daha geriye gitmek zorunda kalacak. İnsan insan olmaktan vazgeçemez.

Bugün "E Tipi" diye baskı altına alınan, horlanan, suçlanan, hapsedilen düşünceler, duygular, davranışlar bu toplumun da, dünyanın da geleceğidir.

İnsan olanın beklediği başka bir gelecek olamaz.

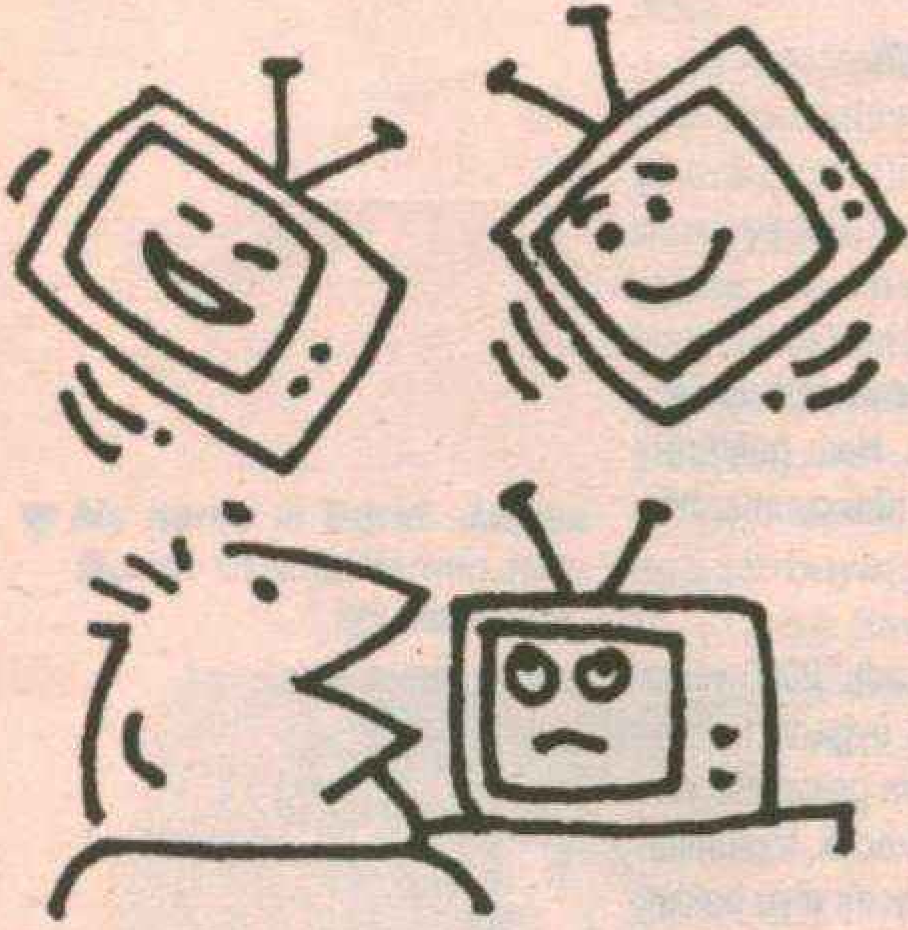
Bu gerçeği bugünden görmekse, bugünden insan olmaktır. ■

Doç.Dr.Raşit Kaya

ÇOĞULCULUK BAĞLAMINDA TRT TEKELİ

Toplumda özerk bir kamusal radyo-televizyonun anlamlı olabilmesi doğal olarak toplumda düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki tüm engellerin kalkmasına bağlıdır.

Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı oluşuyla birlikte TRT üzerine tartışma bir kez daha siyasal gündemde ön plana çıkmış görünüyor. TRT kurumunun siyasal yaşamla ilgili haberlerde "kuruluş yasasını bile zorlayan yanlı bir tutum" içinde olduğundan söz ediliyor. Tartışmanın gelişmesiyle, Türkiye'de radyo-televizyon alanında kamu tekelinin kaldırılması; özel yayın kuruluşlarının kurulmasına olanak sağlanması konusunun da yeniden işlenmeye başlaması büyük bir olasılık. Çünkü, bu alanda fırsat bekleyenler kamu tekelinin kalkması ve özel yayın kuruluşlarına izin verilmesi ile göreli bir politik çoğulculuğun sağlanabileceği iyimser görüşünü daha yüksek bir sesle işleyebileceklerdir. Dahası, muhalefet partilerinden de önemli bir destek bulmaları kolaylaşmaktadır. Çünkü, sosyal demokrat olma savındaki siyasal partiler "çoğulculuğun" sağlanması uğruna kamusal tekele karşı bir tutum içine girmiş durumdadırlar. B.Ecevit, birtakım ön koşullara bağlı olsa da yaklaşımını özel televizyon lehine belirlemiş görünüyor. SHP'nin bu konuda da açık bir siyasa belirleyemediği anlaşılıyor. Ancak, İnönü, "T.Özal'ın yapamadığı özel televizyonu biz getireceğiz" diyor. Hem de ülkenin demokratikleşmesi adına!

"Özgür ve özerk" kamusal tekelci bir yayın kuruluşunun, artan kanallarıyla hem rekabet ortamının hem de siyasal çoğulculuğun sağlanmasında vazgeçilmez bir düzenleme olduğunu savunanlar henüz tükenmediler. Ancak, her konuda mevcut kavram kargaşası, bu alanda da siyasal çoğulculuğun savunulması adına özel radyo-televizyon kurulmasını savunanların sayısını artırmakta; özel kuruluşla parsa toplamak isteyenlere önemli dayanaklar sağlamaktadır.

Kapsamlı bir tartışma yaşanmadan, kamu tekeline son verilmesi yönünde etkili bir söylemin oluşmakta oluşu, konunun şimdiden irdelenmesini gerektiriyor.

Özel radyo-televizyonu savunanların dayandıkları savlar şöyle özetlenebilir: i) Türkiye'de radyo-televizyon hep partizan bir yönetim anlayışına tabi olmuştur. Özel yayın kuruluşları ile iktidar partilerinin tekeli konumuna dönüşen kamu tekeline son verilmesi bu partizan anlayışı dengeleyebilecektir. ii) Rekabet, yayınlara özlenen kaliteyi de getirecektir. iii) Teknolojik gelişmeler sonrası esasen aşılan kamu tekelinde ısrarlı olmanın anlamı kalmamıştır. iv) Kamu tekeli Batı Avrupa'da kaldırılmıştır/kaldırılmaktadır; böylece kamu tekelinin toplumsal çoğulculuğa engel oluşturduğu tescil edilmiştir.

Bu görüşler eksik ve aşırı basitleştirilmiş bir gerçeğin ifadesi olduğu gibi önemli mantıksal çarpıtmalara da dayanmaktadır. Dolayısıyla, konunun ciddi bir biçimde tartışılmaya başlanması gerekiyor. Özellikle kimi bazı kamusal yayın kuruluşlarının özelleştirilmesi konusunu açmakta yarar bulunmaktadır.

Son on yılda, Fransa ve İtalya ile başlayan ve geçtiğimiz günlerde Yunanistan'a kadar gelen kamu tekeline son verilme deneyiminin sonuçlarını değerlendirmek için henüz yeterli süre geçmemiştir. İlk değerlendirmeler beklenen olumlu sonuçların sağlanamadığı, buna karşılık yine beklenen olumsuzlukların ciddi sorunlar yaratmakta olduğu yönündedir. Kamu tekeline son verip, özelleştirmeye yönelişin yeni bir sermaye birikimi operasyonundan başka bir şey olmadığı konusunda kuşkular yavaş yavaş dağılmaktadır. Ancak, bizim burada şimdilik değinmek istediğimiz deneyimin sonuçlarından çok, çoğulculuk bağlamında kamu tekeline son verilmesi konusunun Türkiye ve Batı Avrupa'nın yanlış temellerde karşılaştırılması üzerine yerleştirilmek istenmesidir. Gerçekten de, yayıncılıkta kamu tekeli olduğu dönemlerde söz konusu Batı Avrupa ülkelerinin hiçbirisinde -kimi yakınmalara karşın- Türkiye benzeri bir siyasal partizan yayın kuruluşu örneği bulunmamaktaydı. Batı Avrupa ülkelerinde söz konusu olan dar anlamda bir siyasal çoğulculuk yerine konunun "kültürel çoğulculuk" olarak nitelendirilebilecek daha geniş bir düzlemde ele alınmasıdır. Çünkü, bu ülkelerde, çağdaş toplumda, sınıfsal farklılaşmaların yanı sıra, yeni türden bazı farklılaşmaların ortaya çıkmış olduğu varsayımına dayalı yeni bir demokrasi tanımına yönelinmektedir. Böylelikle, demokrasiye yaklaşımın, yeni toplumsal farklılaşmaları kapsayan bir çoğulculuk esasına oturtulmasının gerekliliği savunulmaktadır. Farklı olma (özgün olma) hakkının (Droit à la difference) kabulüne dayandırılan bu yeni pluralizm yorumu, toplumun özgün kategorilerinin kendi özgün radyo-TV yayınlarına kavuşturulması hakkını da içermektedir. Sonuçta, bölgesel özgünlüklerin, yerel özelliklerin bölgesel ya da yerel yayın kuruluşlarıyla seslerini duyurmaları ya da gençlik, kadınlar vb. toplumda özgün konum ve sorunları olanların radyo ve TV yayınlarında hakettikleri yeri bulabilmesinin yolu özel kuruluşa olanak tanımakta görülmekteydi. Çünkü, bu ülkelerde, kamu hizmeti yayıncılığı önemli bir bunalıma, dar boğaza girmiş olduğundan gelen talebi karşılayamamaktaydı.

Görüldüğü gibi çağdaş gelişmenin ortaya çıkardığı sosyolojik farklılaşma "yeni-çoğulculuk" taleplerinin arkasında yatmaktadır. Ancak, pratik, bu ülkelerde bile ayakta kalabilen özel yayın kuruluşlarının salt ticari amaçlılar olduğunu göstermiştir. Türkiye'de ise ticari amaçlı özel radyo-televizyon kuruluşlarının yanı sıra yeni bir tür toplumsal çoğulculuk adına dile gelen bir talep baskısı bulunmamaktadır. (En azından siyasal iktidarın hoşgörebileceği bir talep yoktur). Böyle bir durumda açılacak yoldan yararlanabilecek, yeterli örgütlülük ve sermaye gücüne sahip kesimlerin değişik dinsel gruplar olduğunu görmek için fazla bir düş gücüne de gerek yoktur. Sonuçta, çağdaş oluşumun sağladığı bir hakkın, anakronik bir gelişmeyi desteklemek için kullanılmasından başka bir yere ulaşılması olanaksızdır.

Kimi Batı Avrupa ülkelerinde karşılaşılan "kamu hizmeti yayıncılığı" ilkesine göre çalışan kuruluşların bir kriz içinde olduğu ve bu nedenle özel kuruluşlara yol açılması gerektiği görüşü de Türkiye gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Çünkü, kimi Batı Avrupa ülkelerinde bu konuda varolduğu söylenen kriz, esas olarak kamusal kuruluşun finansman sorunlarından kaynaklanmıştır. Çünkü, bu ülkelerde kamusal kuruluşların reklâm geliri ya ilke olarak yoktur ya da çok kısıtlanmıştır. Bu durum yayınların niteliğinin geliştirilmesinde temel bir engel olarak yorumlanmaktadır.

Türkiye'de ise TRT'nin reklâm geliri yönünden bir sıkıntısı yoktur. Aksine, özel kuruluşlar bu gelir pastasına ortak olacaklardır. Dolayısıyla reklamet koşullarının Türkiye'de kamu yayıncılığının niteliğini geliştirmeden çok, yok oluşuna hizmet edeceği düşünülmelidir.

Türkiye'de basın alanında ileri boyutlara ulaşmaya aday özel sermaye tekellerinin egemenliği özel radyo-televizyon ile bu alana da el atma tehdidini içinde taşımaktadır. Alanda gereken kuruluş sermayesinin büyüklüğü bu konuda tereddüde yer bırakmamaktadır. Görüldüğü gibi kimi sosyal demokratlarca bile çoğulculuğun sağlanmasında bir araç ola-

rak gösterilen özel radyo-TV bu alanla bütünleşemeyecek gazetelerin sonunu hızla hazırlayarak, varolanı da ortadan kaldırmaya adaydır. Çünkü, TRT dolayısıyla reklâm gelirlerini ve tirajlarını artırmada şimdiden zorlanan gazeteler, yeni özel yayın kuruluşları ile daha da güç durumlara düşecektir. Kaldı ki, özel yayın kuruluşunun olanaklı olduğu bazı Latin Amerika ülkelerinin deneyleri özel radyo-televizyonun siyasal çoğulculuğa hizmet etmediğini açıkça sergilemektedir.

Ayrıca, sözü edilen kamu hizmeti yayıncılığı anlayışı Türkiye gibi ülkelerde farklı bir içerik de taşımaktadır. Bu içerik, kamusal kuruluşlar aracılığıyla radyo ve televizyonun ulusal kalkınma ve gelişmeye katkılarının beklenmesidir. Gerçi, modernleşme kuramlarının artık iflas ettiği bilinmektedir, ama bu araçların potansiyelinin yadsınmasını gerektirmez.

Türkiye'de özel radyo-televizyon konusunun giderek daha fazla yandaş buluyor görünmesine karşılık kısa dönemde siyasal iktidarın kamu tekelinden kolayca vazgeçebileceğini de düşünmemeliyiz. İdeoloji üretmekte zorlanan iktidar bloğunun kendi içsel sorunlarının arttığı bir ortamda, değişik sağ siyasal partilerin üstünlük sağlama mücadelesi hiçbir iktidar partisini elindeki tekelden vazgeçmeye yöneltemez. Propaganda sanatının birinci ilkesi tekel konumları yaratmaktır. Özellikle, dağılma sürecindeki ANAP'tan böyle bir adım beklenilmemelidir. DYP ise bu konuda tutumunu esasen olumsuz olarak belirlemiş durumdadır.

İlerici, demokratik toplumsal muhalefetin ise gerçek bir toplumsal çoğulculuğu yansıtabilecek özerk-özgür bir kamusal kuruluştan yana olması gerekmektedir. Tekniklerin tek başlarına yabancılaşmanın aracı oldukları hiç düşünülmemelidir.

Toplumda özerk bir kamusal radyo-televizyonun anlamlı olabilmesi doğal olarak toplumda düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki tüm engellerin kalkmasına bağlıdır. Siyasal bir çoğulculuktan elbette ancak bu koşulla söz edilebilir. Bu yönde belirlenecek taleplerde yasakların kalkması kadar kitle iletişim alanında tekelleşmeye karşı çıkılmasının da yeri olabilmelidir. Çünkü, kısıtlamaların, yasakların kalkması bu koşullarda daha anlamlı olabilecektir.

Uzun yıllar Marksist düşüncenin kitle iletişim alanında bir "kör noktası" olduğu söylenegeldi. Genel olarak Marksizmin bir teorik tıkanmasından söz edilebilen günümüzde ise kitle iletişim alanında Marksist düşüncenin yeni ve yetkin çözümlemeleri sunmakta olduğu literatürde artık kabul edilmektedir. Buna karşılık, liberal-pluralist yaklaşım, gerçeklerin sınavından geçememenin getirdiği bir suskunluk içinde görülüyor. Bu suskunluk yeni gelişen teknolojilerin taşıdığı umutları terennüm ederek aşılmaya çalışılırken, Marksist düşünürlerin kuramsal olarak çok güçlü oldukları alanlara daha fazla eğilmeleri gerekmez mi? ■

Prof.Dr.
Tolga Yarman

Ulusal bilim ve tekniği kurumsallaştırmak

Sorunlarımızın çözümü, sözgelişi, Amerikalı'ya yabancıdır. "Uzay teknolojisi"yle de ele alınamaz. Sorunlarımızı küçüklük kompleksine kapılmadan tanımlamayı peyderpey çözecek mekanizmaları kurumsallaştırmayı başarmalıyız.

Bilim ve teknik "ulusal" karakterde olur mu? Olur. Bilim de, teknik de gerçekte evrenseldir. Bilim araçlarının, metodolojinin, o arada bilhassa temel bilimlerin "yerel" özelliklerde olduğundan bahis abestir. Şu var ki bilim araçları, bilim metodolojisi, temel bilimler, mühendislik bilimleri, "yerel" sorunlara tabii uygulanabilecektir, uygulanmalıdır.

İşte bu nokta, bizimki gibi ülkelerde, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu gibi, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu gibi birtakım platformların meydana getirilmiş olmasına karşın, kanımızca henüz tam olarak anlaşılabilmiş değildir.

Çeşitli kurumlarımızın içlerine girmek, oralarda görülen olumsuzlukları, düzensizlikleri sergilemek çok olanaklıdır. Ama korkarız ki sorunların köküne inmeksizin geliştireceğimiz iyi niyetli eleştiriler çoğunlukla "iç dökme" çizgisini aşamayacaktır. Kurumlarımızın, araştırma merkezlerimiz olsun, üniversitelerimiz, ilgili enstitülerimiz olsun pek çok kesim itibariyle iç açıcı bir seviyede bulunmadıkları ortadadır. Nedir ki, "buradaki çekişmelerin, sıkıntıların derininde acaba ne var?", işte buna bakmaya çalışmalıyız.

Dikkate getirdiğimiz soru gerçekte fevkalade karmaşık boyuttadır. Tezlerle, doktora çalışmalarıyla incelenmeyi gerektirir. Ülkemizin, Türkiye gibi ülkelerin genel düğümlerinden, hakim teoremlerinden izdüşümler bulmayı gündeme getirir.

Bütün bunları buracıkta yapma olanağımız yok. Burada sadece birkaç önemli noktayı dikkate sunabileceğiz.

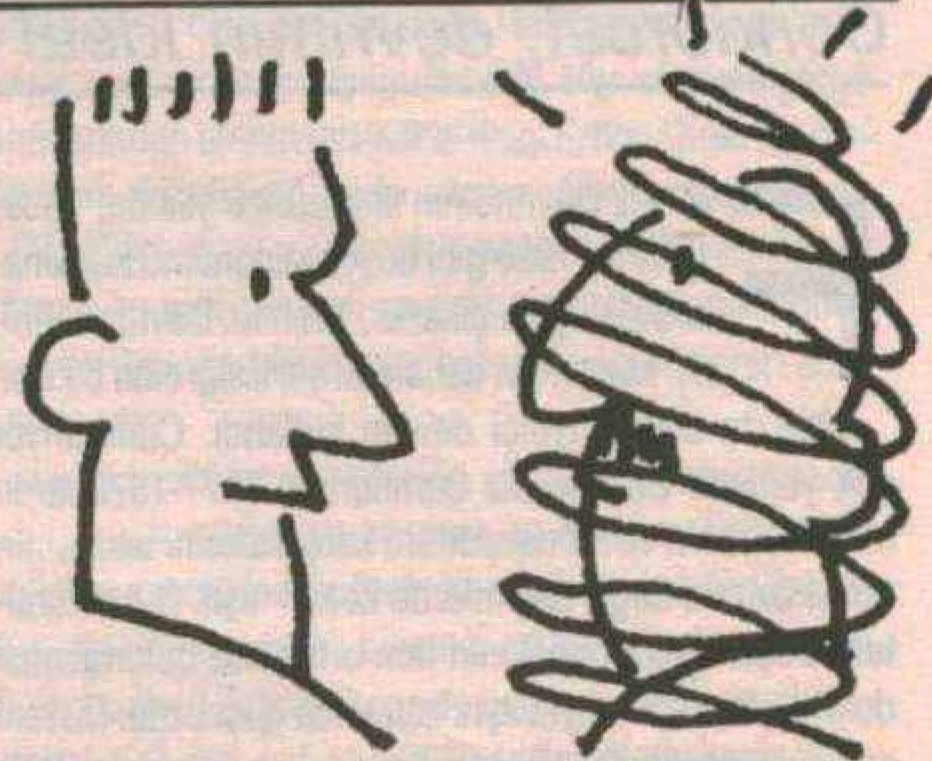
Önce şunu vurgulayıverelim:

Bilim, "düşünme ürünü", kısaca "düşünme," "düşünme becerisi" demektir. Sorunlar "yerel" özellikler arzedebileceğine göre, demek ki bilim de, bunun türevi olarak teknik de pekala "yerel" ve "ulusal" olabilecektir. O halde "ulusal bilim"i, "ulusal teknik"i tanımlayabiliriz. Anglo-Saksonlar "appropriate technology" yani "uygun teknoloji" kararını vazetmişlerdir. Buna ister "kırsal kesimde tezekten biogaz eldesi" deyin, ister "Çin Hak Cumhuriyeti'nde, ora insanına uygun bisiklet imalatı", "uygun" sözcüğü yerelliği işaret eder. "Teknoloji" sözcüğüne karşılıksa güzel Türkçemiz'de "üretim-bilim" diyebiliriz. O halde bulunduğumuz yerde-yörede daha iyi yaşayabilmek, sorunlarımıza "uygun" çözümler türetmek, üreticiliğimizi geliştirmek üzere kendi üretimbilimsel sürecimizi örmek, dokumak zorundayız.

Olay bu kadar basittir.

Bizim sorunlarımızın çözümü, sözgelişi, Amerikalı'ya yabancıdır. "Uzay teknolojisi"yle de ele alınamaz. Sorunlarımızı hiçbir küçüklük kompleksine kapılmadan tanımlamayı, ele almayı, onları öncelikleri açısından tasnif etmeyi ve peyderpey çözecek mekanizmaları kurumsallaştırmayı başarabilmeliyiz.

Bu dediğimiz ne kadar malumu ilansa, onun bu gün

için gerçekleşme aşamasından hayli uzak olduğu da aynı ölçüde doğrudur.

Neden?

Cevabı kitaplar doldurmuş ve dolduracak bir soru bu. Peki temel sebepler neler acaba?

Bir defa ha bire kendi kendini tekrar edip çok zor dönüşen bir toplumuz. Döngülerimizi kıramıyoruz bir türlü. Yeni kuşakları en hunhar iç karmaşalarımızla "iğdiş" edi-ediveriyoruz. Onların yenileşmelere, sağlıklaşmalara kolanlar vurmasını, asırlardır asalağımız illetlerle engelleyip duruyoruz.

Gençlerin bizi aşmasına, çocuklarımızın bizi geçmesine yerleşik tatminsizliklerimiz, kördüğümlerimizden dolayı hiç mi hiç tahammülümüz yok.

Ne oluyor o zaman?

Yavrularımıza "özgürce serpilme", "kendilerini geliştirme" olanakları tanıyacağımıza çokça sıkılmadan, yorulmadan, usanmadan, utanmadan, biteviye "kendimizi" belletip ezberletip duruyoruz.

Ezberci nesillerse taklitçi oluyorlar, yaratıcı, mücadeleci değil; nakliyeci, teslimiyetçi oluyorlar, özgür, bağımsız değil; maiyet oluyorlar, (keşke telâffuz etmeyebilsek) "sürü" oluyorlar.

Kısaca, düşünmüyorlar, düşünmesini bilmiyorlar.

Bunlardan yığınları sözde eğitseniz, araştırma merkezlerine doldursanız, üniversitelerde görevlendirseniz, hatta yurtdışına belli süreler için gönderseniz sonra da boş yere güya değiştirmeye uğraşsanız ne olur?

Ne olduğu, ne olmadığı meydanda.

Başa getirirseniz ne olur?

Bakın, bunun yanıtını "net" olarak verebiliriz:

Kendileri gibi olmayanı yok sayarlar, dışarlamaya çalışırlar... (Tüm olumlu çabalara dönük olarak, saygıyla belirtelim... Birçok kurum ve değerli kişiyi de özenle tenzih ederek dile getirelim..) sorduğumuz sorunun cevabı devamla şudur:

Sözünü ettiğimiz eşhas, başlarına geldikleri kurumları kendi karmaşık, karanlık, maraz dünyalarına çevirirler. Örnekleri sayılamayacak kadar çoktur, sıktır.

Ulusal bilim ve tekniği kurumsallaştırmamız, mevcut kurumlarımızı da iyileştirip doyurucu çizgilere taşımamız yazık ki daha çok zahmete patlayacakmış gibi geliyor. ■

Jean-Marie Demaldent
Nanterre Üniversitesi Dekanı

Fransız devrim tarihinin tarihi

Belki Girondin ama özünde ne tam bir adem-i merkeziyetçi ne de devrime karşı hasmane tavırları olan, Robespierre'ci şiddetin zindanlarında hayatını noktalamış özellikleriyle Condorcet, devrimin ideal kahramanıdır bugün.

Fransız Devrimi'nin ikiyüzüncü yılında, 1889, 1939 ve 1989 gibi büyük yıldönümü kutlamalarından yola çıkarak, Fransız Devrim tarihini kavramayı denemek çekiciliği olan bir iştir. 1889'da cumhuriyetçi devrim kutlandı. Cumhuriyet çok yeniydi. Üstelik, bu Cumhuriyet 1877-1879'larda Mac-Mahon'a ve monarşistlere karşı zaferini başkentin sokaklarında değil, seçimlerde kazanmıştı. Diğer taraftan, Boulangiste bunalımın tam ortasında bulunulması dolayısıyla, cumhuriyet aynı zamanda güçsüzdü. Düzeni sağlayıcı niteliği (1848 Haziranı'ndaki baskıda ve Paris Komünü'nde kanıtlandığı gibi) dolayısıyla bu "en az bölücü olan rejim"e (Thiers) Orleancıların bir bölümüyle köylülerin rıza göstermelerinden destek olarak doğan Cumhuriyet, çok devrimci olabilir miydi? Hükümeti yöneten oportünistler, Jules Ferry örneğinde olduğu gibi, 1789'la kendilerini sınırlandırmak, böylece devrimin liberal dönemine önem vermek istiyorlardı. "Radikallerin" ise durumu farklıydı. Onlar, aşırı monarşist nitelikteki anayasayı değiştirmek, Papalıkla olan Concordat'ya son vermek arzusundaydılar ve beklentileri bütün bir devrimin 'tüm bir blok olarak" (Clemenceau) kutlanması yolundaydı. Boulanger sorunu, bu unsurları 'cumhuriyetçi disiplin" içinde kalmaya ve karşılıklı ödün vermeye zorlamıştır. Eyfel Kulesi'nin de açılışının yapıldığı Evrensel Paris Sergisi'nin gölgede bıraktığı mütevazi bir Yüzüncü Yıl kutlamasına radikaller razı olmak durumunda kaldılar. Ferry'de 89 ile 10 Ağustos 1792 sonrası arasında bir ayıklama yapmadı. Radikal Aulard'a tevdi edilen Fransız Devrim Tarihi Kürsüsü'nün Sorbonne Üniversitesi'nde kurulması işte bu döneme rastlar. Yeni kürsünün başkanı ilk iş olarak, Robespierre'in suçlamalarından Danton'u temizleme işine koyulmuş, onu ideal bir devrimci kahraman yapmayı denemiştir.

Devrimin 150. yılı 1939'da çok sönük geçti. Fakat bu vesileyledir ki, G. Lefebvre **1789**'u yazdı. Bu yapıt gerek Fransa'da gerek Fransa dışında 1945 sonrasında uzun bir dönem için en çok başvurulan temel bir yapıt niteliğinde kalmıştır. Vichy deneyimi, eski cumhuriyetçi-monarşist ayrımını eskitti, artık başat söylev, ya Marksisttir ya da "Marksist karşıtıdır". "Fransız Devriminin Sosyalist Tarihi" ile Jean Jaurès yüzyıl başında bu geleneğin temellerini atıyordu. Jaures bu yapıtıyla, Fransız Devrimi'ni, bu devrimi daha yeni ufuklara açacak olan, onu asıl amaçlarına ulaştıracak geleceğin sosyalist devriminin anası gibi gösteriyordu. Ekim Devrimi bu şemayı değiştirmişti. Fransız Devrimi devrimlerin, bu arada Rus Devrimi'nin, modeli haline gelmişti. Mathiez Robespierre'i, Lenin modelinde gösteriyordu; "Devrim Hükümetini"de "Proletarya Diktası" modelinde. Bu doğaldır ki, Marx'a çok yabancı ve tehlikeli bir anlayıştı.

50'li yılların ortasında "burjuva devrimi" şemalarının anglo-sakson eleştirisi tartışma gündemine getirildi. Bu

▲ ***Mitterand.** Fransa sağı onunla "birlikte yaşama" tercihi yaptı.*

anlayışa göre, sanayi burjuvazisi doğru dürüst bir varlığa sahip değildi; feodal ayrıcalıklar bir hiçti; soylular liberaldiler ve burjuvalaşmışlardı; monarşi de yenilikçiydi vb... Bütün bu saptamalar uzun süre Fransa'da bir etki yapmayacaktır. Etki yaptığı yerde de söylenen şey, bütün bunların tepkisel, emperyalist ve ulusa karşı 'revizyonist" anlayışlar olduğu yolundadır. 1965'te Richet ve Furet'nin yapıtları da benzer nitelemelerle karşılandılar. Fakat gene de Yeni Tarih sahillerine demir atan bu genç ve eski komünistler bildiklerinden şaşmayacaklardır.

Bu tarihçilerin savları 1977'lerden itibaren yaygın bir başarıyla karşılaştı. Bu yıllar, Fransa'da 68'li kuşağın birçok eski mensubu arasında Yeni Felsefe diye adlandırılan ve her baktıkları yerde totaliter Goulag anlayışının tohumlarını gören akımın oluşmaya başladığı bir dönemdir.

Bunlardan biri örneğin Furet, "nedenlerin' tahlili ile, ihtilalin oluş biçimlerinin tahlilini birbirinden ayırmayı öneriyor. Hem Jaures geleneğinden kopmak istiyor, hem (Marksist olmadan Marx'a dayanarak) "yarı mekanik" toplumsal-iktisadi nedenler tahlili yapıyor. Yanı sıra, Marx ile "Michelet Mistiği"'ni aynı alaşımın içine sokuyor. (Plutark'a dayanarak) kahramanları ululamaktan da vazgeçmiyor.

"Nedenler"'in tahlilinde, Furet, Tocqueville'in açıklama çerçevesini (Eski Düzen ve Devrim) izlemektedir: (en azından 1879'a kadar yayılan) şekliyle devrim, devletçi merkeziyetçiliğin, eşit koşullardaki bireyin toz taneciklerinden oluşan toplumun atomlaşmasının sonucudur. Bu oluşum devrim öncesi mutlak monarşiyi üretmişti. Yazar, aynı zamanda meşruluk bunalımı olarak ele aldığı devrimlerin biçimlerini de anlamaya çalışmaktadır. (örneğin meşruluk ihtilal arifesinde halen feodal içeriklidir. Oysa ki, ayrıcalıklar, loncalar, sınıflar, aracı kuruluşlar çoktan varlıklarını yitirmişler ve dağılmışlardır. Böylece ortada sivil toplumla iletişimsiz kalan ve yalnızlığa mahkum olan bir iktidar vardır.) Yazar, fikir kulüplerinin ve Mason localarının karşı-devrimci tahlilcisi A.Cochin'in açıklama çerçesini de böylece izlemiş oluyor.

Tam da bu sıralarda Yeni Sağ ortaya çıkmaktadır. Bu Yeni Sağ, Fransa'da geleneksel karşıdevrimci ideolojiden farklı olarak, Fransız Devrimi'nin bireyciliğini tartışma konusu haline getirmemektedir. Aksine, bireyciliği daha da coşturmakta ve bunu eşitlikçiliğe saldırmak için yapmaktadır. Bu felsefe akımına göre, eşitlikçilik, bireysel özgürlüğe ve eşitliğe bir tecavüzdür. Totalitarizmin tohumlarını taşıyan bir eşitlikçiliktir. Bu konudaki kalem tartışmaları, ortalığı kasıp kavururcasına görülmemiş bir şiddetle cereyan etti. Tartışmalar, Vendee Savaşını "Fransız soykırımı" gibi göstermeye kadar vardırıldı. 1981 yenilgisinden sonra, Fransa'nın malûm alışılmış sağı, doktrin "yeni liberallik" gıdasını sağlamak amacıyla ihtiyacı olan adamları bu Yeni Sağ'ın safları arasından çıkarmada vakit kaybetmedi. Bu gayret özel okulları ilgilendiren Savary Yasası'na karşı amansız mücadele sırasında özellikle ortaya çıktı.

Fransa'nın malûm sağı, 1986 yasama seçimleri zaferinden sonra (5. Cumhuriyet Anayasası'na sadakat olarak takdim edilen) Cumhurbaşkanı Mitterand'la "birlikte yaşama" ve hem de saldırgan yeni-liberal siyaset yolunda bir tercih yaptı. Hızlı gelişme halindeki aşırı sağla vahim uzlaşma ve ittifaklar simgesel düzeyde de kalsa bu tercihe dahildir. "Birlikte yaşama" siyaseti ve 5. Cumhuriyet'in nitelikleri taraflara aşamayacakları sınırları çizdi: 200. yıl faaliyetlerinin örgütlenmesi ve planlanması bir anlayış birliğini gerektiriyordu. Cumhuriyetçi değerlerin saygın tek savunucusu sıfatıyla Cumhurbaşkanı Mitterand, 1988 başkanlık seçimlerinde seçim kampanyasını bir ölçüde buna dayandırdı. "Solun Birliği"'ni solun tam bir dağınıklığı izlemişti. Fakat bu dağınıklık, "Cumhuriyetçi disiplin"'in zaferini engelleyemeyecektir. 200. yıl kutlamaları her yönüyle bu gerçeğin izlerini taşır. Temel üzerinde hiçbir tartışma sözkonusu değildir. Cumhuriyetin "Cumhuriyet etrafında birleşmiş Fransa'nın" anası olarak görülen devrim ululanmaktadır. Aydınlanmanın filozofu, Voltaire'in liberal girişmlerinin örgütçüsü, Rousseau'nun bazı yönlerinden esinlenmiş liberal fakat cumhuriyetçi, 19. yüzyılın (ve sosyalizmin) özenle geliştireceği "ilerleme" düşüncesinin dikkate değer kuramcısı, yüksek soylu sınıftan gelmesine karşın tam bir cumhuriyetçi, kadın hareketçisi, değerli bir eğitim planının yazarı (Mitterand'ın öncelik verdiği bir konu), belki Girondin ama özünde ne tam bir adem-i merkeziyetçi ne de devrime karşı hasmane tavırları olmayan, Robespierre'ci şiddetin zındanlarında hayatını noktalamış özellikleriyle Condercet devrimin ideal kahramanıdır bugün. ■

Bu öykü bizim!

3 Aralık 1989 tarihinde **Güneş** gazetesi "kanıtsız tanıksız idam yolunda" başlığı ile birinci sayfasında yayımladığı İlkay Erhan Çınar'ın on yıldır sürmekte olan tutukluluk öyküsünü özetliyordu.

12 Eylül işkencesinin, baskısının insanı ve insan yaşamını körelten, yok sayan yaptırımcılığının "suçluyu bulduk, huzuru sağladık" yaygaracılığının asılsızlığının bir yüzü daha ortaya çıktı. 12 Eylül maskelerinden biri daha düşürüldü.

Basında haftalardır yer alan Çınar olayının yeniden tekrarı olacak bu yazı. Ne denli yinelemeler olsa bile kamuoyu duyarlığına, kamuoyu sesine gereksinimi olduğuna inandığımız için, 12 Eylül'ün insan olmaktan doğan yaşama hak ve özgürlükleri üzerindeki despotizmine artık sessiz kalınamayacağına inandığımız için bir kez daha altını çizmek gerektiğini düşündük.

8 Şubat 1980'de Cevizli'den Kartal'a doğru hareket eden trende bir cinayet işleniyor. Aynı tarihin 20 Martı'nda dönemin garnizon komutanı Yarbay Ata Burcu tarafından muhbir olarak görevlendirilen Muzaffer Çavdar'ın asılsız ihbarı ile evinden alınıyor Çınar. Yargılama süresince olay tarihinde nerede olduğunu, olayı üstlenen örgütle hiçbir ilişkisinin bulunmadığını kanıtlıyor. 12 Eylül'le birlikte kendine güç bulan, pekiştirilen karar 28 Mayıs 1984'te idam hükmü ile açıklanıyor.

1984'ten sonraki gelişmeler olayı tüm çıplaklığı ile su yüzüne çıkarıyor. Olayın düğüm noktası çözülüyor. Dört çarpıcı ifade söz konusu. Bunlardan ilki 28 Mayıs'ta mahkeme karar aşamasında iken üye Hakim Üsteğmen Necdet Celkan'ın "muhbirin yalan söylediği ortada, Çınar beraat etmeli" görüşü ile idam kararına muhalefet şerhini koyması.

İkincisi, önce Erhan'ı Kartal'da Maden-İş Sendikası'nda gördüğünü, daha sonra Kartal'da bu sendikanın şubesinin olmadığı ortaya çıkınca verdiği ifade de Demir-İş Sendikası'nda silahı sendika başkanı Ali Yıldız'a verirken gördüğünü söyleyen muhbir tanık Muzaffer Çavdar'ın 1987 yılı içinde noterde tanıklar huzurunda "korkutularak baskı sonucu Erhan'ı görmediğim halde gördüm demeye zorlandım, böyle sonuçlanacağını bilseydim görmediğim insanı gördüm der miydim?" şeklindeki sözleri ile vicdan azabı çektiğini ve "Artık hayatım tehlikede bile olsa gerçekleri açıklayacağım" şeklindeki ifadesidir.

Üçüncüsü, Çınar hakkında idam isteminde bulunan Askeri Savcı Erdoğan Savaşeri 1988'de notere giderek "olayın yeterince soruşturulmadığı, tren cinayeti görgü tanıklarından birinin kesinlikle İlkay Erhan Çınar olamayacağını belirttiğini" ifade eden açıklamasıdır.

Dördüncüsü ise pişmanlık yasası ile birlikte itirafçı sanıkların bu tren cinayeti ve olayı gerçekleştiren örgütle İ.Erhan Çınar'ın hiçbir ilgisi bulunmadığını içeren açıklamalarıdır.

İtirafçı sanıkların ifadeleri ile yüzlerce insanı işkenceden geçiren, tutuklatan zihniyet, ne itirafçı sanıkların Çınar lehine verdikleri ifadenin ve ne de muhbir tanığın artık gerçekleri açıklayan beyanının üzerinde duruyor. Ve bütün bunlar İ.Erhan Çınar dosyasının idam yinelemelerinin önüne geçemiyor. 1989'a gelindiğinde kesin idam hükmü ile Çınar dosyası kapatılıyor. Muhbir tanık basına yaptığı açıklamada noterde verdiği ifadeyi tekrarlarken savcı Erdoğan Savaşeri de "YANILDIK" diyerek üzüntüsünü dile getiriyor. Kuşkusuz bu yanılgı 12 Eylül yanılgı zincirlerinden birini daha İ.Erhan Çınar'ın boynuna geçirebilirdi. Önce infaz edip sonra özür dilemek hangi hukuk ilkelerinde mevcuttur? İnsan yaşamı ile hayasızca oynamak 12 Eylül'le ayyuka vardırılmıştır.

Çınar ailesi on yıldır içeri ve dışarı ayrımını belirleyen çizgiyi çoktan unuttu. On yıldır yüzlerce idam hükmü almış, yüzbinlerce tutuklu ailesinden salt biri kuşkusuz Çınar ailesi. 12 Eylül yargılamalarında hukuk dışı uygulamalardan salt biri kuşkusuz Çınar öyküsü.

Çınar'ın şimdi kitlelere sesini duyurabilmek için, on yıldır süren yanılgıların artık sona erdirilmesi için kamuoyu duyarlığına, kamuoyu desteğine gereksinimi var.

İnsan yaşamından çalınan on yıl!

Yaşamımızdan çalınan on yıl!

İlkay Erhan Çınar'ın içeride geçireceği her günün, her saatin sorumluluğunu duyumsamak, duyumsatmak bu öyküye sahiplenmekle mümkündür. Bu öykü BİZİMDİR.

Dilek Burak

▼ ***İdam cezasına hayır! İ.Erkan Çınar'ın öyküsü çarpıcı bir örnek. Ama 12 Eylül hukuksuzluğunun tek örneği değil şüphesiz.***

Bakan Michelis'e açık mektup

"**Sosyal demokrasi komünizmi yendi**". Bu tümceyi İtalya'nın Sosyalist Parti'den gelen yeni Dışişleri Bakanı Gianni de Michelis söylüyor.[1]

Bay Michelis, komünizmin yenilgisini, yani XX.yüzyılın başında ortaya çıkan tarihi sürecin sona ermesini, siz kendi modelinizin, sosyal-demokrasinin bir zaferi olarak görüyorsunuz. Komünizmin yenilip yenilmediğini şimdilik bir yana bırakalım. Sizin modelinizin komünizmi yenmedeki üç ögesini, siyasi demokrasi, pazar ekonomisi, sosyal devlet anlayışı olduğu konusundaki tezinize uzaktan, metropollerinizin dışından şöyle kısacık bir göz atalım. Bayan Tahtcher de ayni şeyleri söylüyor daha muhafazakâr bir dille ve daha da romantik: "Bizim yaşam biçimimiz ekonomik zenginlik, insanlık onuru ve özgürlük demektir", diyor.

Bay Michelis sizin modeliniz, yani siyasi demokrasiniz (özgürlükleriniz), pazar ekonominiz (ekonomik zenginlikleriniz), sosyal devlet anlayışınız (yaşam biçiminiz) dünyamızdaki 1 milyar insanın açlığı üzerine oturuyor. Sizin modeliniz, yani 7'lerin, öteki adıyla Kuzeyliler'in şu pek görkemli modeli, sizdeki işçilerin saat ücreti 18-20 dolar dolaylarındayken Üçüncü Dünya ülkelerinin emekçilerinin saat ücretinin 2 dolarcığı yıllardır aşamadığı bir temel üzerinde kuruluyor, bu ülkelerdeki generalleriniz aracılığıyla sağladığınız despotizmde gücünü buluyor; onunla besleniyor. Bay Michelis, siz ve öteki 6 ortağınız dünya üretiminin %71,6 sını denetim altında tutuyorsunuz. Birleşmiş Milletler'in 1980-1986 yılları arasında dünya ticaretini ve gelişmesini gösteren tablosuna göre[2] bu dönemde Kuzeyliler'in kişi başına ulusal brüt üretimleri 9838 dolardan 11080 dolara yükselirken Üçüncü Dünya ülkelerindeki ulusal üretim kişi başına 900 dolardan 884 dolara düşüyor. Gezegenimizi nasıl yoksullaştırdığınızı görüyor musunuz bay Michelis? Dahası; yine aynı dönem içinde Üçüncü Dünya ülkelerinin az gelişmişlerinde üretim 227 dolar gibi yürekler parçalayıcı bir düzeydeyken 221 dolara düşüyor aynı dönemde. Bu aslında sizin modelinizin, sosyal adaletinizin, pazar ekonominizin, siyasi demokrasinizin, yani bayan Thatcher'in diliyle yaşam biçiminizin, o pek öfkelendiğiniz Lenin'nin diliyle dünyamızdaki "sakınılmaz, kaçınılmaz" doğal bir sonucu. Dışsatıma gelince, sizin dışsatımlarınız bu dönemde kişi başında 1235 dolardan 1631 dolara tırmanırken, Üçüncü Dünya ülkelerinde bu, yarının yarısından bile düşük. Yani 255 dolardan 192 dolara korkunç bir iniş. Zavallı az gelişmişlerdeyse belki de aklınızın almayacağı düzeyde: 26 dolardan 22 dolara düşüş. Belki de o nedenle bu ülkelerin açlık sınırındaki insanlarının % 70'i pis, mikroplu, koli basilli sular içiyor, sizin insanlarınızın % 99'u son derece sağlıklı sular içerken...

Bay Michelis, metropollerinizdeki yaşam biçimleriniz öylesine vurdumduymaz, öylesine gezegenimize karşı sorumsuz ki zavallı Üçüncü Dünya halkları daha az yer daha az içer ve de size olan borçlarını ödemek için fillerini bile öldürür, dünyamızın akciğerleri denen ormanlarını kesip kereste biçiminde size gönderirken bile yine de yoksulluğundan kurtulamamakta, onun yoksulluğuyla birlikte hepimiz gün geçtikçe daha da yoksullaşmakta ve gezegenimizi elden çıkarmak durumunda kalmaktayız. 14 Ağustos 1980 İMF raporuna göre dünyamızda geçen yıla oranla soya yağı üretimi % 13,2, bakır % 9,3, muz % 16, alüminyum % 15, nikel % 10, kauçuk % 7 daha az çıkıyor. Ve rapor her yıl bu üretimin kronikleşmiş düşüşlerle sürdüğünü gösteriyor.

Bay Michelis, dünyamızdan kanırtıla kanırtıla kendi metropollerinize taşıdığınız zenginliklerin orada nasıl dağıtıldığını, o pek övündüğünüz sosyal adaletin dünyanın bu talanına rağmen nasıl gerçekleştiğini bilmiyor muyuz sanıyorsunuz? Yalnızca ingiltere'de 140 bin kişi sokaklarda evsiz, barksız yatıyor. Kiliselere her gece sığınanlar bu sayının içinde değil. Metropollerinizin bidonville ve ghetto'larında insanlık onuru ve özgürlüklerin nasıl kutsandığını bizden gizleyebileceğinizi mi sanıyorsunuz? Buralar polislerinizin bile giremediği Beyrutlar'ınızdır sizin. Ve de yalnızca ABD'de nüfusun %12'sini oluşturan zencilerin 32,5 milyonu resmen kabul edilen açlık ve sefalet koşullarında yaşamakta, sessizce ölüp gitmektedirler. Bay Michelis, ülkelerinizde faşizmin nasıl hızla gelişmekte olduğunun örneklerini de vermek isterdim ama sizi eleştirmem iki daktilo sayfasıyla sınırlı. Hiç kuşkusuz sizi kayırmak için değil bu. Biz her şeyde çok ekonomik ve çok verimli olmak zorundayız. ■

Dipnotlar:

1. Bkz. Cumhuriyet 8 Kasım 1989.

2. Le Monde Diplomatique Kasım 89, Jacques Decornoy'un tablosu.

Orhan İyiler

İKİ YÜZLÜ EĞİTİM POLİTİKASI

Yönetim toplumsal hastalıkların evrensel çaresi eğitimdir diye düşünüyor. Ne ki derman olarak Türk-İslam sentezini seçiyor. İleri bir ivmeye, gerici bir fren takıyor.

12 Eylül darbesi, Türkiye'nin tüm dengelerini bozmakla kalmamış, ülke yönetimine, iki yüzlülük getirmiştir. Öyle ki, yerine göre, yargıda bile çifte ölçüler kullanılmıştır.

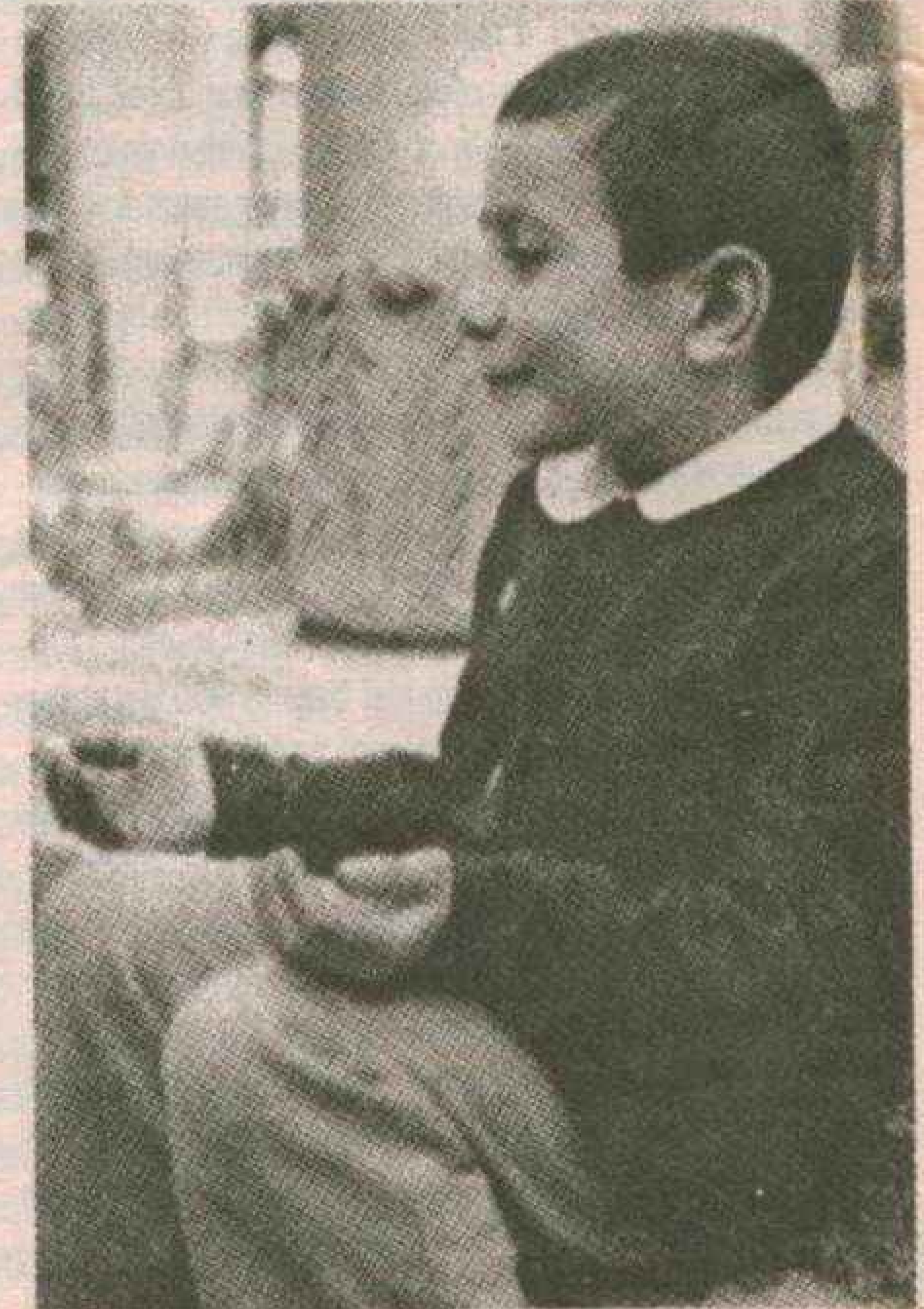
12 Eylülcüler'in ve onu izleyen sözüm ona sivil iktidarların en yıkıcı politikaları, devletin resmi görüşüne getirdikleri iki yüzlülüktür. Türk-İslâm sentezi üzerine yaptığım araştırmada belirttiğim gibi, Atatürk maskesiyle gerici bir politika, halkımıza adeta benimsetilmiştir. Cumhuriyet'i biçimlendiren resmi görüş Kemalist ideolojidir. Kenan Evren'in önderliğinde, her konu, halkımıza, "Atatürk demiştir ki..." diye başlayan söylevlerin hemen arkasından, cepten çıkarılan bir kâğıt parçasına yazılı ayetle ya da hadisle anlatılmıştır. Devletin televizyonu, radyosu ve tüm iletişim araçları, dinsel propaganda aleti durumuna sokulmuştur. En önemlisi de, devlet, dinci ve ırkçı bir görüşü, resmi eğitim politikası yapmıştır.

> **"Cihangirlik, kahramanlık, fetih, yiğitlik" gibi kavramlar ulus yapısına kavuşmuş toplumların manevi değerleri arasından çıkalı yüz yılı aştı. Böylesi kavramların eğitim ilkeleri arasında yer alması yönetenlerin hâlâ aşiret ruhunu taşıdığını gösteriyor.**

12 Eylülcü siyasal iktidarın eğitim politikası, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na esas oluşturmak üzere, zamanın Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turgut Özal'ın yazılı emriyle, Aydınlar Ocağı'nın uzman üyelerine hazırlatılmış Milli Kültür adlı raporla saptanmıştır. DPT, kültür yaşamımızın bütün alanlarına özgü ulusal görüşleri saptayacak kurullar kurmuş, onların görüşlerini "strateji" olarak benimsemiştir. Hiç savsaklamadan, "Atatürk'ün buyurduğu gibi..." diye başlayan raporlar, gerici önlemler önerileriyle sonuçlandırılmıştır. Doğal ki, eğitim alanında da bu yol izlenmiştir: "Ülkemiz gerçekleri bakımından, Atatürk, daha Sakarya Savaşı'ndan önce, en gaileli günlerde bile, 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Vekâletinin teşebbüsüyle toplanan 'Maarif Kongresi'nde, 'Bugün Ankara, Milli Türkiye'nin Milli Maarifi'ni kuracak' dedikten sonra, çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken, onların bilhassa mevcudiyetiyle, hakkıyla, birliğiyle taarruz eden bilumum yabancı anasırla mücadele lüzum ve efkâr-ı milliyeti kemal-i istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir' şeklinde beyanıyla, daha o zaman, yani 1921 Temmuzunda, Türkiye'nin gelecek eğitim politikasını da tazammu eden geniş perspektiften milli bir sosyal politikanın ana-çizgilerini belirliyordu"[1]. Bu karışık ve karmaşık sözlerin arasına Onuncu Yıl Nutku'ndan sözler alarak "milli eğitim stratejisini" şöyle "tesbit edip" uygulamasını istemektedir: "Milli değerleri gözeten bir milli eğitim stratejisi, Türk milletini terkip eden Türk insanını (bütün fertlerini), ekonomik sosyal, kültürel ve manevi yönden bulundukları seviyeden daha yüksek bir seviyeye yükseltmeyi (.........), 'Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız' diyen sese kulak vermeli ve bunun gereğine uygun şekilde bir eğitim felsefesinin tedvinine çalışmalıdır."[2] Daha, "...uygun biçimde bir ulusal eğitim politikasının oluşturulmasına çalışılmalıdır" diyemeyen bu eğitim uzmanları, öğretim müfredatlarına, şu düşüncelerin yansıtılmasını istemektedirler: "Sosyal, kültürel ve manevi değerlerimizin en uygun şekilde birleşimini sağlayan değer hükümlerini ilme saygı, ferdi iradeye ve insan unsuruna saygı, (......) vatanseverlik, insan hakları, cihangirlik, yiğitlik, kahramanlık, fetih, çalışkanlığa yöneliş, alçakgönüllülük, fedakârlık, hürriyetçilik, milliyetçilik, hoşgörü vb. değişik türde örneklerle, milli kültür unsurları ve milli hasletlerimiz olarak, milli eğitimin amaç ve ilkelerinde hedef tutan her derece türdeki okullarda derslerin işlenişinde yanısıtılmasına imkân ve fırsat hazırlanmalıdır."[3]

"Cihangirlik, kahramanlık, fetih, yiğitlik" gibi kavramlar, ulus yapısına kavuşmuş toplumların manevi değerleri arasından çıkalı yüz yılı aşmıştır. Kaldı ki, çağdaş toplumlar, "ULUSAL" toplum yapısını da aşmışlardır. Böylesi kavramların eğitim ilkeleri arasında yer alması, bu toplumu yönetenlerin, hâlâ, aşiret ruhunu (asabe) yaşadığını göstermektedir. Faşist geleneklerin sürdürülmesi anlamını taşımaktadır. "Atatürkçü eğitim" diyeceksiniz, ABD'nin gölgesinde "fetih" ruhunu kışkırtacaksınız! Bu, tam bir çelişkidir, örnek gösterilebilecek bir tutarsızlıktır. Kapitalist toplumların eğitim politikaları, her zaman, siyasal iktidarı ellerinde bulunduran sınıfın bir baskı aracı niteliğini taşımıştır. Burjuva eğitimcileri, egemen sınıfın, gelişmiş kültürel ve manevi değerlere yaklaşma olanağını en geniş biçimde sağlarlar ve bu yolla, alt sınıflara üstünlük kurmasına yol açarlar. Eğitim kurumlarında özelleşmeyi teşvikin anlamı budur. ABD Komünist Partisi, yeni programında, yüksek öğretimdeki işçi çocukları sayısının arttığını söylemektedir.[4] Bu artışın niteliğini incelediğimizde, için aslının, tıkanan kanalın açılması için, eğitimde fırsat eşitliğinin yaygınlaştırıldığını göstermek gibi aldatmacacı bir anlamı taşıdığını görüyoruz. İşçi çocukları, büyük ve ileri ABD sanayisini yönetecek öğretim kurumlarına giremiyorlar. Kolejlerden, yüksek okulların toplumsal yönetime erkini koyabilecek bölümlerine gelen öğrencilerin % 94'ü, burjuva sınıfının çocuklarıdır. İşçi sınıfından gelen çocuklar, ancak % 2.8'dir. Bu durum, ABD eğitimcilerinin özellikle seçtikleri bir eğitim politikasıdır. Eğitimin insanı özgürleştirici niteliğinden yararlanarak egemen sınıfa yeni kan yapmak amacını gerçekleştiriyorlar. Daha önemlisi, toplumsal eleştiri süzgeci sağlıyorlar.[5] Bizim eğitim stratejlerimiz, toplumsal felsefeye çok yabancı olduklarından, böyle ince hesapları yapamıyorlar. Eğitimin "muhafazacı fonksiyonu"nu önde tutup, onun ilerici işlevini göz ardı ediyorlar. Çünkü, acımasız biçimde, Türk-İslâm sentezi ideolojisinin cenderesine sokmak istiyorlar toplumu.

Milli Kültür raporunda, sık sık, gelişen sanayi toplumlarında, yeni kuşakların geleneklerı ve manevi değerleri tanımadığından yakınılıyor. Yozlaşma olarak nitelediği bu durumun sorumlusu da, Cumhuriyet döneminde uygulanan eğitim politikalarıdır.[6] Batı'nın çarpık uygarlığında (!) Müslüman Türk çocukları mahvedilmiştir. Bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu, Türk-İslâm sentezine dönmektir. Milli Kültür raporu, bütün bunlara karşın, çağdaş teknolojinin gerisinde kalmamayı yeğliyor. Teknolojide geri kalmamanın yolu da, sağlıklı eğitim politikalarıdır. Kısası, Milli Kültür raporuna dayalı olarak saptanan eğitim stratejisi, eğitimi, sanayileşmenin bir aracı olarak görüyor. Bunun yanın-

▲*"İslami terbiye" dedikleri iki yüzlü bir politika.*

da, toplumsal hastalıkların sağıtılmasının evrensel çaresi de eğitimdir, diye düşünüyor. Ne ki, derman olarak Türk-İslâm sentezini seçiyor. İleri bir ivmeye, gerici bir fren takıyor. Doğal ki, bu strateji çok sakattır ve yaşama geçirilirken, beklenenden çok aksaklıklara yol açacaktır. Çünkü, bir yandan, eğitimi, kurtarıcı görüp öbür yandan, çağdaş ilişkileri berbat eden bir kurum olarak algılamak, sağlıklı bir yaklaşımı engeller. Bu sakatlık, en iyi biçimde, Atatürk Üniversitesi'nin tıp bilimleri dalında öğrenim yapan fakültelerinde okutulan Biyokimya kitabında görülüyor.[7] Biyokimya, herkesin bildiği gibi, canlının en küçük öğesinden en yüksek örgenine değin görülen değişimleri ve dönüşümleri inceleyen bir bilimdir. Oysa, sözünü ettiğimiz kitap, böyle bir amaç taşımıyor. Atatürk'e bağlılıkla başlayan yapıt[8] İslam esası üzerine yönlendirme görevi yapıyor. Örneğin, biyokimya bilim dalının alanında, şöyle bir bilgi var mıdır: "Şüphe yok ki, her yaratılışta olduğu gibi bu ayarlı oluşlarda dahi büyük hikmetler mevcuttur. Şuurlu insan, elbet asla gaflet içine düşmeyecek ve yaratılışımızın, her intizamlı haline bakıp "şükredici" bir hayat içinde yaşamağı tercih edecektir. Bu münasebetle insanlık alemine denebilir ki: Ey insanlar, İslamiyetin ahlakına uyan bir hassasiyet içinde şükredici ve dosdoğru olunuz."[9] Kendi doğrultusunda dosdoğruluğu beceremeyen bir bilim adamı, Biyokimya öğretmekle yükümlüyken, İslamlık propagandası yapan bir öğretim üyesi, kimseyi inandıramayacaktır kuşkusuz. Ama, hiçbir şey öğretmemekle yaratığı yıkıntının altından kalkmak zordur. Bu kafayla, çağdaş olanı yakalamak olanaksızdır. Bu kitabın her sayfası İslam propagandası yapıyor. Hücreden ve dokulardan, örgenlerden söz etmiyor. "Şu muhakkak ki, terbiyelerin en mükemmeli, insana ait Prospektusdan alınmış olan İSLÂMİ TERBİYE'dir. Ne mutlu islâmi düşünceyi benimsemiş olan Atatürk Evlâtlarına."[10] Sanırım, bu son tümce, yürürlükteki eğitim politikasının bütün içyüzünü ortaya koyuyor. Ağızlarda çiğnenen Atatürkçü görüş, yürürlükte olan Türk-İslam sentezi. Herhalde, "islâmi terbiye" dedikleri de, bu ikiyüzlü politika olmak gerek. ■

*1) Devlet Planlama Teşkilatı, **Milli Kültür**, 1983 Ankara.*
*2) DPT, **Milli Kültür**, s. 451.*
*3) DPT, **Milli Kültür**, s. 451, 452.*
*4) **New Program of the Communist Party, USA**, s.75.*
*5) W. Mc Ewing, **Seasons of the Mind**, s.16, London, Glasgow 1971.*
*6) **Milli Kültür**, s. 517 ve sonrası.*
*7) Prof.Dr. M.Münip Yeğin ve arkadaşları, **Biyokimya**, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 659*
8) Prof.Dr. M.Münip Yeğin ve arkadaşları, agy, s.VIII.
9) Prof.Dr. M.Münip Yeğin ve arkadaşları, agy, s.298.
10) Prof.Dr. M.Münip Yeğin ve arkadaşları, s.185.

Not: Alıntılardaki yazım ve dil yanlışlarından, ben, sorumlu değilim. V.T.

Çoğulculuk ve diktatorya

Celal A.Kanat

Görüş dergisinin Kasım sayısında A. Kaçmaz, katıldığımı dile getirmeden edemeyeceğim pek çok önermenin yanı sıra, şu satırları da yazmaktaydı: "Öyle bir proje çiziyorum ki, orada halkın çıkarının nerede olduğuna elit bir azınlık karar vermesin, toplumun ve devletin yönetiminde herkes söz ve hak sahibi olsun , bu anlamda yöneten ve yönetilen farkı kalmasın. Açık ki, bu projede siyasi yasakların bir gereği yok." Bu, kendisinin de dile getirdiği çoğulculuk yandaşı eğiliminin argümanlarından biri oluyordu.

A.Kaçmaz, bu projeyi ne denli "ideal" diye sunmaktaysa da, ben sosyalizmin tüm çektiklerinin "ideal"den çok, "reel"den; otantik yaratıcılıktan çok, engizisyoncu dogmatizmden geldiğini düşünen biri olarak, doğrusu, böylesi "ideal"leri yeğ tutmaya yatkınım. Dolayısıyla, kendisinin de "gittikçe zayıflayan ihtimallerden biri" olarak nitelediği "yol"a ilişkin önermeler dışında, projenin vargılarına sıcak bakıyorum.

Okurun, biraz da öfkeli biçimde, "bunu söylemek için mi yazdın?" diye irkildiğini görür gibi oluyor ve hemen devamını getirerek, ana tezimi sunuyorum: Sosyalist demokraside çoğulcu anlayışı savunuyorsak, ister istemez ve kaçınılmazlıkla, hemen bir adım ilerde, kullanılagelen anlamıyla proletarya diktatoryasını, diktatoryayı dışlayacağız, dışlamak zorunda kalacağız.

Önce, ne bu "kullanılagelen anlamıyla" diktatorya?

Bunu bulmak için, Ekim sonrası S.Rusya'ya bakmak gerekiyor. Lenin, oldukça net bir tanımı kaleme alıyor: "Şiddet kullanılarak kazanılmış, şiddet kullanılarak sürdürülen ve hiçbir yasanın sınırlamadığı bir yönetim..." Bu anlamda, proletarya diktatoryası da, devlet terörü uygulayarak, burjuvaziyi demokrasiden dışlamak, burjuvaziyi ve "suç ortakları"nı yurttaşlık haklarından yoksun bırakmak demek oluyor (bu işlevsel betimlemeyi, K.Somer'den ödünç alıyor ve katılıyorum). Ama K.Somer, haklı olarak, bunun "devlet biçimi olarak diktatorya" olduğunu vurguluyor ve bunu "devlet tipi olarak diktatorya"dan ayırıyor. İşte, işin püf noktası da bence bu! Kullanılagelen anlam, hep bu birincisi oluyor: Zira, hem Ekim pratiği hem de sonrakiler genelde bunu somutluyor ve komünistler de, yaşananı tanıyor ve onu algılıyorlar.

Ama o durumda, sorun başka bir soruna indirgenmiş olmuyor mu? Yani: Söylemde, neden hep "devlet tipi" retoriği öne çıkıyor? Kanımca iki ana nedeni var. Birincisi, devrimci yükseliş çevriminde belirleyici olan asıl olarak varlık-yokluk ikilemi oluyor ve devrimi, ne pahasına olursa olsun savunmak, haklı olarak, ana kaygı durumuna geliyor. Terör, yıkım, kuşatma, dış müdahale, kıtlık, salgınlar, iç ayaklanmalar ve (1917 Kasım Kurucu Meclis seçim sonuçlarına yansıyan) yüzde 25'lik kamu desteği "devrimi yaşatmak ya da çürüme"den başka seçenek bırakmıyor. İkincisi, tarihsel bir anomali dönemine eşdüşüyor ve Stalinci yönelim, kendi geleceğini, daha ilk adımlarda yapılandırmaya koyuluyor. Küçük Stalinler dışında herşey dışlanıyor.

Şimdi ve görünür gelecekte ise durum çok farklı. Dizginlenmemiş bir saldırı, şiddet ve antidemokratizme insanlık kolay kolay izin vermiyor. Bu tarzların geleceği ise, şimdisinden daha "karanlık" gözüküyor. Öte yandan, komünist hareket de özgün demokratizmini yeniden fethediyor.

Sonuçta, "kullanılagelen anlamıyla" diktatorya (burjuva ya da proleter) artık geleceği olmayan, akıldışı bir tarz olarak belirginleşiyor. Kala kala, ağırlıklı politikafelsefi içeriği olan ve hiç yaşanmamış bir "diktatorya" anlayışı kalıyor.

Anladığım kadarıyla, Kaçmaz da, dekadan diktatorya yaklaşımının dışlanmasını çıkarsatacak önermeler geliştirmektedir.Bu bağlamda, kategorik bir önerme olarak, demokratizmi (ve çoğulculuğu) vurguluyor. Bence, bunun bir adım, yalnızca bir adım ötesi ise antidiktatoryalizm olmak durumunda.

Denebilir ki, çoğulcu bir sosyalizminiz olsun, ama (kullanılagelen anlamda) proletarya diktatoryamız da olsun!

Bana göre olanaksız. Diktatorya olursa, bunun bir taşıyıcısı da olacak! Kim? Kuşkusuz, "proletaryanın öncü partisi"... Ama çoğulculuk, öncülük tekelinin bir "müktesep hak" olarak alınmasını da dışlayan, yani hakiki bir zemine sahipse; öncülük bir hak değil de, her somut durumda yığınlar nezdinde yeniden ve yeniden kazanılması, sınanması gereken bir özkanıtlama sonucunda gerçekleşecekse, o zaman ne olacak?

Sosyalist demokraside çoğulcu anlayışı savunuyorsak, ister istemez ve kaçınılmazlıkla, kullanılagelen anlamıyla proletarya diktatoryasını dışlayacağız, dışlamak zorunda kalacağız.

Böylesi bir anlayış egemense, o diktatoryanın taşıyıcısı da kalmayacaktır (burada, çok-taşıyıcı taşıyıcısız olmak anlamını veriyor). O zaman, ancak, alışkın olunmayan, "devlet tipi anlamındaki" bir fenomenden söz etmek olanaklı oluyor ve buna da "diktatorya" diye tanımlayıp geçmek, herhalde doğrudan çok, yanlışa yakın olacaktır.

Bir parti böylesi (ortodoks) bir öncülük hakkına sahipse, kuşkusuz, diktatoryayı da o taşır. Ama o zaman da, çoğulculuk görüntüselleşir ve şimdi, insanların üzerine yürüdüğü demode bir tarz olarak çıkar.

Bütün bunlardan çıkan ve Kaçmaz'ın da paylaştığını umduğum genelleme ne olabilir? Herhalde şu: Sosyalizm koşullarında demokratizm, öncülük, özgürlük ve çoğulculuk, diktatorya ile iyi-komşuluk ilişkisi içinde bulunamazlar, yanyana yaşayamazlar. Bu çerçevede, elbette (kullanılagelen anlamıyla) diktatoryayı da savunma özgürlüğüm var, ama o zaman (başka şeylerin yanı sıra) çoğulculuğu savunma özgürlüğüm çok sınırlanmış oluyor. ■

''ERKEN SOSYALİZM''

Kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin, feodaliteden kapitalizme geçiş sürecine paralel bir yol izleyeceğini iddia etmiyorum. Çarpıcı yan, kapitalizmin ilk rüşeymlerinin kısa süre sonra yok oldukları, oysa istikrarlı gelişen kapitalist yapıların farklı ülkelerde serpildikleridir.

Avrupa'nın doğusundaki sansasyonel gelişmelerden bir süre önceydi, özellikle ADC, Çekoslovakya ve Bulgaristan oldukça "stabil" görüntülerini koruyorlardı. Sosyalist dünyada olup bitenleri dostlar arasında tartışırken, ben bu ülkelerin kapitalist dünyanın bağrında sosyalist toplum kurma deneylerinin yaşandığı bir tür "kurtarılmış bölgeler" olarak gördüğümü söylediğimde Gönül (Dinçer) "ben de" demişti, "bu ülkeleri sosyalist belediyelere benzetiyorum".

Yerinde bir **benzetme.** "Batı"daki örneklerini görüyoruz, belediye seçimlerini kazanan sosyalistler emekçi halk yararına çeşitli tedbirler alabiliyorlar ve böylece yöre halkının hayat şartlarının iyileştirilmesine katkıda bulunuyorlar. Hatta bir kısım ekonomik tedbirler vasıtasıyla, örneğin bazı temel geçim maddelerinin doğrudan üretimini ve pazarlamasını üstlenerek belediye sınırları dahilinde **üretim ilişkilerinde** dahi kısmi değişiklikler yapabiliyorlar. Ama, bütün bu yapılanlara rağmen ülkenin bütününde geçerli olan sosyo-ekonomik düzen sosyalist belediyelerin sınırları içinde de esas hatlarıyla hükmünü sürdürüyor. Yani ülkenin bütünü kapitalist kaldığı sürece sosyalist belediyeler dahilinde sosyalist bir düzen kurmak mümkün olmuyor.

Kapitalizm şimdilik çökmekten uzak gözüküyor ama tüm dünya halklarına ve tabiata karşı işlediği ağır suçların yanı sıra, en gelişkin "Batı" ülkelerinde son on yıldır zenginleri daha zengin, fakirleri daha fakir yapmaya devam ederek sermayenin anayurdunda dahi çalışan insanlar için hiçbir gelecek vaad etmediğini kanıtlıyor.

Benzeri bir durumu dünyanın bütününde de gözlemliyoruz. Ancak dikkat, **aynısı** değil **"benzeri"** bir durum. Sosyalist belediyelerde üretim ilişkilerine ne kadar müdahale edilirse edilsin mülkiyet ilişkileri köklü bir değişikliğe uğratılamaz, örneğin belediye dahilindeki üretim araçları özel mülkiyetten - sınırlı istimlaklar dışında- çıkarılamaz. Dolayısıyla piyasa ekonomisi genel kurallarıyla işlerliğini sürdürür. Ayrıca işsizliğe, en azından pratik nedenlerle son verilemeyeceği için işgücünün meta olarak kalması önlenemez. Buna karşılık sosyalist ülkelerde üretim araçlarının özel mülkiyetine son vermek, piyasa ekonomisini planlı sosyalist ekonomi ile değiştirmek ve işsizliği ortadan kaldırmak mümkündür. Ancak, daha önceki yazılarımda da ele aldığım gibi emperyalist kuşatma altındaki sosyalist uygulamalarda, sorun, bu imkanların nazari olarak varlığı değil ne ölçüde gerçekleştiği veya gerçekleşebileceğidir. Hep işaret ettiğim gibi üretim araçları özel mülkiyetten çıkarılmıştır ama, bizzat birey tarafından sahiplenilen kolektif sosyalist mülkiyet gerçekleşmemiştir; piyasa ekonomisine son verilmiştir ama merkezi planlamalı sosyalist ekonominin işleyişi bir noktadan sonra tıkandığı için, piyasa ekonomisi kategorilerinin aktif bir şekilde yeniden devreye sokulması yoluna gidilmektedir; nihayet işsizlik kalkmıştır ve işgücü meta olmaktan çıkmıştır ama, işçilerin bu en köklü kazanımı, yabancılaşma ortadan kaldırılamadığı için ekonominin gelişmesinde bir yanıyla ayakbağı olmaya başlamıştır.

Öte yandan kapitalist ülkelerle sosyalist ülkeler arasındaki sınırlarla, kapitalist ülke içindeki sosyalist belediye hudutlarının aynı türden olmadığı, belediye hudutları dahilinde merkezi yönetimin kontrolünde devlet mekanizmaları bulunduğu, özellikle ordu ve polis gibi asayiş kuvvetlerinin merkezdeki burjuva devlete bağlı olduğu, sosyalist ülkelerde benzeri durumların olmadığı ileri sürülebilir. Bu bakımdan sosyalist ülkeler, sosyalist kuruluşun ilerletilmesinde sosyalist belediyelere kıyasla kuşkusuz çok daha avantajlıdırlar. Ancak günümüzün küçülen dünyasında ve ülkeler arasında hızla artan karşılıklı bağımlılık ilişkileri çerçevesinde ülkeler arasındaki sınırlar da giderek önemlerini yitiriyorlar. Yani bir ülkenin kendi sınırları içine kapanıp kendi geleceğini kendince belirlemesi şansı hızla azalıyor. Nikaragua, Grenada, Şili, Afganistan, Kamboçya, Angola, Mozambik bu dediğimin hemen akla gelen en belirgin örnekleri. Dış dünyaya en kapalı ve dışarıdan etkilenmeye en bağışıklı bir Arnavutluk'un, bir Kuzey Kore'nin üçüncü bine böyle gireceklerinden doğrusu kuşkuluyum.

İşte bütün bu gerçekler gözönünde tutulduğunda sosyalist ülkeler ile sosyalist belediyeler arasındaki benzetmenin hiç de yabana atılır bir yanı olmadığı ortaya çıkıyor; üstelik bu benzetme sayesinde bugüne kadar ki sosyalist uygulamalar daha bir anlaşılabilir, olay daha bir kavranabilir hale geliyor.

"Benzetme"nin, dünyamızın kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin tartışılmasında bir anlamlı yanı da, onun gelişmelere ilişkin bir başka ipucu vermesi. O da şu: sosyalist belediyelerin sosyalistliği, bilindiği gibi ebedi değildir. Yani sosyalistler bir süre sonunda belediyeyi kaybedebilirler ve yeni gelenler sosyalistlerin yöre halkına sağlamış oldukları kazanımları şu veya bu ölçüde geri alabilirler. İşte benzeri bir olgu sosyalist ülkeler için de geçerli olabilir. Nitekim bugün Avrupa'nın doğusunda işleyen süreçlerin benzeri bir gelişme göstermesi ihtimali oldukça kuvvetlidir.

Bu noktada geriye dönüp feodalizmden kapitalizme geçişin erken dönemine kısaca göz atmak istiyorum.

"Kapitalist ilişkilerin ilkel biçimleri Batı Avrupa'da 14 ve 15'inci yüzyıllarda görünmeye başladılar.. Bunlar münferit yerlerde ortaya çıktılar ve 'daha önceki üretim tarzının **yanı sıra,** fakat her yerde onun tedricen altını oyarak '[1] tümüyle feodal bir çevrede varlıklarını sürdürdüler.

Rüşeym halindeki kapitalist ilişkilerin ortaya çıkışının ilk örneklerine İtalya'nın Floransa, Siena, Lucca, Bologna gibi şehirlerinde rastlıyoruz. Kapitalist ilişkilerin buralarda çiçeklenmesi tesadüfi değildi çünkü "ortaçağın şehirli emeği büyük gelişme kaydetmişti ve emeğin sürekliliği ve oturmuşluğu bakımından kapitalist üretim tarzı için hazırlık okulu olarak hizmet ediyordu.[2] İtalyan şehirlerindeki el zanaatlarının şekil değiştirmesine ilişkin analizleri sonucunda, Marx 'kapitalist üretimin ilk olarak' bu ülkede 'geliştiği '[3] hükmüne vardı. Başlangıç halindeki kapitalist biçimler münferit olarak Barselona gibi bazı İspanyol şehirlerinde ve Hollanda'da da ortaya çıktılar.

Benzer şekilde İngiltere'de ilkel kapitalist kurallara göre tesis edilmiş bazı el zanaatları atölyelerinin olduğunu biliyoruz. 14. yüzyılda ...Levenham'da ... kiralık işçilerle çalışan bir çırpıcı atölyesi (fullery) kurulmuştu... İngiltere'de, gemi imalatında, inşaat iş kolunda ve diğer sanayi dallarında ilkel kapitalist ilişkiler temelinde çalışan işyerleri de kuruldu.

15. yüzyılın sonlarına doğru, bazı matbaalar dahil Lyon'daki atölyelerde 17-20 işçi kiralanıyordu. Ekonomik olarak geri Avusturya Krallığı'nda dahi 15. yüzyılda, Tirol, Karnten ve Krajina'da madencilikte ilkel kapitalist ilişkiler gelişmeye başlamıştı.

Avrupa ülkelerindeki bu kapitalist ilişki ' adacıkları 'na aşırı önem atfeden ve onların anlamını abartan kimi ' Batı 'lı tarihçiler, 14-15'inci yüzyıllarda ' feodalizmin krizi ' konseptini -ki yüzyılımızın 50'li yıllarında bu konsept geniş bir onay görüyordu- oluşturdular ve kapitalizmin olgunlaşmasını aynı dö-

neme bağladılar. Son birkaç onyılda, çoğunlukla Marksist bilim adamları tarafından elde edilen gerçek maddi deliller bu teoriyi bütünüyle çürütüyor. Bunlar 'feodalizmin krizi 'nin ve kapitalist sistemin ortaya çıkışının, 14-15'inci yüzyılın, Batı Avrupa'daki, hatta ekonomik olarak gelişmiş toplumlara dahi maledilemeyeceğini gösteriyor. Bu dönemde karşımıza çıkan ücretli emek henüz **sistemi** değiştirecek ölçülere varmamıştı. Kiralık işçiler nüfusun ihmal edilebilir bir oranını oluşturuyorlardı ve en önemlisi bunların, Marx'ın yazdığına göre 'kırlık yerlerde bağımsız köylü mülkiyeti ile şehirdeki lonca teşkilatının iyice korunmuşluğu karşısındaki' konumlarıydı. ' Köyde ve şehirde usta ve çalışanlar sosyal olarak yakın bir beraberlik içindeydiler. '[4] Bu demektir ki, aşınmasına rağmen hâlâ daha stabil olan feodal ilişkiler, özgün kapitalist karakter atfedilecek ölçüde emek gücünün alınıp satılmasına izin vermiyorlardı... Hatta, 15. yüzyılda Britanya 'daki ekonomik ilişkilerin genel sistemi hakkında Marx, onun kategorik olarak 'olası kapitalist serveti dışladığını' -ki sistematik ve yaygın ücretli emek kullanılmasına bağlıdır- söylüyordu.

16. yüzyıl, kapitalist çağı açtı. Tam da bu zamandan itibaren kapitalist sistemin uzun yerleşme süreci ve zaferi, manüfaktür kapitalizminin tesis edilmesi, kapitalizmin doğum yeri olan Avrupa'da gerçekleşti. Bu geniş bölgenin, **kapitalizmin erken doğduğu** bölgelerin dışındaki bazı ülkelerinde, farklı yoğunluklarda olmasına (Britanya, Fransa) ve değişik sonuçlar vermesine (Britanya ve Hollanda) rağmen, süreç istikrarlı ilerledi, diğerlerinde ise bu süreç, gerilemeler yaparak, (İtalya, İspanya, Alman devletlerinin bir bölümü) menderesli bir yol izledi. Örneğin İtalyan şehirlerindeki kapitalist ilişkilerin ilk tomurcukları 17. yüzyıl ve 18. yüzyılın ilk yarısı boyunca tümüyle kuruyup gittiler; yeni yapılanmalar ancak 18. yüzyılın daha ilk yarısında canlı bir gelişme gösteren kapitalist yapı 16. yüzyılın ikinci yarısında tekrar çıkabildiler. Kapitalizmin aynı dolaylı başlangıcı İspanya'da da görüldü. Burada, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çökmeye başladı ve iki yüzyıl sonrasına kadar tek bir canlanma işareti göstermedi. Kapitalist üretim unsurlarının hızlı gelişimi Almanya'da 16. yüzyılın ortalarında erken bir burjuva devrimine yol açtı, fakat devrimin yenilmesi, ülkenin fakirleşmesi ve geleneksel ekonomik yapıların yeniden canlanıp konsolide edilmesi sonucunu verdi. Alman topraklarında iki yüzyıl boyunca boğulan kapitalist teşebbüs, 18. yüzyılda, daha doğrusu bu yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında yeniden canlandı... Monarşik Avusturya'da feodalizmin çürümesi ve kapitalizmin doğuşu -ki 16. yüzyılda başlamıştı- 19. yüzyılın ilk yarısına kadar sürdü.

Elbe'nin ötesinde yer alan ülkeler, **kapitalizmin geç gelişme modeli**ni izlediler. 17. yüzyılın ortalarından itibaren, Batı Avrupa'nın gelişkin ülkelerinde manüfaktür kapitalizmin doğduğu ve boy attığı şartlarda, (ve kısmen dünya çapında bu süreçle bağlantılı olarak) Alman topraklarının büyükçe bölümünde, (Schleswig-Holstein, Maklenburg, Pomerania, Prusya) Avusturya monarşisinin doğu eyaletlerinde, (Çek ülkesi, Galiçya, Silezya ve Macaristan) Polonya'da ve Rusya'da neofeodal bir gericilik yaşandı."*

Feodalizmden kapitalizme geçiş sorunsalı Marksistler arasında bir hayli tartışıldığı için okuyucunun konuya yabancı olduğunu sanmıyorum. Ama yukardaki alıntıyı bilerek ayrıntılı ve uzun tuttum. Çünkü yaşamakta olduğumuz, **kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde**, yukarda resmedilen tablo bir hayli enteresan olmaya başlıyor.

Tabii kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin, feodaliteden kapitalizme geçiş sürecine paralel bir yol izleyeceğini iddia ediyor değilim. Yukardaki alıntıdan amacım, yeni bir üretim tarzının eskisinin yerini alırken tarihin nasıl yol aldığını kısaca hatırlamak. Burada da konumuz açısından en çarpıcı yan, kapitalizmin ilk rüşeymlerinin kısa süre yaşadıktan sonra yok olup gittikleri, buna mukabil istikrarlı gelişen kapitalist yapıların bu rüşeymlerin fışkırdığı ülkelerden **tamamiyle farklı ülkelerde** ve kapitalizmin bu ilk tomurcukları solup giderken doğup, serpildikleri ve konsolide oldukları.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin şimdiye dek yaşadığımız ve şu sıralarda yaşamakta olduğumuz aşamaları ile yukardaki tespit arasında bazı benzerlikler olduğu hemen görülüyor. Sosyalizmin bir hayli genç, yaşlanmış kapitalizmin ise hâlâ daha nispeten dinç olduğu noktasında hayli yaygın bir konsensus var. Hatta gelişmelere bakarak ben mevcut sosyalist uygulamaların, İtalyan şehirlerindeki "erken kapitalizm" misali "erken sosyalizm" olarak adlandırılabileceğini düşünüyorum. Avrupa'nın doğusunda yaklaşık yarım yüzyıldır uygulanan sosyalizm deneylerinin bugün yol açtığı restorasyon süreçleri nedeniyle böyle bir tanımlamanın yerinde olacağı kanaatindeyim.

Sonrası da benzer şekilde mi yol alacak? Yani erken sosyalizmler sönümlenip giderken, istikrarlı gelişme ve yerleşme şansına sahip sosyalizmler bambaşka yerlerden mi tomurcuklanıp boy atacak? Üstelik böyle olacaksa bu feodaliteden kapitalizme geçiş sürecinde olduğu gibi birkaç asır sonra mı gerçekleşecek?

Niyetim umutsuzluk ve kötümserlik saçmak değil. Sosyalizmin dünyada egemen sistem haline geleceği tarihi bugünden kestirebilecek bir babayiğitin çıkacağını sanmıyorum. Ama hepimizin, insanlığın bir gün baskıdan ve sömürüden arınmış bir toplum düzenine erişeceğine olan inancımız tam. Önemli olan da bu. O zaman bize bu hedefi olabildiğince yakınlaştırmak kalıyor.

Üstelik kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin, feodaliteden kapitalizme geçiş sürecinden farklı bir yol izleyebileceğinin aşikar ipuçları var.

Kapitalizm şimdilik çökmekten uzak gözüküyor ama omuzlarında alabildiğine kabarık ve kalın bir **suç dosyası** taşıyor. Okurun pek iyi bildiği bu suçları burada teker teker saymaya gerek görmüyorum. Tüm dünya halklarına ve tabiata karşı işlediği ve işlemekten geri duramadığı ağır suçların yanı sıra, kapitalizm en gelişkin ve refahlı "Batı" ülkelerinde son 10 yıldır zenginleri daha zengin, fakirleri daha fakir yapmaya devam ederek -istatistiklerle sabit- **sermayenin ana yurdunda dahi** çalışan insanlar için hiçbir gelecek vaad etmediğini ibret verici bir şekilde kanıtlıyor. İşte bütün bu ağır suçları nedeniyle büyük bir insan kitlesi kapitalizmden nefret ediyor, dünya nüfusunun çoğunluğu kapitalizme tepki duyuyor, kapitalizmden kurtulmak istiyor. Bu nedenle tüm dünyada güçlü bir anti-emperyalist potansiyel var.

Bu nokta önemli. Çünkü feodalizmden kapitalizme geçilirken insanlar bunu feodal baskı ve sömürüden kurtulmak için, kapitalizmi iyi bir düzen olarak gördüklerinden yapmadılar. Kapitalizm, tabir caizse "hüda-i nabit" gelişti. Oysa sosyalizm için durum bambaşka. Onu **isteyen**, onun için **mücadele eden** yüzmilyonlarca -belki milyarlarca- insan var yeryüzünde. Ayrıca kapitalizmden kurtulmak isteyenler çok daha büyük bir potansiyel oluşturuyorlar.

İşte bu nedenle, Avrupa'nın doğusundaki son gelişmeler karşısında bir hayli meyus olmama rağmen sosyalizme geçiş sürecinin geneline ve geleceğine umutla bakabiliyorum. Üstelik dünya sosyalizminin yaşamakta olduğu krizin, sosyalist uygulamalara illâ **"erken kapitalizm"**inkine benzer bir kader çizmekte olduğunu şimdiden iddia edecek durumda da değiliz. Restorasyon süreçlerinin -bana göre az da olsa- karmaşık ve başka sentezlere açık bir yol izlemeleri de muhtemel. Dahası, birkaç kuşak boyu, sosyalizmin hakikisini olmasa bile **"ersatz"**ını (yerine ikame edileni) yaşamış Sovyet insanı var. Bu insanın, kapitalizmin suçlarına yeniden ortak olmayı kendisine yedirmesi pek kolay olmasa gerek.

Şu günlerde Doğu Avrupa'da olup bitenler nedeniyle alabildiğine ululansa da bu furya çok sürmez. Kapitalizm, dünyanın neresinde olursa olsun yığınlardan geniş ve güçlü tepkiler görmeye devam edecek.

Nereden bakılırsa bakılsın, dünyanın geleceğe deviniminde kapitalizmin işi kolay değil. Şu günlerde Doğu Avrupa'da olup bitenler nedeniyle alabildiğine yüceltilmeye çalışılıyor ama bence bu furya çok sürmez. Kapitalizm, dünyanın neresinde olursa olsun yığınlardan geniş ve güçlü tepkiler görmeye devam edecek. Kâh orada, kâh burada halklar emperyalizmi geriletmenin yollarını arayacaklar, baskı ve sömürüden kurtulma mücadelesi son değerlendirmede kesinlikle yükselen bir süreç izleyecek, eşit ve özgür insanların dünyası her geçen gün biraz daha yakınlaşacak. 1917'nin 7 Kasımı'nda rahatı, bir daha geri gelmemek üzere kaçan kapitalizm, bu sıkıntısını, yerini sosyalizme bırakana kadar taşıyacak! ■

* *The International Working-Class Movement, Progress Publishers Cilt 1 s. 43-45*
Alıntının Dipnotları:
1- *K.Marx, **Grundrisse**.. Moskau, 1939 s. 410*
2- *K. Marx, Theories of Surplus-Value, Part III, Progress Publishers, Moscow, 1975, s. 434*
3- *K.Marx, **Capital**, Vol, I p. 670; ayrıca bkz. K.Marx, **Grundrisse** s. 410-11*
4- *K.Marx, **Capital**, Vol I, p. 689*
5- *İbid. p. 672*

Birikim

Aylık sosyalist kültür dergisi

SHP'deki bunalım ve tarihsel temelleri • Duvar ve yıkıntı sonrası için birkaç gözlem • "Sosyalist hareket"te durum ve yönelimler • Sovyetler Birliği'nde üçlü bunalım • "Varolan sosyalizm"deki devrimci durum üzerine düşünceler • Sovyetler Birliği nereye gidiyor? • Liberaller ve muhafazakârlar pazar Stalinizminin iki kanadıdır • Moskova Yeni Sosyalistler Komitesi'nin açıklaması • Öz-sınırlama • Masumlar • TKP 1925-1935 • Türk-İş neden böyle? Teslimiyetten mücadeleye nasıl değişecek? • "Tarafsız" bir cumhurbaşkanı • Başka bir Kürt konferansının ardından • İlk hedef muhabirler • Kendisi için sınıf olma potansiyeli ve sendikal birlik • DKMÖ ve Tabip Odaları: Perspektifler / "sorunlar" sempozyumu

Ömer Laçiner
Ahmet İnsel
Bülent Somay
Anthony Barnett
Boris Kagarlitskiy
H.M. Enzensberger
Robert Maggiori
Ümit Kıvanç
S.-J. Asteriou
Tanıl Bora
Lale Yalçın-Heckmann
Hıdır Göktaş
Süleyman Türker
Murat Paker

Abone olmak için aşağıda belirtilen abone bedelini Birikim Ltd. Şirketi'nin Pamukbank Türbe Şubesi 210233 no'lu hesabına yatırmanız ve banka dekontu fotokopisini *Birikim Yayınları, Küçükayasofya Caddesi No. 17-19/A Sultanahmet-İstanbul* adresine göndermeniz yeterlidir. Abone işleminizin hangi sayıdan başlayacağını lütfen belirtiniz. ABONE ÜCRETLERİ (YILLIK): Yurtiçi: 36.000 TL / Avrupa-Ortadoğu: 25$ / Amerika, Avustralya: 30$

Birikim Yayınları Küçükayasofya Cad. No.17/A Sultanahmet 34400 İstanbul Tel. 512 17 34